

Dr. NICOLAE STOICESCU

RADU
DE LA AFUMAȚI

**DOMNITORI
ȘI VOIEVOZI**

Dr. NICOLAE STOICESCU

RADU
DE LA AFUMAȚI
(1522 — 1529)

EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 1983

Coperta: BOGDAN STIHI

Redactor : AL. MARCU
Tehnoredactor : D. ȂNDREI

Bun de tipar : 20.12.1983. Apărut 1983
Coli de tipar 5 + 8 pag. planșe tipar înalt B 217

Tiparul executat sub comanda nr. 574
la I. P. „13 Decembrie 1918”
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
București, Republica Socialistă România

INTRODUCERE

Între conducătorii români ai evului de mijloc, Radu de la Afumați, domnul Țării Românești, se află alături de marii voievozi care au apărut, prin luptă, suveranitatea românilor în fața expansiunii otomane. Mircea cel Bătrîn s-a impus Europei prin vitejia și iscusința diplomatică cu care a înfruntat Imperiul otoman ; Iancu de Hunedoara a coalizat cele trei țări românești oprind oștile Semilunei să pătrundă în centrul Europei ; Ștefan cel Mare, zice cronicarul, a fost nevoit să ducă, pentru țară, tot atâtea războaie câți ani de domnie a avut, în timpul său românii fiind „scut creștinătății“ ; Mihai Viteazul a unit pe români în teritoriul lor strămoșesc, de viețuire neîntreruptă, pentru a forma un stat unitar, capabil oricând să-și apere suveranitatea ; fapta sa va rămîne, peste veacuri, simbol și pildă ; Radu de la Afumați, în scurta sa domnie, într-un început de secol al XVI-lea în care expansiunea otomană va avea forța necesară

să desființeze o „putere europeană“, regatul maghiar, a trebuit să pună sabia, de peste douăzeci de ori, drept stavilă în calea forțelor invadatoare turcești care-i amenințau țara cu transformarea în pașalîc ; și a reușit să-i păstreze neatîrnarea, așa cum a moștenit-o de la înaintași și a lăsat-o urmașilor. „În măreața epopee a luptei pentru dezvoltarea și păstrarea ființei naționale a poporului nostru — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România —, pentru libertate și neatîrnare, un loc de cinste ocupă eroicele războaie purtate sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul — care a realizat pentru prima oară, în 1600, unirea celor trei provincii românești — precum și a altor voievozi ce n-au prețuit să-și jertfească viața pentru apărarea pămîntului străbun“¹.

Importanța epocii lui Radu de la Afumați și a personalității viteazului voievod — care a salvat prin lupte grele independența patriei amenințate — a determinat prezentarea cît mai completă a evenimentelor cuprinse între moartea lui Neagoe Basarab (15 septembrie 1521) și aceea

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, București, Editura politică, 1977, p. 35.

a neînfricatului domn român (2 ianuarie 1529), perioadă crucială pentru istoria Țării Românești, amenințată cu transformarea în pașalic.

Principala preocupare a autorului a fost aceea ca — folosind izvoarele externe, cât și cele interne, și confruntînd știrile, uneori contradictorii, cuprinse în aceste izvoare — să stabilească o cronologie cât mai exactă a evenimentelor petrecute în perioada istorică dată (numeroasele schimbări de domnie, luptele purtate etc.).

De-abia după ce a fost stabilită succesiunea evenimentială a factologiei istorice, fără a avea pretenția că cercetări ulterioare nu ar putea-o îmbunătăți, s-a putut trece la aprofundarea și analiza domniei lui Radu de la Afumați.

Pe baza unui bogat material documentar, autorul a încercat să pună în lumină unele momente mai puțin cunoscute din domnia viteazului Radu voievod, precum cele din 1526 sau cele care au dus la uciderea domnului, după încheierea tratatului de alianță cu Ferdinand de Habsburg.

Întrucît numeroase evenimente din timpul domniei lui Radu de la Afumați au fost prezentate nu prea corect de unii istorici din trecut, autorul a îndreptat în note unele din inadvertențele constatate, care pot induce în eroare pe cititorii mai puțin avizați asupra epocii.

Înainte de a încheia aceste rînduri, se cuvine să aducem calde mulțumiri Editurii militare pentru sprijinul și înțelegerea arătate și de această dată autorului. Mulțumiri se cuvin, de asemenea, colegii Iolanda Micu pentru ajutorul prețios oferit la traducerea unor texte străine, cât și la pregătirea lucrării pentru tipar.

I. TRANSFORMĂRILE PETRECUTE ÎN EUROPA ÎN VREMEA LUI RADU DE LA AFUMAȚI

Evident, situația internă a Țării Românești a primat în cercetarea noastră asupra domniei viteazului voievod muntean, ea fiind determinantă majoră a dezvoltării istorice, a fenomenului istoric în general și a particularităților lui românești. Dar istoria Țării Românești nu s-a desfășurat în afara cadrului sud-estic, central și vest-european, al evenimentelor petrecute într-un veac ce avea să fie atât de frământat de convulsii politice și sociale. Pentru a anclava mai bine istoria Țării Românești cu istoria „universală” a timpului, pentru a-i reliefa specificitatea și pentru o înțelegere cât mai completă a epocii lui Radu de la Afumați, considerăm că este necesar să înfățișăm pe scurt situația internațională din această perioadă, deosebit de zbuciumată, nu numai pentru istoria Țărilor Române, dar și pentru aceea a Europei în general.

În această vreme Apusul Europei era confruntat cu două mari evenimente: Reforma și luptele dintre Franța și Imperiul habsburgic pentru stăpânirea Italiei. Aceste evenimente au împiedicat marile puteri apusene să se coalizeze

împotriva Imperiului otoman, aflat într-o spectaculoasă expansiune.

Se consideră că Reforma a început la 31 octombrie 1517, când Martin Luther a lipit pe ușa bisericii din Wittenberg cele 95 de teze împotriva indulgențelor papale. După cum a remarcat Andrei Oțetea, Reforma a fost o mișcare amplă și cu rădăcini adânci. Ea a fost cauzată nu numai de abuzurile reprezentanților bisericii catolice — cum se afirma în mod simplist — ci a avut cauze mai profunde și anume: „contradicția dintre suveranitatea statului modern și pretențiile bisericii la stăpînirea universală, dintre aspirațiile noilor clase, în special ale burgheziei, și privilegiile economice, sociale și politice ale clerului, dintre spiritul de liberă cercetare și principiul autorității, reprezentat de biserică, dintre noua concepție despre natură și om a umanismului și ascentismului medieval. Reforma nu a fost determinată de viciile clerului, ci de forțele noi, care nu se puteau acomoda cu poziția ei privilegiată (este vorba de biserica catolică) și care s-au dovedit mai puternice decît biserica. Ea s-ar fi produs în mod necesar, chiar dacă biserica catolică n-ar fi abuzat de lunga ei stăpînire fără control.“

Inițiatorul Reformei, Martin Luther, a cîștigat numeroși adepți datorită programului său, care cerea: emanciparea statului de sub autoritatea Romei, suprimarea tuturor dărilor și taxelor plătite Scaunului apostolic și constituirea unei biserici naționale germane. Cu toate acestea, Reforma nu a biruit prea ușor, ei opunîndu-i-se în primul rînd împăratul german Carol Quintul.

După ce orașele și principii germani au fost cîștigați de Reformă, al cărei program fusese sistematizat în Confesiunea de la Augsburg (1530), adepții noului curent au întemeiat Uniunea de la Schmalkalden, care a luptat împotriva lui Carol Quintul pînă ce l-a obligat să recunoască noua religie, prin pacea de la Augsburg, din 1555, după care împăratul va renunța la tron.

„Limitînd acțiunea statului și a bisericii la sfera lor proprie, stabilind o distincție clară între afacerile lumesti și chestiunile religioase, protestantismul a secularizat statul, l-a ridicat deasupra controverselor confesionale și, prin aceasta, a consacrat autonomia civilizației laice moderne.“ În același timp, Reforma a „naționalizat“ slujbele religioase, care se făceau pînă atunci în latină, acordînd astfel limbii populare aceeași importanță și demnitate ca și limbilor clasice, considerate sfinte. Această influență a Reformei s-a simțit și în Țările Române, ceva mai tîrziu însă.

După cum arăta Karl Marx, Renașterea și Reforma au avut aceeași origine, fiind „fiice ale timpului lor“ ; „marea și puternica Reformă, care se naște în sec. al XVI-lea,... este fiica acelei forme a noii economii care se ivește atunci și se impune lumii, repede cîștigate : economia capitalistă“.

Paralel cu dezvoltarea și triumful Reformei, în anii 1524—1525 s-a desfășurat marele război țărănesc german, izbucnit la 23 iunie 1524 prin răscoala țăranilor din comitatul Stühlingen. Cauza acestei mari ridicări la arme a țăranimii germane a fost situația ei mult mai grea decît în celelalte țări occidentale ; țăranimea era copleșită de dări

și redevențe feudale, de corvezi și de numeroase taxe laice și ecleziastice.

În lucrarea sa *Războiul țărănesc german*, Friederich Engels a descris în pagini devenite clasice situația grea a țăranilor germani : „pe umerii lor apăsa povara întregului edificiu stratificat al societății : principii, funcționari, nobilime, popi, patricieni și burghezi. Fie că aparținea unui principie, unui cavaler imperial, unui episcop, unei mînăstiri sau unui oraș, țăranul era tratat peste tot ca un obiect, ca un animal de povară și chiar mai rău. Dacă era șerb, era la discreția totală a stăpînului său. Dacă era iobag, prestațiile, chiar numai cele legale, prevăzute prin contract, erau suficiente pentru a-l strivi ; dar aceste prestații sporeau din zi în zi. Cea mai mare parte a timpului el trebuia să lucreze pe moșiile stăpînului ; din ceea ce agonisea în puținele sale ore libere trebuia să plătească : zeciuală, dijmă, arendă, impozit direct, dări de călătorie (impozite de război), dări către stat și dări către imperiu. Nu putea să se căsătorească, sau să moară, fără a-i plăti stăpînului o taxă. În afară de muncile de clacă obișnuite, el trebuia să strîngă fîn pentru stăpînul său, să culeagă fragi, afine, melci, să gonească vînatul la vînătoare, să taie lemne etc. Pescuitul și vînătoarea erau privilegiul stăpînului ; țăranul trebuia să privească cu mîinile încrucișate cum vînatul îi distrugea recolta. Pășunile comunale și pădurile țăranilor fuseseră aproape peste tot luate cu forța de nobili. Și, în același mod arbitrar în care dispunea de averea țăranului, nobilul dispunea și de persoana lui, de cea a nevestei și a fiicelor lui... Cînd avea chef, îl putea

băga în temniță, unde îl aștepta tortura tot atât de sigur cum îl așteaptă astăzi judecătorul de instrucție. Îl omora în bătai, sau punea să-i taie capul când i se năzărea... Cine să-i fi ocrotit? Tribunalele erau în mâna baronilor, popilor, patricienilor sau juriștilor, care știau foarte bine pentru ce sînt plătiți. Toate păturile oficiale ale statului trăiau doar din stoarcerea țărănilor“.

Sarcinile țărănimii germane au fost agravate de clasa exploatatoare și ca urmare a crizei agricole de la sfîrșitul secolului al XV-lea și începutul celui următor. În Suabia și Westfalia — unde s-au produs primele explozii ale revoltei țărănești — „la aceste cauze generale de nemulțumire s-a adăugat obiceiul de a împărți pămîntul între toți copiii unei familii, ceea ce a dus la fărîmîțarea loturilor țărănești“.

Din aceste motive, țărănimea germană a devenit un mediu foarte receptiv pentru propaganda revoluționară, astfel încît „atacurile lui Luther împotriva bancherilor cămătari, împotriva judecătorilor venali și împotriva călugărilor parazitari, au stîrnit ecouri puternice în rîndurile țărănimii germane.“ (A. Oțetea).

Țăranii revoltați au comunicat lui Luther doleanțele lor, întemeiate pe libertatea creștină, promovată de Reformă ; aceste cereri vizau în primul rînd desființarea iobăgiei și a dijmelor. Speriat de aceste cereri, Luther — care devenise o „slugă a principilor“ — a refuzat să se solidarizeze cu țăranii răsculați, pe care i-a sfătuit să se supună ordinii existente, pe motivul că „cine ridică sabia, de sabia va pieri“.

Întrucît țărani au refuzat să-i dea ascultare, Luther a lansat un apel către toți apărătorii ordinii existente, cerîndu-le să zdrobească și să ucidă „cetele prădalnice și ucigașe ale țăranilor“. După cum spunea Engels, în felul acesta Luther a abandonat nu numai răscoala țăranilor, dar și-a renegat întreaga sa răzvrătire împotriva autorității clericale și laice; astfel a fost trădată în folosul principilor, nu numai mișcarea populară, dar și cea burgheză.

Abandonați de Luther, țăranii răsculați au găsit un alt conducător în persoana lui Thomas Münzer — considerat de Engels „revoluționar plebeu“ — care susținea că reforma religioasă nu este posibilă fără revoluția socială. El dorea — după spusele lui Engels — o „societate în care să nu mai existe diferențe de clasă, proprietate privată și autoritate de stat independentă, străină de membrii societății. Toate autoritățile existente, care nu ar voi să se supună și să se alătore revoluției, trebuiau să fie răsturnate, toate muncile și toate bunurile aveau să fie comune, urmînd să fie introdusă egalitatea cea mai deplină.“

Münzer a luptat în fruntea răsculaților cu un deosebit curaj, dar a fost prins în bătălia de la Frankenhauzen (15 mai 1525) și executat la 27 mai. În lunile următoare, rămași fără conducător, țăranii răsculați din Alsacia, Franconia etc. au fost învinși pe rînd, astfel încît, în noiembrie 1525, războiul țărănesc german era înnăbușit în sînge. El a slăbit mult forța Imperiului habsburgic, rupînd „vălul armoniei care masca puternicele antagonisme de clasă și inegala dezvoltare a societății germane.“

Un alt aspect important al situației internaționale, pe care se cuvine să-l amintim, este conflictul îndelungat ce a opus puternicul regat al Franței Imperiului habsburgic, conflict încheiat de-abia la 18 septembrie 1544, prin înfrângerea Franței și întărirea imperiului lui Carol al V-lea.

După moartea împăratului Maximilian, în ianuarie 1519, marii electori au ales în locul acestuia pe nepotul său, Carol de Habsburg, tânărul rege al Spaniei. Devenit Carol al V-lea (Quintul), noul împărat a unit sub sceptrul său un imperiu uriaș, în care — se spunea — soarele nu apunea niciodată. Văzându-și țara amenințată de încercuirea habsburgică, regele Franței a purtat o serie de lupte cu puternicul împărat, fapt ce va duce la divizarea puterilor europene.

După cum arăta istoricul francez Jacques Ma-daule, Carol Quintul a fost obsedat toată viața de ideea cruciadei împotriva otomanilor, „acea cruciadă de care toată lumea vorbea de la căderea Constantinopolului, dar pe care nimeni nu se hotărîse încă să o facă. Cruciada presupunea ca pacea să fie stabilită pe continent. O astfel de pace nu se putea concepe fără aderarea activă a Franței. Dar, consimțind la aceasta, ar fi însemnat că Franța consimte la Europa lui Carol Quintul, adică la o diminuare a independenței sale și chiar la mai mult“.

Războiul pentru supremație în Apusul Europei a început în 1521, adică în același an în care

cel care avea să fie cunoscut în istorie ca Soliman Magnificul — fără îndoială cel mai mare sultan al otomanilor — cucerea Belgradul. Luptele s-au purtat pe mai multe fronturi, în Italia, în sudul și în nordul Franței și au avut ca rezultat înfrîngerea regelui Franței — trădat de conetabilul de Bourbon — în bătăliile de la Bicocca (27 aprilie 1522) și Pavia (24 februarie 1525), în ultima regele Franței fiind luat prizonier. Aflat în această situație umilitoare, mîndrul rege a fost silit să semneze tratatul de la Madrid (13 ianuarie 1526), prin care renunța la pretențiile sale asupra Italiei și la suzeranitatea asupra Flandrei și ceda Burgundia.

Intrucît regele Angliei, Henric al VIII-lea, se aliase cu Carol Quintul, iar regele Sigismund I al Poloniei era preocupat de războiul cu cnezatul Moscovei pentru stăpînirea Mazoviei și a Smolenskului, Francisc I a căutat alianța sultanului Soliman, într-o epocă în care acesta organiza expediția împotriva regatului Ungariei. (Asupra acestei probleme vom reveni pe larg în cap VIII al lucrării).

Nici cel de-al doilea război împotriva lui Carol Quintul nu a fost favorabil regelui Franței. Prin pacea de la Cambrai (3 august 1529), Francisc a fost silit să renunțe din nou la pretențiile sale asupra Italiei și la suzeranitatea asupra Flandrei, iar Carol Quintul renunța la moștenirea sa asupra Burgundiei. Luptele vor fi reluate mai tîrziu, cu aceleași rezultate nefavorabile pentru Franța. „Deși nu putuse obține tot ce dorea, Carol Quintul era marele învingător în acest conflict.

Va putea de-acum înainte să se dedice sarcinilor pe care le considera esențiale : restabilirea unității religioase și politice a Germaniei și începerea luptei hotărâtoare împotriva Islamului“.

Amenințat de Carol Quintul, în 1532 Francisc I se aliază cu principii deveniți luterani din Imperiu ; în 1534 regele Franței primește o ambasadă solemnă din partea lui Soliman Magnificul, condusă de corsarul Barbarossa, care are ca rezultat semnarea unei „capitulații“ (capitulation) în 1536, prin care Franța își asigură nu numai sprijinul militar al puternicului sultan, dar și avantaje incalculabile în Orient. Este vorba de o politică eclectică, care include un tratat cu papa între un acord cu protestanții din Germania și un pact cu sultanul, după cum remarcă istoricul Jacques Madaule.

*

În timp ce Apusul Europei era divizat de conflictul între marile puteri ale vremii, iar Imperiul habsburgic era măcinat de lupte interne, Imperiul otoman cunoștea cea mai strălucită perioadă din istoria sa, sub conducerea lui Soliman Magnificul ; este epoca celei mai puternice expansiuni otomane în Europa, unde otomanii ocupă Belgradul (29 august 1521), zdrobesc regatul maghiar în lupta de la Mohács (29 august 1526) și asediază pentru prima oară Viena, de unde se retrag la 14 octombrie 1529.

Este, în același timp, perioada unei puternice presiuni asupra Țărilor Române, amenințate cu

transformarea în pašalâcuri. Dar, așa cum Mircea cel Bătrîn l-a înfruntat cu succes pe Baiazid Ilderim (Fulgerul), Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare pe Mahomed al II-lea, supranumit Cuceritorul, tot astfel alți doi mari viteji — Radu de la Afumați și Petru Rareș — vor sta cu spada în mână în calea sultanului Soliman și vor apăra libertatea țărilor lor, amenințate de expansiunea otomană.

Indelungata și strălucita domnie a lui Soliman s-a bucurat de o deosebită atenție în istoriografie, inclusiv în cea românească; toți istoricii au fost de acord în recunoașterea meritelor deosebite ale sultanului, considerat un bun organizator de stat și un mare conducător de oaste. Datorită măsurilor sale, oastea otomană a ajuns în această vreme cea mai puternică și disciplinată armată din lume. Strălucit strateg și comandant de oști, a condus 13 campanii, numite expediții „imperiale”, încununate, aproape toate, cu succese, motiv pentru care a fost comparat cu Alexandru cel Mare. În semn de omagiu, apusenii îi spuneau „le Grand Turc”.

Considerându-se adevăratul moștenitor al coroanei imperiale romane, datorită stăpînirii sale asupra Constantinopolului, fosta capitală a Imperiului latin de răsărit, „un împărat după modelul lui Iustinian” — cum spunea Nicolae Iorga — sultanul se credea stăpîn sau „padișah al lumii”, motiv pentru care a căutat să-și extindă și să-și consolideze cuceririle din Europa și Asia.

În realizarea acestui țel ambițios — după cum se exprima marele vizir Piri Mehmed Pașa —

Belgradul era considerat „poarta Europei“, iar insula Rhodos „cheia Mediteranei“; cele două obiective au fost cucerite chiar la începutul domniei, în 1521 și 1522. Importanța Belgradului era recunoscută și de boierii români, care considerau cetatea apărată de Iancu de Hunedoara în 1456 „ca o poartă închisă în fața păgînilor“, motiv pentru care ar fi trebuit păstrată.

În anii următori sultanul a urmărit slăbirea regatului Ungariei, pe care îl va zdrobi apoi în 1526, pe cîmpiile mlăștinoase de la Mohács.

Incurajat de acest succes ușor și cunoscînd disensiunile ce separau puterile apusene, în toamna anului 1529, Soliman a asediat Viena; de data aceasta, „nu a calculat cum se cuvine probabilitățile întreprinderii“ — cum spunea Aurel Decei — pornind expediția prea tîrziu, adică toamna. Acest insucces nu a slăbit puterea imperiului lui Soliman, care, în 1533, a încheiat primul tratat de pace cu Austria, ce i-a recunoscut suzeranitatea și a acceptat să-i plătească tribut.

Se înțelege că nu vom putea prezenta aci în întregime lunga domnie a lui Soliman (1520—1566), deoarece ea depășește cu mult epoca lui Radu de la Afumați, de care ne vom ocupa în această lucrare. Va trebui însă să arătăm că unii istorici din vremea noastră îl consideră pe Soliman Magnificul drept cel mai mare suveran al epocii sale, mai puternic decît Carol Quintul, pe care l-a împiedicat să-și extindă dominația asupra Europei. Sultanul era conștient de marea sa forță cînd scria dogelui Veneției: „Eu nu mă feresc

de dușmănia nimănui și nu am nevoie de prietenia nimănui.“

Acestea sînt, în linii principale, împrejurările externe, complicate și nefavorabile, în care s-a desfășurat domnia lui Radu de la Afumați, voievodul ce avea să înfrunte oastea unuia din cei mai mari conducători de state din istoria omenirii.

II. SUCCESIUNEA LA TRONUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI DUPĂ MOARTEA LUI NEAGOE BASARAB ȘI IMIXTIUNEA OTOMANĂ ÎN TREBURILE EI INTERNE (septembrie-decembrie 1521)

Moartea lui Neagoe Basarab, la 15 septembrie 1521, a declanșat grave tulburări în Țara Românească, deschizând o serie de lupte pentru ocuparea tronului sau — cum spune un cronicar — „multă gîlceavă pentru domnie“.

De la început trebuie să spunem că știrile privind aceste conflicte sînt contradictorii¹, din care cauză stabilirea succesiunii și cronologiei lor este deosebit de dificilă.

După cum rezultă din izvoarele cunoscute, Neagoe Basarab a lăsat ca succesor la tron pe fiul său, Theodosie, un tînăr de circa 16 ani,

¹ Pentru a ilustra această afirmație, vom cita aici spusese cronicarului moldovean Macarie, după care Mehmet beg s-a așezat pe tronul țării după moartea lui Neagoe „și mulți alții au încercat în acea vreme să se ridice la acea domnie, anume pribegi, numiți sau nenumiți, pînă la 6(!), și toți au pierit într-un an“ (*Cronicile slavo-române*, p. 93).

După o altă relatare contemporană, Mehmet beg l-ar fi tăiat pe Theodosie, după care ar fi susținut la tron pe Mircea, fiul lui Mihnea cel Rău, care se înrudea cu Mehmet beg! (Hurmuzaki, VIII, p. 51).

În plus, de la Theodosie vodă nu a rămas nici un document intern, ceea ce face greu de datat domnia urmașului lui Neagoe și evenimentele din timpul acesteia.

care a fost confirmat de Poartă și recunoscut de regele Ungariei, considerat suzeranul domnului Țării Românești.

Fiind tânăr și fără experiență, Theodosie a fost luat sub protecția unchiului său, Preda Craiovescu, mare ban, despre care cronica țării afirmă că „s-au înălțat domn...”, ca să ție domnia lui Theodosie, nepotu-său“. Este vorba evident de regența marelui ban, nu de domnia efectivă a lui Preda, așa cum au afirmat unii istorici. Afirmarea se bazează pe cronica lui Radu Popescu, potrivit căreia, Theodosie fiind mic, „o seamă de boiari au ridicat domn pe Preda, ce zic să fie fost frate cu Neagoe vodă“. Întrucât în toate izvoarele externe — în special cele transilvănene și maghiare — Theodosie apare ca domnul legiuit al țării, vom considera deci pe Preda Craiovescu mare ban doar ca tutore al nepotului său.

Noua domnie nu mulțumea însă pe toți boierii, între care se găseau destui dușmani ai fostului domn, Neagoe Basarab și ai Craioveștilor. La cei existenți în țară se adaugă și pribegii din Moldova, care — „auzind poftita de dînșii, de moartea lui Neagoe Vodă“ — „au venit în țară și împreună cu buzăienii au ridicat alt domn“. După cum arăta Manole Neagoe, adversitatea boierilor buzoieni față de domnia lui Neagoe este ilustrată de faptul că cele mai multe sate trecute în stăpânirea domnului pentru „hiclenia“ foștilor proprietari se grupează în răsăritul țării, în regiunea Buzăului, care constituia în această vreme al doilea centru al puterii politice din Țara Românească.

Ridicarea noului domn s-a produs la scurtă vreme după moartea lui Neagoe; la 27 septembrie se știa deja la Sibiu că existau tulburări în Țara Românească „inter Wayvodas“ și se luau măsuri de întărire a pazei la Turnu Roșu. Evenimentele erau urmărite cu multă îngrijorare în Transilvania, de unde se trimiteau numeroase iscoade să afle rezultatul luptelor. La 11 octombrie, cnezul Dimitrie — întors din Țara Românească — era trimis la curtea regală din Buda să transmită știrile aflate despre conflictul dintre cei doi voievozi.

Noul domn ridicat de buzoieni și de pribegi este cunoscut sub mai multe nume: cronicile interne îl numesc Radu Călugărul, iar în Transilvania — unde a trimis câteva solii — este cunoscut sub alte două nume: Dragomir sau Vlad.

Cine era noul domn, acest enigmatic Dragomir sau Radu Călugărul? Era fiul lui Vlad cel Tânăr sau Vlăduț (de aici și numele de Vlad ce i se dă). Tatăl său fusese frate cu Radu cel Mare, domnise doi ani după moartea lui Mihnea cel Rău (1510—1512) și murise ucis de Mehmet beg înainte de urcarea lui Neagoe Basarab de tron². Dragomir era deci văr primar cu Radu de la Afumați.

După moartea lui Neagoe, fiul lui Vlăduț, fostul domn al țării Românești, se considera îndrep-

² În *Viața sfântului Nifon* se afirmă că Mehmet pașa i-a tăiat capul lui Vlăduț; în inscripția de pe mormântul domnului ucis în 1512 se spune însă că a pierit de mâna lui Neagoe, Vezi Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, Buc., 1965, p. 108, care remarcă această contradicție.

tăit să ocupe tronul³ fiind susținut de partida boierilor buzoieni care era destul de puternică. El nutrea în chip firesc resentimente împotriva lui Mehmet beg, asasinul tatălui său, precum și împotriva Craioveștilor.

Însoțit de boierii care-l susțineau și de oastea strânsă din partea de răsărit a Munteniei, noul domn s-a îndreptat spre Tîrgoviște pentru a ocupa scaunul domnesc. Luat prin surprindere și „nefiind gata” de luptă, banul Preda a trimis vorbă lui Mehmet beg, pașa de Nicopole, să-i vină în ajutor.

Pînă să ajungă trupele turcești în țară, marele ban și partizanii săi au fost nevoiți să primească singuri lupta cu oastea lui Radu (Dragomir); acesta a ieșit biruitor în bătălia de la Tîrgoviște, în care Preda Craiovescu a fost ucis. După cum spune Radu Popescu, a fost o luptă între două „cete de boieri cu domnii ce-și rădicase ei”.

Victorios asupra partidei adverse, noul domn a trimis o solie la Poartă, cerînd să fie confirmat, dar solilor săi li s-a tăiat nasul întrucît Dragomir se ridicase împotriva domnului recunoscut de sultan.

La 24 octombrie 1521 — aflînd despre „marea nenorocire cauzată de acel călugăr Dragomir lui Theodosie” și considerîndu-l pe acesta din urmă drept „moștenitorul legal” (*legitimus heres*) și voievod confirmat al țării — regele Ungariei, Ludovic al II-lea, solicita locuitorilor Transilvaniei

³ Într-o scrisoare a regelui Ungariei din 27 decembrie 1521, se susține că pretendentul era „de spiță voievodală”. deci avea dreptul la tron (Hurmuzaki, II/3, p. 373).

să-l ajute pe Theodosie „cît mai urgent posibil“; regele arată că poruncise voievodului Transilvaniei să acționeze pentru a îndepărta dușmănia dintre cei doi.

Theodosie nu a avut cînd priini sprijin din Transilvania, deoarece între timp intrase în țară Mehmet beg cu trupele sale — chemat în ajutor de Preda Craiovescu; „și au făcut războiu cu Radu vodă la Tîrgoviște și au biruit Mehmet beiu și au prins pe Radu vodă viu și pre alți boieri“⁴.

La 25 octombrie 1521, Nicolae Thomory, castelanul cetății Făgăraș, aflase prin iscoadele sale că Mehmet beg l-a omorît pe voievodul Vlăduță (Vladissa) și pe toți susținătorii săi „și în locul său s-a așezat el însuși pe scaunul domnesc“. Pașa era sprijinit de sultan, care-i expediase în ajutor 7 steaguri de oșteni. Întrucît Mehmet trimisese numeroși oameni „sub munți“, la hotarul cu Transilvania, castelanul anunța pe vice-

⁴ Cu privire la sfîrșitul lui Radu-Dragomir și al partizanilor săi dispunem de două știri care se contrazic: castelanul cetății Făgăraș informa pe vicevoievodul Ștefan Báthory că ei ar fi fost uciși în țară, în timp ce în cronică se susține că pretendentul ar fi fost dus peste Dunăre, la Nicopole, unde ar fi fost omorît de Bădica comisul, vărul lui Neagoe Basarab, „cu voia lui Mehmet beiu“ (Hurmuzaki, XV/1, p. 255 și *Istoriile domnilor Țării Românești*, p. 38).

La 14 octombrie sibiienii aflaseră deja despre restaurarea lui Theodosie și uciderea rivalului său, ceea ce dovedește rezeziciunea cu care s-au desfășurat evenimentele (Hurmuzaki, XI, p. 845). În schimb, în *Socotelile Brașovului*, „novus Wayvoda transalpinensis Wlad“ este amintit la 11 și 12 octombrie (*Quellen*, I, p. 361 și 362).

voievodul Transilvaniei despre iminența primejdiei ce amenința provincia.

Ajutorul dat de Mehmet beg lui Theodosie este confirmat și de o scrisoare a regelui Ungariei, în care se spune că, în timpul luptelor dintre Theodosie și pretendentul la tron, Mehmet beg — care se afla „nu departe” — a venit în ajutorul domnului, urmărind prin aceasta să-l facă dependent de el ; după lupta cu dușmanii lui Theodosie, acesta a fost repus pe tron de Mehmet, care a devenit de fapt stăpînul țării. Cronicile interne nu amintesc despre reinstalarea lui Theodosie ca domn, cu sprijinul lui Mehmet. Cert este însă că, la 1 noiembrie, Theodosie se afla la București.

Ca represalii pentru ridicarea lui Radu vodă și uciderea banului Preda Craiovescu, la sfîrșitul lunii octombrie, Mehmet beg „au trimis turci de au prădat pre buzăiani fără de veste și au luat mulți oameni voinici și fete și dobitoc mult și multă pagubă și pradă au făcut pre locul acela”. Buzoienii au plătit deci destul de scump încercarea de a pune ca domn pe un reprezentant al lor.

După înfrîngerea adversarilor, Theodosie scria brașovenilor, mîndrindu-se cu o biruință care nu era a lui : „s-a ridicat acel vrăjmaș, Călugărul și cu hiclenii din țara domniei mele asupra capului domniei mele, iar Dumnezeu a dat... de i-am pus sub picioarele domniei mele”.

Deși în izvoarele interne se susține că Mehmet beg a fost chemat în ajutor de Theodosie și de boierii săi, Michael Bocignoli — un raguzan care a cunoscut Țara Românească în această vreme — afirmă că sultanul i-ar fi numit tînărului domn

epitropi turci, cu gîndul de a supune astfel țara. Iată textul său : „sultanul îi trece acestuia (lui Theodosie) domnia și îi pune epitropi turci care să cîrmuiască țara pînă ce ar ajunge copilul vîrstnic, cu gîndul ca (astfel) românii să se învețe cu încetul cu domniile turci, (căci), ivindu-se acest prilej, îi venise gîndul să ocupe țara cu desăvîrșire, deoarece vedea că pe aici (prin Țara Românească — n.a.) e trecerea cea mai ușoară contra ungușilor cu care începuse să poarte război și socotea că, dacă această țară ar fi cîrmuită de turci în același fel ca celelalte pașalîcuri, el ar trage mai mult folos din ea“. Este evident deci că Poarta urmărea să profite de situația tulbure din țară pentru a o supune.

Nu trebuie să uităm nici faptul că — după cucerirea Belgradului, considerat pe atunci „cheia Ungariei“ — pregătindu-și ofensiva împotriva regatului maghiar și a altor state din centrul Europei, sultanul dorea în chip firesc să aibă în Țara Românească un domn supus, care să nu-i creeze probleme.

Nu putem înțelege bine împrejurările din Țara Românească a anilor 1521—1522 dacă nu vom arăta cine era Mehmet beg, personajul care a jucat un rol de seamă în desfășurarea evenimentelor. După cum rezultă din cele spuse de cronicarul moldovean Macarie, Mehmet se trăgea „din neamul“ Basarabilor⁵, ceea ce îi dădea dreptul să se amestece în luptele pentru tron.

⁵ În scrisoarea trimisă sultanului Baiazid în sprijinul numirii lui Neagoe Basarab la tronul Țării Românești, în 1512, Mehmet beg cerea stăpînului său ; „să dați steag (de domnie) *rudei mele Pîrvuologlu* (fiul lui Pîrvu Craiovescu=

După cele mai îndreptățite opinii, Mehmet, numit și Mihaloglu, a fost nepotul de fiu al lui Mihai I, fiul și urmașul lui Mircea cel Bătrîn (1418—1420). Cu toate că a trecut la islamism și a ajuns pașă al Imperiului otoman, el a întreținut relații strânse cu Țara Românească, atît în timpul domniei lui Neagoe Basarab (pe care l-a ajutat să ocupe tronul), cît și în vremea urmașilor acestuia, pînă cînd va dori să ajungă el însuși domn, datorită originii sale domnești pe care nu o uitase.

Mehmet a fost considerat de contemporanii săi un comandant militar foarte înzestrat ; regele Ludovic al II-lea al Ungariei — deși dușmanul său — îl califică drept „*virum rei militaris per-tissimus*“.

Mai trebuie să spunem că Mehmet a jucat un rol de seamă în timpul asediului Belgradului, terminat prin cucerirea puternicei cetăți în octombrie 1521, adică în vremea tulburărilor din Țara Românească. În cunoscuta scrisoare a lui Neacșu din Cîmpulung adresată brașovenilor în vara lui 1521, aceștia sînt informați — printre altele — și „de lucrul lu Mahomet-beg“, căruia „i-au dat împăratul slobozie pre (unde) i-oi va fi voia pren Țeara Rumânească, iară el să treacă“. Deși

Neagoe) și să-l numiți domn“, promițînd că-l va ajuta pe Baiazid împotriva lui Selim. „cu oastea Țării Românești“ (Mustafa Mehmet, *Două documente turcești despre Neagoe Basarab*, în „Studii“, 1968, nr. 5, p. 927). Ca rudă a lui Neagoe Basarab, era firesc ca Mehmet să-l ajute pe Theodosie.

Înrudirea lui Mehmet cu familia lui Neagoe Basarab prin doamna Despina, presupusă de Ilie Minea („Cercetări istorice“, 1925, nr. 1, p. 272), ni se pare greu de acceptat.

fusese aliatul său în 1521, lui Neagoe Basarab — ajuns acum la sfârșitul domniei — îi era „frică mare“ de Mehmet, datorită puterii deosebite a influentului pașă.

În stadiul actual al cercetărilor, este greu de precizat în ce măsură Mehmet acționa în Țara Românească în calitate de reprezentant al sultanului (de-abia urcat pe tron) și câte din acțiunile sale izvorau din inițiativa sa de pașă puternic al regiunii de margine a Imperiului, avînd și velenită de urmaș al Basarabilor.

După înfrîngerea lui Dragomîr Călugărul, liniștea nu s-a restabilit în Țara Românească. În scrisoarea citată a lui Theodosie vodă se arată că „iarăși s-au sculat un alt vrăjmaș... și au prădat țara și au ars-o, fără știrea împăratului“, deși domnia-i fusese dată „de la turci“. Văzînd că se tulbură țara — spune domnul mai departe — „m-am dat iarăși spre turci și am trimis și am dat de știre împăratului“, care „m-a pus iarăși în scaunul părintelui domniei mele“. Întrucît „țara de acolo (din partea de răsărit —n.a.) este mîncată de acei vrăjmași“, domnul a fost silit să se mute „în cealaltă parte a țării, la Slatina“, lăsînd la Tîrgoviște pe Radu vornicul și Boico pîrcălabul, „ca să păzească scaunul domniei mele“. Țara a avut deci mult de suferit de pe urma luptelor pentru tron.

„Vrăjmașul“ despre care vorbește Theodosie nu era Radu de la Afumați (cum au afirmat unii istorici) ; acesta nu intrase încă pe scena istoriei și,

În nici un caz, nu ar fi făcut-o prădîndu-și propria țară pe care dorea să o salveze ⁶.

În această situație tulbure, intervine din nou Mehmet beg care-și dădea seama că Theodosie este prea slab pentru a putea stăpîni Țara Românească. Înainte de 27 decembrie 1521, Mehmet beg l-a trimis pe tînărul domn la Poartă, împreună cu tezaurul tatălui său și cu 32 de tunuri (*tormentis bellicis*).

În scrisoarea regelui Ungariei, în care se povestesc întîmplările din Țara Românească, se arată că Mehmet beg „a folosit perfidia ; el a simulat că vrea să restituie copilului scaunul și puterea părintească” și — în timp ce Theodosie se îndrepta spre scaunul său de la Tîrgoviște, împreună cu mama sa — a fost luat prin surprindere și îmbarcat pe navele pregătite pe Dunăre, fiind dus la Nicopole. Ca pretext pentru trimiterea la Poartă a tînărului domn va fi servit necesitatea confirmării în domnie, precum și stabilirea haraciului pe care trebuia să-l plătească Țara Românească, ce era considerată ca fiind „foarte prosperă pentru vistieria împărătească”. Doamna Despina nu a fost lăsată să-și însoțească fiul la Poartă.

În felul acesta Mehmet beg a luat în stăpînire Țara Românească, sub pretext că vrea să restabilească liniștea în țară.

⁶ Este posibil — așa cum credea N. Iorga, *Istoria românilor*, IV, p. 308 — ca acest „vrăjmaș”, pe care nu-l putem identifica, să fie un pretendent sprijinit de turcii dunăreni. În Transilvania se mai afla un pretendent numit Dan.

Din Țara Românească, Mehmet bög punea în pericol Transilvania, unde trupele sale au prădat câteva sate. Din scrisoarea citată a regelui Ungariei rezultă că turcii „au amenințat că, îndată ce va fi posibil, încă în acest an, ar voi să asedieze două dintre principalele noastre orașe din Transilvania ce ne sînt supuse — Brașov și Sibiu — și chiar au amenințat că vor să cucerească Severinul, Orșova, Mihald (Mehadia) și Peth (?), cetăți de-ale noastre, învecinate cu Țara Românească, care, dacă ar fi cucerite..., cu mică ostenală ar putea să le obțină și pe celelalte“. Situația era deci deosebit de gravă pentru Transilvania, amenințată acum direct de agresiunea otomană.

Considerînd Țara Românească pierdută, la 4 ianuarie 1522, Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei, interzicea brașovenilor, sub pedeapsa pierderii capului și a tuturor bunurilor (*sub amissione capitum et omnium bonorum vestrorum*), să mai vîndă arme în Țara Românească (*nullus omnino vestrum huiusmodi arma prescripta in Transalpinam vendere vel introducere presumat*).

Reacția locuitorilor din Țara Românească nu avea să întîrzie prea mult ; în aceeași lună, toată țara se va ridica la arme pentru a-și salva libertatea.

III. ALEGEREA LUI RADU DE LA AFUMAȚI CA DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI ALUNGAREA OTOMANILOR DIN ȚARĂ

După îndepărtarea lui Theodosie de pe tronul țării¹, lucrurile s-au complicat în mod deosebit : rămas fără concurent și știind că avea dreptul la tronul vacant în calitate sa de membru al familiei domnitoare, Mehmet beg a cerut sultanului să-l numească pe el domn al Țării Românești, rămasă fără suveran.

Cronica țării înregistrează astfel tristul eveniment din istoria acesteia, eveniment care putea avea urmări foarte grave : „Mehmet beiu au cerșut domniia de la împăratul (turcesc) aici în Țara Românească, zicînd că-l pohtește țara să fie el

¹ După trimiterea sa în Imperiul otoman de către Mehmet beg, tînărul Theodosie a murit acolo în condiții greu de lămurit. Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, p. 39, afirmă că Theodosie ar fi decedat după alegerea ca domn a lui Radu de la Afumați. (Cronicarul susține în mod eronat că și mama lui Theodosie, doamna Despina, ar fi murit la Poartă, deși ea a rămas în țară, unde a trăit încă mult timp, pînă la 1554). Potrivit autorului *Istoriei Țării Românești*, p. 43, Theodosie ar fi încetat din viață mai devreme, înainte ca Mehmet beg să ceară domnia.

Intrucît Theodosie a fost expedit la sudul Dunării în decembrie 1521, este probabil că moartea sa a survenit în ianuarie-februarie 1522 ; după unele opinii, ar fi

domn. Drept aceia, împăratul crezu pe Mehmet bei și i-au dat domnia în Țara Românească“.

Data când s-a petrecut acest eveniment este greu de stabilit; conform celor consemnate în *Istoria Țării Românești*, Mehmet ar fi cerut domnia după moartea lui Theodosie; în schimb, Radu Popescu, autorul *Istoriilor domnilor Țării Românești*, afirmă că Mehmet solicitase tronul „întru aceste turburări ce era între boiarii țării“, fără să amintească de soarta lui Theodosie.

Aflînd vestea numirii lui Mehmet la tron, Stoica logofătul — care era pe acea vreme capuchehaie la Poartă — „curînd au trimis aice în Țara Românească, la toți boiarii, ca să ridice domn cît mai curînd pre Radul vodă din Afumați, pentru că piiare țara de turci“.

Auzind vestea, „s-au adunat boiarii toți, și mari și mici și toată curtea, și-au rădicat domn pre Radul vodă din Afumați“. Cronica lui Radu Popescu adaugă amănuntul că boierii „s-au unit toți și s-au împăcat și și-au rădicat domn, cu voia tuturor, pă Radul dă la Afumați“.

murit de ciumă, oricum înainte de a-și putea revendica tronul pierdut.

Într-o icoană special comandată, doamna Despina a pus să-i fie zugrăvită ființa sa cernită, purtînd în brațe pe Theodosie, copilul său încoronat, care nu se mai afla printre cei vii.

Ținînd seama de faptul că Theodosie nu se afla în țară în vremea alegerii ca domn a lui Radu de la Afumați, ni se pare eronată opinia lui T. Palade, *Radu de la Afumați*, p. 12—13, că viteazul domn s-ar fi ridicat împotriva lui Theodosie, pe care l-ar fi învins. Nici un izvor nu amintește de lupte între cei doi, ci doar între Radu vodă și Mehmet beg, susținut de turci după plecarea lui Theodosie din țară.

Situația gravă din Țara Românească era cunoscută și urmărită cu îngrijorare în Moldova. În cunoscuta solie a lui Luca Cîrje în Polonia, din decembrie 1522, boierul moldovean povestea regelui cele întâmplate în „Țara Muntenască”, care „se stingea” din cauza turcilor : aceștia „o stricăru și o vătămară și o risipiră și puseră în capul ei pe un turc cu numele Mahomed și tăiară boierimea, jupînese și copii și robiră averile și arseră și devastară satele. Nevoind a se pleca turcilor, o seamă de munteni și-au ales domn pe Radu vodă” (de la Afumați).

Raguzanul Michael Bocignoli, citat și mai sus — care ne-a lăsat unul din cele mai bine informate izvoare pentru această perioadă — afirmă că ridicarea ca domn a lui Radu de la Afumați a fost rezultatul reacției românilor împotriva tutelării tînărului Theodosie de către turci. După alegerea sa, boierii au trimis „soli la turc (— sultan) și îl roagă să-l întărească pe domnul ales de ei și se străduiesc să-l convingă că (acel) copil nu e în stare de nimic (*inutilem*) din cauza vârstei prea fragede și nu e deloc potrivit pentru o cîrmuire atît de însemnată” ; pe lîngă aceasta, au adăugat solii, „nu este potrivit cu datina cea veche (adică cu vechile capitulații) ca să fie dată țara turcilor”, adăugînd, „cu tărie, că nici *românii nu vor îngădui vreodată acest lucru*”.

Văzînd hotărîrea românilor de a nu accepta pe Mehmet beg la conducerea țării, sultanul s-a mîniat și „a poruncit, împotriva legii și a dreptului popoarelor, să fie gîtuiți solii, iar pe ceilalți care veniseră cu ei i-a lăsat să se întoarcă acasă, după ce a pus să li se taie nările”. Ca represalii, sul-

tanul „poruncește pașalelor de Nicopole, Vidin și Silistra să-și adune oastea de pradă (*manum praedatorium*) și să pustiască Țara Românească”.

Rezultă că, în fața primejdiei ca domnia țării să fie încredințată unui turc, temându-și propriile sale poziții, în ianuarie 1522, boierimea Țării Românești s-a unit și a ales ca domn pe Radu zis de la Afumați, fiul lui Radu cel Mare. Este vorba deci de o *ridicare generală* care urmărea salvarea țării, grav amenințate de turci.

După cum remarca Florin Constantiniu, „lungul șir de victorii obținute de voievodul român n-ar fi fost posibil fără sprijinul cetelor militare ale boierilor, care au alergat sub steagul antiotoman al lui Radu, în fața spectrului repetării în țara lor a isprăvilor sîngeroase din sudul Dunării, unde boierilor bulgari și sîrbi li se substituiseră timariotii otomani”.

„Cea mai mare parte a boierimii — spunea Ștefan Ștefănescu —, căreia i s-au adăugat și Craioveștii, de teamă că prin transformarea țării în pașalic își va pierde privilegiile, s-a solidarizat cu mișcarea populară împotriva turcilor, sprijinită și de oști din Transilvania, conduse de I. Zápolya”.

Solidarizarea boierimii cu noul domn ales de țară în condiții dramatice rezultă și din faptul că un număr de cinci din foștii mari dregători ai lui Neagoe Basarab s-au aflat de la început în sfatul lui Radu de la Afumați, este vorba despre: Harvat mare logofăt din Grozești, Udrea vornic din Boldești, Drăghici paharnic din Florești, Neagoe postelnicul și Dumitru vistierul din Văcărești. Dintre ceilalți boieri care s-au alăturat lui Radu

de la Afumați mulți își vor jertfi viața în luptele crâncene din anii 1522—1523.

*

Cine a fost noul domn, cunoscut sub numele de Radu de la Afumați ?

În documentele de cancelarie pe care le eliberează, domnul își spune „Io Radu voievod, fiul marelui și preabunului Radu voievod,” adică al lui Radu cel Mare, singurul voievod mai vechi ce a purtat acest nume.

În istorie este cunoscut ca Radu de la Afumați după numele reședinței sale principale care se găsea la Afumați, în fostul județ Ilfov. După cum rezultă din documente, satul Afumați a fost proprietatea lui Vlad Călugărul (1482—1495), bunicul lui Radu de la Afumați. O parte a satului a fost vîndută de Vlad vodă lui Drăghici vornicul din Mărgineni, unul din principalii săi sfetnici. De la acesta a trecut în stăpînirea fiului său, Neagoe comis din Mărgineni, iar cealaltă parte a satului a ajuns, prin moștenire, în stăpînirea lui Radu zis de la Afumați.

Pe lîngă acest nume consacrat în istorie, noul domn mai este cunoscut și sub alte denumiri. În cronica țării i se mai spune și Radu vodă „cel Tînăr”, aceasta nu numai pentru a-l deosebi de ceilalți domni cu numele de Radu, dar și pentru că, la începutul domniei, Radu vodă trebuie să fi fost un om tînăr (S-a născut probabil în jurul anului 1500, foarte probabil cu cîțiva ani înainte de sfîrșitul sec. XV).

După uciderea sa la Râmnicul Vlçii, în 1529, fostului domn i s-a mai spus și „Radu voievod care a pierit la Râmnic“, aceasta pentru a-l deosebi de frații săi Radu Bădica și Radu Paisie.

Recunoașterea cea mai deplină a meritelor sale de către urmași a fost supranumele de „cel Viteaz“, așa cum i se spune într-un document emis de Mihnea voievod (Turcitul) la 4 iunie 1588, datorită faptelor de vitejie săvârșite în timpul domniilor sale.

Radu de la Afumați nu apare în documente sau cronici înainte de urcarea sa pe tronul Țării Românești, astfel încât ne lipsesc știrile despre viața sa ca tânăr fiu de domn. Știm că a fost căsătorit cu doamna Voica, fiica unui boier bogat, Vlaicu vornicul din Bucșani, cu care a avut trei copii: pe Vlad (asasinat împreună cu tatăl său la Râmnicul Vlçii), pe Anca și pe Neacșa. Anca s-a căsătorit cu bogatul boier Udriște din Mărgineni, mare vistier al lui Radu Paisie, iar fiica lor, Elina, a fost soția lui Ivașco Goleșcu, un boier foarte influent în vremea domniilor lui Alexandru Mircea și Mihnea Turcitul.

După moartea primei sale soții, în 1526 — în împrejurări pe care le vom evoca pe larg în alt capitol — Radu de la Afumați s-a căsătorit a doua oară cu domnița Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab, cu care a avut un fiu numit Radu Ilie, ajuns pentru scurtă vreme, în 1553, domn al Țării Românești, cu sprijinul generalului imperial Castaldo, care ocupase Transilvania.

După aceste precizări cu privire la familia lui Radu de la Afumați, să urmărim mai departe suc-

cesiunea faptelor după alegerea sa ca domn. La 3 februarie 1522 noul domn dădea primul său hrisov din Tîrgoviște, capitala țării în acea vreme; totdeodată, el va fi luat și măsuri energice de organizare a apărării țării, împotriva căreia se îndrepta Mehmet beg cu oștile sale.

La scurtă vreme după alegerea ca domn a lui Radu vodă, în februarie 1522, Mehmet beg a venit în țară cu steagul de domnie și „cu mulțime de turci”. „Iar Radul vodă cel Tînăr s-au gătit și au eșit înaintea lui cu oaste și au făcut război la sat la Glubavi și au biruit Radu vodă pe Mehmet bei și au fugit Mehmet bei de s-au mai gătit încă de război”, spune cronica țării.

Era începutul unui lung șir de lupte, ale căror rezultate vor favoriza cînd pe unul, cînd pe altul dintre cei doi combatanți.

După reîntoarcerea lui Mehmet beg cu forțe proaspete, în martie 1522², au avut loc o serie de confruntări armate pe care textul de pe lespedea de mormînt a domnului le înșiră în ordinea: Ștefeni (pe Neajlov), Clejani (pe drumul ce leagă Giurgiu de București), Ciocănești (la nord de București), București, Tîrgoviște și râul Argeșel, în nordul țării.

Din succesiunea luptelor rezultă că Radu de la Afumați cu oștile sale l-a așteptat pe Mehmet

² Menționăm că, în același timp, aveau loc lupte și în Banat, unde se deplasase Ioan Zapolya. Într-o scrisoare din 24 martie 1522, regele Ludovic al II-lea lauda acțiunile voievodului (*quod Dominus Vayvoda ad partes inferiores profectus est multum nobis placet, et multo fuisset mellius, si dudum antea hoc fecisset*), dar își exprima regretul că turcii ocupaseră cetatea Orșova (Hurmuzaki, II/3, p. 404).

beg la Dunăre, în aceeași regiune pe unde avea să treacă în 1595 Sinan pașa ; în fața superiorității numerice a trupelor turcești, domnul a fost silit să se retragă spre nord, punctînd retragerea cu luptele amintite. Referitor la aceste înfruntări, cronica țării notează lapidar : „peste puțină vreme, Mehmet bei au venit cu mulțime de turci și au intrat în țară. Iar Radu vodă i-au ieșit înaintea cu oastea și s-au lovit la Clejani și au biruit pe Mehmet bei ca dintîi și mulți turci au pierit ; iar cînd au fost apoi, au biruit turcii (la Ciocănești și București — n.a.)..., iar Radu Vodă cu boierii au fugit în Țara Ungurească” (Transilvania).

Precum rezultă din cele două texte, cronica nu înregistrează decît luptele mai importante, pe cînd pe piatra tombală a voievodului sînt trecute și cele mai mărunte, care sînt greu de datat.

Radu de la Afumați nu a reușit să se mențină prea mult pe tron ; învins de trupele con-

³ In *Socotelile Brașovului* se găsesc diverse însemnări despre sumele plătite de la sfîrșitul lunii aprilie pentru găzduirea lui Radu de la Afumați, venit la Brașov „cum multa gente” sau „unacum suis baronibus ac aliis multis utriusque sexus gentibus” (Quellen, I, p. 424—426, 429 passim). Tot aco'ro, la p. 440, însemnarea că, la 24 aprilie, I. Zápolya a venit „in hanc terram Barcza (= Țara Bîrsei) cum gente sua electa..., opem domino Radul waywodae Transalpino, postquam per Thurcos de regno suo Transalpino fuisset espulsus, laturus etc.”

Zápolya aflase despre trecerea turcilor în Țara Românească la 21 aprilie 1522, pe cînd se găsea la Sibiu ; ținînd seama de pericolul ce plana asupra Transilvaniei din partea turcilor — „dușmanii cei mai necredincioși ai numelui lui Hristos” — voievodul poruncește ridicarea oastei pentru apărare (Hurmuzaki, XV/1 p. 261).

duse de Mehmet, la 24 aprilie 1522, el se găsea pribeag în Transilvania³. După cum spunea N. Iorga, „steagurile care i se trimet neconținut de sultan credinciosului său ajutor sînt mai puternice decît vitejia grupului de boieri (și țărani, adăugăm noi), care sprijină pe domnul răzbunării creștine și al mîndriei românești“.

După retragerea lui Radu de la Afumați în Transilvania, considerîndu-se stăpînul țării, Mehmet beg a trimis subași în orașele și satele Țării Românești, care era amenințată acum direct cu transformarea în provincie otomană. În Polonia se știa în această vreme că „turcul a cuprins și a silit Țara Românească să intre sub stăpînirea sa“.

Stăpîn al țării, „prea spurcatul cîine — cum îi spuneau transilvănenii — somează pe brașoveni să se supună împăratului său și să-i trimită tributul. În sudul Transilvaniei amenințate se iau măsuri serioase de pază, pentru a opri iminenta invazie otomană.

Îngrijorat de situația creată, regele Ungariei transmitea unchiului său Sigismund, regele Poloniei, știrile aflate prin informatorii săi că — după ocuparea țării Românești de către Mehmet beg — sultanul va ataca Transilvania și regatul maghiar; existau, de asemenea, temeri că Ungaria va fi atacată concomitent prin Belgrad și prin Slavonia. După ce luase măsuri de apărare a regatului său, Ludovic al II-lea cere regelui Poloniei să-și strîngă oastea și să se îndrepte spre Moldova pentru a o ajuta să nu cadă sub turci, convins fiind că — dacă Moldova va cădea — „se va întîmpla multă nenorocire“ regatului Poloniei.

Ocuparea Țării Românești de trupele lui Mehmet beg a creat deci o puternică panică în țările vecine. La sfârșitul lui aprilie 1522, Mehmet beg amenința Transilvania, ceea ce determină pregătiri febrile de apărare.

Amenințat direct, voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya, este obligat să intervină în luptă alături de Radu de la Afumați, care devine astfel aliatul său. După cum spune cronicarul, domnul „alungat din scaun în Transilvania nu lenevea, ci cugeta zi și noapte cum să-și mîntuiască supușii de asemenea jug“ (= stăpînirea otomană).

Expediția de reinstaurare a lui Radu de la Afumați a început în iunie 1522 ; la 18 iunie Ioan Zápolya se găsea cu tabăra la Prejmer, unde amîină o judecată din cauza expediției în Țara Românească (*propter presentem expeditionem... in regno transalpinensi*). Peste patru zile oastea aliată se afla la sud de Carpați, în Țara Românească.

Ea cuprindea efective destul de mari, de îndată ce solia lui Ștefăniță vodă la regele Poloniei o evaluează (exagerînd) la 80 000 de oșteni. Cronica țării adaugă amănuntul că, după trecerea munților, Radu vodă a strîns „oaste mare“, ceea ce dovedește că la expediție a participat și oastea țării.

Prima măsură luată de domn a fost să trimită „oameni aleși de au cuprins toți subașii (puși de Mehmet) pren toate satele și orașele de le-au tăiat capetele“, curățind astfel țara de turci, după trei luni de stăpînire otomană.

După cîteva ciocniri cu oastea aliată, Mehmet beg a fugit peste Dunăre, neavînd suficiente forțe

să reziste. Urmărindu-l pe învins, un număr de trabanți trec Dunărea și ard câteva sate.

La scurtă vreme, în iulie, Mehmet a invadat din nou Țara Românească, însoțit de „toate oștile” și de 7 sangiacuri de pe Dunăre, fiind „gata de oaste” (adică de război). După ciocnirile de la Plata și Alimănești-Teleorman, amintite în textul de pe piatra de mormânt a lui Radu de la Afumați, lupta cea mare s-a dat la Grumazi-Teleorman, luptă considerată „cel mai iute și mai vîrtos din toate războaiele”. După spusele cronicarului, viteazul domn „făcu război mare”; lupta a durat „de dimineață pînă seara” și în ea au pierit „mulți turci și delii”. Văzîndu-se învins din nou, Mehmet beg a fugit peste Dunăre „și Radul vodă încă s-au întors în scaun”.

Grupuri din oastea biruitoare au urmărit pe otomanii aflați în retragere dincolo de Dunăre, atacînd Nicopole și Șiștov (cele două localități sînt menționate în textul de pe piatra tombală a domnului după lupta de la Grumazi).

După întoarcerea trupelor biruitoare în Transilvania, regele Ludovic al Ungariei anunța cu mîndrie pe regele Poloniei că Radu de la Afumați a fost repus pe tron, iar Mehmet beg alungat din țară.

În cronică lui Radu Popescu se consideră că, după victoria de la Grumazi, „Radul vodă nu avea grijă să se păzească cu străji despre turci, socotind că nu vor mai veni. Iar păgînii, strîngîndu-se toți den risipa lor, s-au mai învîrtejit după oștile noastre și, ajungîndu-i fără veste, i-au tăiat foarte rău”.

În realitate, în iulie 1522, simțind primejdia, Radu de la Afumați scria brașovenilor, care-i promisese ră sprijin „în orice vreme“, că avea nevoie de ajutorul lor „în grabă și fără întârziere“, ceea ce arată că domnul se străduia să zăgăzuiască noua primejdie otomană.

În august, Mehmet beg — revenit cu forțe proaspete — obține unele succese la Gherghița, București și Slatina, cauzând pierderi mari trupelor lui Radu de la Afumați; la Slatina căzură în luptă printre alții, Neagoe spătarul și Stanciu portarul.

Cu restul boierilor săi Radu de la Afumați este silit să se retragă din nou în Transilvania; la 15 august, se știa la Brașov că domnul a fost izgonit din țară (*iam expulsus ex partibus transalpinis*).

Comentînd rezultatul luptelor din vara lui 1522, N. Iorga putea să afirme că „neobositul dușman, cavalerul musulman, nu e mai puțin viteaz și iute decît potrivnicul român“; și marele istoric avea, fără îndoială, dreptate. În judecarea faptelor trebuie să ținem însă seama atît de forțele mari de care dispunea „cavalerul musulman“, cît și de lipsa de sprijin ferm și eficace pentru Radu de la Afumați.

Potrivit cronicii țării, la scurtă vreme după trecerea sa în Transilvania, Radu vodă s-a dus la Ioan Zápolya, cerîndu-i „să nu lase țara creștinească în mîinile păgînilor“. Cererea domnului a avut urmările dorite; în septembrie se fac mari pregătiri pentru o nouă expediție în Țara Românească, acțiune la care urmau să participe — potrivit cronicii — 30 000 de „voinici aleși“, dotați

cu tunuri și arme furnizate de orașele de peste munți ⁴.

Condicile de cheltuieli ale orașelor transilvănene cuprind numeroase date cu privire la participarea acestora la pregătirea campaniei. Potrivit știrilor din aceste condici, data pornirii expediției a fost 15 octombrie, când cei doi voievozi și oștirile lor au trecut din nou munții spre Țara Românească.

Trecerea oștilor s-a făcut pe la Rucăr, dar Zápolya nu a înaintat decât pînă la Pitești. „Iar Mehmet beg — spune cronicarul — n-au cutezat ca să-l aștepte, ci curînd au venit peste Dunăre“. Este posibil însă ca otomanii să fi încercat o rezistență la Rucăr, unde inscripția de pe piatra de mormînt a lui Radu de la Afumați înseamnă o luptă (greu databilă). Probabil în această luptă se va fi distins spătarul Dragu, care a primit ca recompensă de la domn satul Comani „pentru dreapta și credincioasa lui slujbă, cu vărsare de sînge la Bran (?) cînd s-a fost lovit Radu voievod cu turcii“.

La 11 noiembrie — deci la mai puțin de o lună după pornirea expediției — încărcat cu daruri de la Radu de la Afumați și însoțit și de prizonierii turci capturați, I. Zápolya se întorcea triumfător în Transilvania; la 14 noiembrie brașovenii îi făceau o primire călduroasă, bucuroși de izbînda obținută.

⁴ În *Socotelile Brașovului* — adeseori citate — se găsește însemnarea că numai acest oraș a dat 1948 de florini pentru plata oștirii ridicate „*contra perfidissimos Thurcos*“ (*Quellen*, I, p. 444).

Cu ajutorul trabanților rămași în țară⁵, Radu de la Afumați a continuat urmărirea trupelor otomane, obținând o victorie la Dridu (Dridih), în fostul județ Ilfov. După alungarea turcilor „au venit Radu vodă la Tîrgoviște, vesel și cu toți boiarii, și s-au sfătuit cum vor face să scoată țara creștinească din mâinile păgînilor“. Este vorba deci de un sfat mai larg, în care s-au discutat perspectivele relațiilor cu Poarta, după izgonirea lui Mehmet beg din țară. Este posibil să se fi realizat chiar o înțelegere temporară de pace. În aceleași registre brașovene este trecută în luna martie suma de trei florini plătită boierului Mogoș „*referenti bonam pacem firmatam domini Radul waywodae Transalpinensis cum caesare Thurcorum pro bono nuntio*“.

Nu dispunem de prea multe date privind sfârșitul acestei domnii a lui Radu de la Afumați; ultimul său document poartă data de 4 aprilie 1523, dată după care își pierde tronul, fiind înlocuit la domnie cu Vladislav al III-lea, numit de sultan.

Informația din cronică după care Radu de la Afumați „au plecat capul și s-au dus la Țarigrad“, unde sultanul l-ar fi ținut „multă vreme“ fără să-i dea nici un răspuns „pentru căci au avut pîră cu Mehmet bei“ este greșită; ea privește mult mai probabil împăcarea voievodului cu Poarta, din decembrie 1524, despre care va fi vor-

⁵ În *Socotelile Brașovului*, la 18 februarie 1523, este înregistrată suma de 400 de florini plătită „*ad conservandos stipendarios seu drabantos in partibus Transalpinis apud dominum Radul waiwodam*“ (Quellen, I, p. 502), Vezi și *ibidem*, p. 508—509.

ba în alt capitol al lucrării. După cum susținea T. Palade, „la începutul lui 1523, indicațiile aproape zilnice din socotelile Brașovului arată că domnul muntean a fost în țară în acest răstimp“.

În plus, în martie 1523, Radu de la Afumați era sigur că domnia sa era stabilă de îndată ce solicita cu insistență brașovenilor și vicevoievodului Transilvaniei să i se trimită soția, rămasă dincolo de munți datorită stării de „*magna confusio et perturbacio*“ din Țara Românească. I s-a răspuns însă că mai întâi să restituie cheltuielile făcute pentru întreținerea sa când se afla pribeag și apoi i se va trimite doamna, ținută se vede ca zălog. Pus în această situație penibilă de aliații săi, pentru apărarea cărora luptase, viteazul domn a protestat, iar doamna Voica a cerut să i se permită să meargă la soțul său. Nu știm dacă a avut răgazul să o facă, deoarece la scurtă vreme Radu de la Afumați va fi nevoit să se refugieze din nou în Transilvania, așa cum am arătat,

IV. PRIMA DOMNIE A LUI VLADISLAV AI III-LEA (aprilie-octombrie 1523)

Asupra împrejurărilor, din Țara Românească, în care a fost numit domn Vladislav al III-lea dispunem de o informație furnizată de Michael Bocignoli, care afirmă că — după ce a refuzat să-l accepte ca domn pe Radu de la Afumați, dar temându-se de perspectiva unei alianțe între Țara Românească, Transilvania și Ungaria — sultanul a renunțat la intenția sa de a transforma țara în pașalic și a acceptat să trateze cu românii, „în vechile condiții“ (*propositis antiquis condicionibus*); în urma discuțiilor, „s-a încheiat un tratat (*foedus*) ca sultanul să numească domn pe unul dintre românii aflați la dînsul, iar românii să plătească tribut tot ca mai înainte..., iar turcii, în afară de aceasta, să nu mai aibă după aceea nici o putere în provincie“ (*Turcis vero posthac, praeter ista, nulla potestas in provincia esset*).

Intrucît singurul pretendent aflat la Istanbul era Vladislav, trebuie să admitem că el este domnul numit de sultan.

Ceea ce se cuvine subliniat citind textul lui Bocignoli este faptul că *lupta condusă de Radu de la Afumați nu a fost zadarnică; ea a determinat Poarta să respecte „vechile condiții“, adică auto-*

nomia țării, în schimbul obligației de a plăti tributul. Se realiza astfel un compromis : Poarta renunța la intenția de a transforma Țara Românească în pașalîc, dar refuza să-l recunoască domn pe Radu de la Afumați, cel care condusesese lupta antiotomană ; ca preț al recunoașterii autonomiei țării, obliga boierimea să accepte domnul numit de sultan.

Din momentul în care Poarta promitea să respecte situația existentă înainte de 1522 și dispărea deci teama transformării Țării Românești în pașalîc, boierii munteni au părăsit poziția de luptă împotriva otomanilor și pe conducătorul acestei lupte, ales de ei, Radu de la Afumați. Nu era nici prima nici ultima oară când boierimea își schimba poziția în funcție de interesele sale.

Începutul domniei lui Vladislav ne este relatat de două știri. Una este vestea sigură pe care, la 25 aprilie 1523, un anume Bartusch o ducea vicevoievodului Transilvaniei „*unacum litteris domini Radul Waywodae Transsalpinensis*“ că turcii au pus un nou voievod în Țara Românească, pe Vladislav, (*Thurci novum Waywodam Vladislaum ad regnum Transalpinum introduxerunt*). Știrea trebuie să fi surprins mediile politice din Transilvania ; cu câteva zile înainte — la 17 aprilie — vicevoievodul Leonard Barlabassy cerea brașovenilor să trimită în Țara Românească pe soția lui Radu de la Afumați, ceea se dovedește că, la data respectivă, nu se știa încă nimic despre înlocuirea lui Radu de la Afumați, hotărâtă la Poartă.

În schimb, la 29 aprilie — după ce aflaseră de înlocuirea lui Radu cu Vladislav, adus de oto-

mani — vicevoievozii Transilvaniei cereau brașovenilor să pregătească pedestrima și călărimea în vederea apărării și să trimită iscoade pentru a afla știri din Țara Românească.

Cea de-a doua informație este cuprinsă într-o scrisoare nedată, dar foarte probabil din martie—aprilie 1523, prin care Pîrvu Craiovescu, mare ban, anunța pe sibieni că primise, prin oamenii săi, știrea de la turci „că ne vine domn Vladislav voievod, dar cu mulți turci cu dînsul; și cărți de credință ne-au venit să ne închinăm lui să ne fie domn”. Deci, înainte de venirea domnului numit de ei, turcii ceruseră boierimii să se supună acestuia pentru a evita noi lupte; este posibil ca boierimea să fi părăsit pe Radu de la Afumați în urma acestor „cărți”.

După cum rezultă din aceeași scrisoare a marelui ban, considerat conducătorul boierimii muntene, care se afla atunci lângă el, aceasta privea cu rezervă pe noul domn, pe care-l știa că este omul turcilor. „Dacă vom vedea că acel domn vine pe adevărată dreptate de la Poartă, să fie domn cu pace și nouă să ne fie domn cu pace și prieten al luminatului crai (= Ludovic al II-lea)..., de nu va fi vreo înșelăciune a vicleniei turcilor, să nu ne înșele în nici un fel, noi încă vom vedea”. În cazul în care li se va întâmpla vreun rău din partea noului domn, boierii se declarau gata să treacă „iarăși cu capetele noastre și cu familiile noastre către domnia voastră”, așa cum făcuse Radu de la Afumați cu parte din boieri.

Cronica notează lapidar că Vladislav a sosit cu steag de domnie de la Poartă; „și au venit toți boierii de s-au închinat lui Vădislav vodă”.

În puținele sale documente înterne, notul domnului își spune: „Io Vladislav voievod...”, fiul bunului și marelui Vladislav voievod“, adică al lui Vladislav al II-lea, (1448—1456), predecesorul lui Vlad Țepeș. Întrucît de la uciderea lui Vladislav al II-lea pînă în 1523, trecuseră 67 de ani înseamnă că Vladislav al III-lea trebuie să fi fost destul de bătrîn cînd a ocupat tronul (dacă într-adevăr, el este fiul lui Vladislav al II-lea, cum susțin numeroși istorici, în afară de C. C. Giurescu, care-l considera nepotul lui Vladislav al II-lea. Dealtfel, într-un document din 12 septembrie 1523 Vladislav al III-lea afirmă că Vladislav fusese bunicul său).

Este posibil ca Radu de la Afumați să fi încercat să reziste noului domn, înainte de a se refugia în Transilvania; textul de pe piatra tombală a voievodului amintește o luptă cu Vladislav voievod, greu databilă, la București. După opinia lui T. Palade — care nu poate fi controlată — ar fi vorba de o luptă dată înainte de înscăunarea lui Vladislav. Nu există însă nici o dovadă că noul domn a fost adus în țară de Mehmet beg, vechiul și redutabilul dușman al lui Radu de la Afumați, așa cum afirmă T. Palade și, după el, alți istorici.

Primit cu rezervă de boieri — între care se aflau mulți partizani ai fostului domn — privit cu ostilitate de transilvăneni, care adăposteau la ei pe Radu de la Afumați și-l considerau pe Vladislav înfeudat turcilor, noul domn a încercat în repetate rînduri o apropiere de voievodul Transilvaniei și de cele două mari orașe din sudul

țării, Brașovul și Sibiul, cu care Țară Românească întreținea strânse relații politice și economice.

Primele încercări datează din 6 mai 1523, când Vladislav cerea cele „trei dări” (*tres census*) cu care predecesorul său fugise în Transilvania. La scurtă vreme, noul domn trimitea o solie la vicevoievodul Ștefan Thomory ; la 23 mai erau cercetați și brașovenii (unde se adăposteau pribegii), oferindu-li-se „bună pace”.

Nu știm ce impresie vor fi făcut asemenea oferte în Transilvania : în schimb, știm lucruri sigure despre rezerva cu care era privit Vladislav de regele Ungariei dintr-o scrisoare a acestuia către solul său la Vatican, Ștefan Brodarics, căruia îi comunica la 1 iunie 1523, că turcii au ocupat Țara Românească, de unde au izgonit pe Radu de la Afumați, înscăunat cu sprijinul său ; fostul domn a trebuit să se refugieze în Transilvania „cu cei mai buni oameni ai lui”. Întrucât Țara Românească se afla „în puterea dușmanilor”, regele considera că Transilvania și Severinul „și chiar întregul nostru regat sînt amenințate de pericol”.

Scrisoarea este deosebit de elocventă atît pentru recunoașterea rolului de avanpost pe care-l juca Țara Românească pentru apărarea Transilvaniei și regatului maghiar, cît și pentru neîncrederea cu care era privit Vladislav al III-lea la curtea regelui Ludovic al II-lea, unde era considerat omul Porții.

Cu toate acestea, în scrisoarea adresată de domn brașovenilor la 13 iulie <1523>¹, Vladislav de-

¹ Menționăm că scrisorile lui Vladislav către brașoveni sau sibieni — care nu au decît luna și ziua, fără a se specifica anul — sînt greu de datat cu precizie ; unele pot fi

clara că se închinase de la început „sfintei coroane (a Ungariei) și înălțimii sale craiului și lui Ianaș voievod... cu dreaptă slujbă și cu prietenie“, mulțumindu-le tuturor „că ați pus atîta osteneală pentru Țara Românească cea creștină și multe cheltuieli ați făcut și ați scos această țară creștină din gura vrăjmașă a afurisiților agareni“, recunoscînd astfel importanța ajutorului transilvănean pentru salvarea țării de pericolul otoman.

Exprimîndu-și mulțumirea de a fi scăpat „din mîinile păgînilor în Țara Românească... din țară păgîină în țară creștină“, Vladislav făgăduiește prietenie și credincioasă slujbă „pînă la moarte“ voievodului Transilvaniei și coroanei maghiare și își exprimă nedumerirea despre atitudinea brașovenilor care-i trimiteau numai „vorbe deșarte“.

Domnul declară că dorea ca Transilvania și Țara Românească, fiind „țări creștine“, să fie unite „ca una singură, numai ca să ne putem apăra de vrăjmașii noștri și ai legii creștine, de agarenii turci“. Era vechea politică pe care o duseseră domnii Țării Românești încă din secolul precedent.

Este greu de spus cît de sincere erau declarațiile pe care voievodul le făcea brașovenilor; ca domn numit și susținut de Poartă, este de neînțeles poziția sa ostilă „afurisiților agareni“, adică patronilor săi. Este foarte posibil că Vladislav — știind că rivalul său la domnie se afla în Transilvania, unde beneficia de sprijinul lui Ioan Zá-

din prima domnie (1523), altele din cea de a doua (1524); le-am trecut la prima domnie sau la cea de-a doua după conținutul lor, deosebindu-ne în unele privințe de T. Palade.

polya — simula prietenia cu transilvănenii, care însă nu-l credeau.

Peste două săptămîni, la 29 iulie, aflat la Dridih (Dridu) — unde dădea și un document intern — Vladislav reînnoia declarațiile sale de fidelitate față de transilvăneni. El arăta că, de cum intrase în țară, „au venit boierii Țării Românești și ne-au arătat domniei noastre cîtă osteneală și cîte cheltuieli ați pus domnia voastră pentru Țara Românească ; n-ați cruțat nici trupurile voastre de osteneală, ci v-ați trudit pentru Țara Românească cea creștină“.

Auzind aceste vești, domnul s-a hotărît să rămînă „adevărat prieten“ al brașovenilor, drept care a slobozit căile de comerț „pentru neguțători și săraci, ca toți să se hrănească în bună voe și în pace“. El reproșează brașovenilor că nu răspund la bunele sale intenții cu măsuri similare și le arată că slujitorii lor au ucis pe slugile boierilor săi Dragomir mare paharnic și Tudor mare logofăt, care-și trimiseseră oamenii să le ridice „marfa“ (= averea) rămasă la Brașov. Domnul solicită din nou prietenia brașovenilor, considerînd că este mai bine să-i fie prieteni și buni vecini, decît „să se înceapă atîta rău între noi“.

Deși au trimis cîteva solii în Țara Românească în iulie—octombrie 1523, brașovenii au rămas în aceeași rezervă față de Vladislav.

Se mai cuvine să subliniem faptul că în timpul acestei scurte domnii a lui Vladislav s-au manifestat cu putere nemulțumirile țăranilor aserviți, făcînd necesară intervenția domniei pentru a-i aduce la supunere. Din această vreme (22 mai 1523) ne-a rămas prima poruncă cunoscută adre-

sată sătenilor de un domn al Țării Românești prin care li se cere să „asculte“ de stăpînii feudali; este vorba de porunca dată locuitorilor a nouă sate aflate în stăpînirea mănăstirii Bistrița, sub forma următoare: „voi, vecinii toți, să ascultați de egumen și de poslușnicii sfintei mănăstiri; iar cine nu va asculta dintre voi, părintele egumen să aibă voie să-l certe și să-l pedepsească după fapta sa și să-l aducă legat la domnia mea“. *Este pentru prima oară cînd domnia interveea în relațiile sătenilor aserviți cu stăpînii lor și aceasta, fără îndoială, datorită refuzului primilor de a „asculta“ de proprietari și de aparatul lor represiv.*

Încercările lui Radu de la Afumați de a reocupa tronul Țării Românești. În timpul scurtei domnii a lui Vladislav, Radu de la Afumați aștepta în Transilvania prilejul să se întoarcă în țară. „În Brașov, ca și în întreg Ardealul, el era socotit ca un luptător de seamă de care creștinii aveau nevoie oricînd în lupta lor cu turcii, ce deveneau din ce în ce mai amenințători la Dunăre². Pentru acestea — spune T. Palade —

² La 3 mai 1523, regele Ungariei scria regelui Poloniei despre teama sa cu privire la un iminent atac otoman; după informațiile primite de la Ștefăniță vodă și dogele Veneției, turcii urmau să atace Ungaria în vara aceluși an (Hurmuzaki, II/3, p. 433). Înțelegem astfel de ce regele Ungariei avea nevoie de un domn ca Radu de la Afumați în Țara Românească, unde puteau fi oprite atacurile otomane.

ardelenii s-au purtat cu o deosebită atenție față de el și i-au dat tot sprijinul“.

La 25 aprilie 1523 autoritățile brașovene întâmpinau pe domnul pribeag, căruia îi ofereau ospitalitate. A doua zi regele Ungariei a fost anunțat despre sosirea în Transilvania a lui Radu vodă, cu boierii și prelații săi.

La 9 mai, vicevoievodul Ștefan Thomory cerea brașovenilor să se poarte cât se poate de bine și să trateze cu cinste pe fostul domn și pe boierii săi, aflați în orașul lor. După cum rezultă din această scrisoare, este vorba de un adevărat exod al boierimii muntene; în text se vorbește despre femeile și fiii boierilor care se refugiaseră la Brașov.

În Transilvania, Radu vodă a trăit atît din ajutoarele primite din partea brașovenilor³, cît și din veniturile aduse de posesiunile sale din provincia intracarpatică: Vurpărul și Vințul de Jos⁴, posesiuni pe care le-a stăpînit pînă la moarte.

³ În 1524, brașovenii solicitau restituirea a 324 de florini „pe care îi dăduseră lui Radu voievod Munteanul pentru ajutorul și apărarea acelei țări“. În 1525, brașovenii cerură din nou ceva din banii împrumutați; Radu de la Afumați arată însă „că i-au fost dăruiați de rege și de Zápolya și, mulțumind la toată lumea, nu plăti nimic“ (N. Iorga, *Indreptări și întregiri*, p. 32). În adevăr, în *Socotelile Brașovului*, sînt trecute în 1523 două sume de cîte 300 de florini plătite de brașoveni lui Radu „ad comissionem regiam ex taxa suae maiestatis“ sau „ad litteras regias ad rationem futurae taxae regiae“ (Quellen, I, p. 519, 535).

⁴ Acestea i-au fost întărite de capitulul din Alba Iulia în 1522 (Hurmuzaki, II/3, p. 408); după A. Veress, *Acta et epistolae*, I, p. 141—142, domnul Țării Românești a fost întărit în stăpînirea celor două tîrguri la 9 iunie 1526, iar

În septembrie—octombrie 1523 el începe pregătirile pentru reîntoarcerea în Țara Românească, unde împrejurările îi vor deveni peste puțin timp favorabile. Aflat la Tălmaci în această vreme, Radu împărțea lui Matia Horombrester, judele Sibiului, intenția de a trece în țara sa, iar la începutul lui octombrie fostul domn cerea sibiienilor să-i înlesnească drumul spre țară, unde trimisese deja pe boierul Oancea vistierul și pe Nicolae Thomory, castelanul Făgărașului.

Știind că în Țara Românească se găseau mai mulți soli, printre care și unul regal, și temîndu-se de soarta lor, sibiienii au refuzat să satisfacă cererea lui Radu de la Afumați, care ar fi putut profita de ridicarea boierimii muntene împotriva lui Vladislav. La 5 octombrie vicevoievodul Leonard Barlabassy reproșa sibiienilor că nu îngăduie trecerea lui Radu vodă peste munți pentru a-și ocupa țara (*ut illud regnum transalpinum sibi ipsi occuparet*). Îndiferent de motive, trecerea lui Radu vodă peste munți a întârziat, în timp ce în Țara Românească se întâmplau evenimente importante care vor duce la noi lupte și schimbări. Nu trebuie să oitem nici faptul că în această

dintr-un raport mai târziu, din 1552, rezultă că Radu de la Afumați ar fi primit Vințul de Jos în schimbul cetății Poenari, ocupată de garnizoane transilvănene în 1524 (Hurmuzaki, II/4, p. 721 și „Buletinul Comisiei Mon. istorice”, 1909, p. 40—41).

Ținînd seama de faptul că Radu de la Afumați s-a refugiat prima oară în Transilvania în 1522, este foarte probabil că atunci a primit în stăpînire cele două feude; așa se explică faptul că, în august 1523, domnul încasa contribuțiile domeniilor sale (Quellen, I, p. 526).

vreme Moldova era teatrul unor grave tulburări : la 7 septembrie avusese loc lupta dintre oastea lui Ștefăniță vodă și marea boierime răsculată împotriva domnului, luptă terminată cu victoria autorității centrale, căreia „i-au venit țara întru ajutoriu“. Atît regele Sigismund al Poloniei, cît și Ludovic al II-lea al Ungariei erau foarte îngrijorați de situația Moldovei, considerată fortăreața regatelor polon și maghiar (*provincia, que regnorum utriusque nostrum insigne propugnaculum hucusque fuit*). Preocupat de situația din Moldova, pe care o credea amenințată de o invazie otomană, regele Ungariei va fi amînat expediția din Țara Românească pînă la limpezirea situației celeilalte țări românești extracarpătice.

V. DOMNIA ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ
ÎN PERIOADA
OCTOMBRIE 1523—SEPTEMBRIE 1524

Boierimea ridică un nou domn : Radu Bădica (octombrie 1523—ianuarie 1524). Despre motivele înlocuirii lui Vladislav al III-lea în toamna lui 1523 dispunem de mai multe știri. Prima este furnizată chiar de urmașul său la tronul domnesc, Badea sau Bădica, cunoscut ca domn sub numele de Radu Bădica, fiu natural al lui Radu cel Mare, deci frate cu Radu de la Afumați.

În ianuarie 1524 — cu puțin timp înainte de a-și pierde tronul și viața — Radu Bădica scria brașovenilor că predecesorul său avea de gând „să rupă capetele” boierilor „de căpetenie și bătrâni ai Țării Românești”. Dându-și seama că le este vrăjmaș „tuturor” și „nevoind să-l lase să le rupă capetele”, știindu-l pe Bădica „adevăratul fiu domnesc al lui Radu voevod bătrînul, feciorul Călugărului” (= Vlad Călugărul), boierii l-au primit pe acesta „după lege domn al Țării Românești”.

O versiune asemănătoare ne oferă și scrisoarea boierilor munteni, adresată brașovenilor la 19 decembrie 1523, în care aceștia declarau că s-au „închinat” lui Vladislav ca domn, „după lege”. „Dar puțină vreme am petrecut lîngă el și am cunoscut

prea bine că nu era vrednic să fie domn, pentru că nu era creștin ci păgîn și nebun și vrăjmaș capetelor noastre”.

Este vorba deci de o ridicare a boierimii muntene împotriva lui Vladislav al III-lea care era înțeles cu Poarta să ucidă pe boierii ce susținuseră pe Radu de la Afumați. Știind că Radu Bădica este „adevărat fiu de domn” și Radu de la Afumați lipsind din țară, boierii declarau că „l-am luat pe el să ne fie domn după lege”.

Cronica țării păstrează însă o altă versiune despre alungarea lui Vladislav al III-lea. Acesta ar fi intenționat să-l umilească pe Pîrvu Craiovescu mare ban — care i se „închinase” — degradîndu-l din marea sa dregătorie în aceea de „postelnic în casă”¹. Neputînd să suporte batjocura,

¹ Este greu de fixat cu precizie data cînd s-a petrecut acest eveniment: Pîrvu Craiovescu apare ca mare ban în sfatul domnesc al primelor documente emise de cancelaria lui Vladislav al III-lea, la 11 și 24 iulie 1523, dar lipsește din documentul din 12 septembrie, ceea ce poate constitui o dovadă că relațiile dintre domn și marele ban s-au deteriorat înainte de această dată (La scurtă vreme, dealtfel, Vladislav va fi înlocuit).

Menționăm că unul din cercetătorii domniei lui Radu de la Afumați, Petru D. Popescu, *op. cit.*, 64—65, plasează greșit alungarea lui Vladislav de către Pîrvu banul în 1524, cînd acesta ar fi fost înlocuit din marea bănie cu Tatu.

Trebuie rectificată aici și părerea lui I. Bogdan, *Documente și regeste*, p. 271, care consideră că trimiterea lui Pîrvu Craiovescu mare ban de către Radu de la Afumați împotriva pretendentului ridicat în Mehedinți ar coincide cu revolta marelui ban împotriva lui Vladislav al III-lea. În realitate, ridicarea boierimii muntene împotriva lui Vladislav s-a petrecut în lipsa lui Radu de la Afumați (aflat

banul Pîrvu a fugit noaptea „la voinicii (= oșteni) lui“ din Oltenia, de unde s-a întors curînd cu oaste împotriva lui Vladislav, pe care l-a învins și l-a silit să fugă peste Dunăre².

Fără să cunoască domnia lui Radu Bădica, cronicarul afirmă că, după alungarea lui Vladislav, „împăratul s-au milostivit de au dat domniia iar

în Transilvania), pe cînd marele ban Pîrvu Craiovescu a întreprins expediția în Oltenia din porunca lui Radu de la Afumați. Este vorba deci, în mod clar, de două acțiuni diferite.

² Afirmația cronicii este în contradicție cu un document emis de cancelaria regelui Ungariei la 30 iulie 1523, prin care se întărește boierilor Pîrvu Craiovescu banul, Harvat iogofătul și Oancea vistierul stăpînirea asupra domeniului Geoagiului din comitatul Hunedoarei, fost în posesia lui Neagoe Basarab (A. Veress, *Acta et epistolae*, I, p. 126). Din acest document s-ar înțelege că, în luna iulie, Pîrvu banul era pribeag în Transilvania. Ținînd seama că, la 24 iulie 1523, apărea ca membru al sfatului domnesc, este greu de crezut că el a putut ajunge atît de repede dincolo de munți, astfel încît la 30 iulie să primească dania regală. De aceea considerăm că dania a avut loc conform unei promisiuni mai vechi, făcute pe vremea cînd marele ban era partizanul lui Radu de la Afumați, susținut de regele Ungariei. Dealtfel, în porunca dată de Ludovic al II-lea, la 4 august 1523, capitlului din Alba Iulia se arată că cei trei boieri primeau acest domeniu pentru serviciile aduse „mai ales în anii trecuți, cînd dușmanii turci... au invadat nu o dată (țara)..., iar cînd a avut loc atacul acelora nu le-au fost tovarăși, ci au preferat să fie lipsiți de patrie și de bunurile ei“; pentru „faptele lor remarcabile“, regele îi primește în regatul și sub protecția sa (*ibidem*, p. 127). La data amintită, Harvat iogofătul și Oancea vistierul — doi din beneficiarii daniei — se aflau poate în Transilvania deoarece ei nu apar în sfatul domnesc al lui Vladislav din această vreme.

Radului vodă”, adică lui Radu de la Afumați, care se afla atunci în Transilvania.

Pîrvu Craiovescu și „voinicii” săi au jucat deci un rol de seamă în alungarea lui Vladislav și în alegerea ca domn a lui Radu Bădica.

Alungarea lui Vladislav al III-lea a avut loc după 12 septembrie 1523 (data ultimului document emis de el la Gherghița) și înainte de 19 octombrie, când brașovenii aflaseră de alegerea lui Radu Bădica ; la 27 octombrie ei trimit soli la „noul domn al Țării Românești, Radul” (Bădica).

Deși din cronică rezultă că Vladislav a fost izgonit destul de ușor de boierii Craiovești și de acoliții lor, se pare că fostul domn a reușit să se mențină un timp în țară ; la 19 octombrie 1523, brașovenii expediau solii la ambii domni, Radu Bădica și Vladislav (*ad partes Transalpinas ex parte Badicka et Wladisla waywodarum*), neștiind încă de partea cui va fi victoria. În același timp, Bădica trimitea la Brașov pe boierul Drăghici cu scrisori de „bună pace”. Curînd lucrurile se vor lămuri în favoarea lui Radu Bădica, Vladislav fiind silit să se retragă la sudul Dunării.

Din 8 noiembrie 1523 ne-a rămas singurul document cunoscut de la efemerul domn, care dăruia mitropoliei din Țîrgoviște „să-i fie perperii de la Aninoasa și de la oraș (= Țîrgoviște)... pentru întărirea sfintei mitropolii”.

Cine era noul domn, ales de boierii Craiovești ? Un personaj șters, al cărui singur merit era acela de a fi fost fiul natural al lui Radu cel Mare și rudă cu boierii Craiovești, așa cum vom arăta mai departe.

După cum sublinia Dan Pleșia, „dovada peremtorie a originii domnești a lui Bădica se află în faptul că însuși Radu vodă de la Afumați îi îngroapă trupul decapitat la mănăstirea Dealului, adică în ctoria tatălui lor, și încă alături de mormîntul acestuia. Rival cu Bădica pentru scaun în toamna (și iarna — n.a.) anului 1523, dar fără totuși să ajungă la el cu luptă armată, este sigur că Radu vodă (de la Afumați) n-ar fi acordat o atare cinstire unui simplu «lotru», fie el chiar rudă apropiată a Craioveștilor“.

În afară de declarația sa și a boierilor că este fiul (natural) al lui Radu cel Mare, se cunosc astăzi relațiile de rudenie ale lui Bădica cu familia boierilor Craiovești: mama lui Neagoe Basarab și mama lui Bădica erau surori, ambele făcînd parte din familia boierilor din Hotărani. Cronica Țării Românești afirmă cu claritate că Bădica era „văr premare cu Băsărab vodă“, și aceasta era posibil numai prin mamele lor, care erau surori.

Ca văr al lui Neagoe, Bădica a fost mare postelnic al domnului în anii 1517—1520, după care a devenit mare comis (1520—1521); în această calitate, a ucis pe Radu vodă Călugărul „cu voia lui Mehmet beiu“, în octombrie 1521, apărînd astfel domnia nepotului său, Theodosie vodă.

Bădica nu apare ca dregător în sfatul domnesc al fratelui său, Radu de la Afumați, în 1522—1523; în schimb, este mare comis al lui Vladislav al III-lea (înainte de a fi ales el însuși domn), ceea ce poate îndreptăți opinia lui T. Palade că raporturile dintre cei doi frați nu erau prea cordiale. Este posibil, de asemenea, ca Bădica — în

calitate de frate al domnului în scaun — să nu fi acceptat să fie dregătorul acestuia sau ca fratele său să nu-l fi promovat în dregătorie. Dealtfel, trebuie să precizăm că Radu de la Afumați a mai avut doi frați (după mamă): Cîrstea vistier și Măican spătar, pe care nu i-a promovat în dregătorii, aplicînd probabil una din învățăturile lui Neagoe Basarab potrivit căreia alegerea dregătorilor nu trebuia făcută după gradul de rudenie, ci după capacitate și vrednicie.

Se mai cuvine subliniat faptul că succesorii la tron ai lui Radu Bădica nu l-au considerat domn legiuit (poate pentru că nu a fost recunoscut de Poartă), ci un uzurpator; la 16 iulie 1538, Radu vodă Paisie afirmă că Bădica, „care s-a ridicat domn“, pierduse niște ocine (Să nu uităm că Radu Paisie era frate cu Bădica!).

O întrebare legitimă se pune: de ce l-au ridicat boierii domn pe Bădica și nu l-au chemat din nou la tron pe Radu de la Afumați, aflat în Transilvania? Pentru că boierii știau că fostul domn nu putea obține investiția Porții, care i se refuzase în primăvară, cînd șultanul numise pe Vladislav, și nu doreau să-și creeze noi complicații la Stanbul; ei „s-au prevalat după tradiție de dreptul de a-și alege singuri domnul și au anunțat rezultatul sultanului, în speranța că actul lor va fi validat de suzeran. Era, de fapt, o revenire completă la *status quo-ul* existent înainte de moartea lui Neagoe Basarab“.

Noul domn a încercat să se aproprie de Ioan Zápolya, pentru a contracara planurile lui Radu de la Afumați de a-și relua tronul cu sprijinul transilvănenilor. Fostul domn se afla în Transil-

vania, unde aștepta momentul să se întoarcă în țară pentru a-și recupera scaunul. Expediția proiectată în sprijinul său a fost amînată pînă în luna decembrie, așteptîndu-se probabil clarificarea evenimentelor din Țara Românească.

Între timp, la 30 noiembrie 1523, „toți boierii, mari și mici, din Țara Românească” scriau brașovenilor că s-au solidarizat cu Radu Bădica, ales de ei ca domn deoarece îl știau „de mult” „adevărat fecior de domn”. Întrucît aveau pace din partea turcilor, boierii se desolidarizează de fostul lor voievod, Radu de la Afumați, aflat în Transilvania, cerînd brașovenilor să nu-l mai sprijine și să-l izgonească de acolo cît mai curînd, „căci cîtă vreme va petrece el acolo — spun boierii — nu poate fi nici o prietenie între noi..., nici drumurile peste plaiuri nu pot fi libere, ca să se hrănească săracii”.

Întrucît scrisoarea nu e semnată, este greu de spus cîți din boierii Țării Românești deveniseră partizanii lui Radu Bădica și adversarii fratelui acestuia, Radu de la Afumați.

Radu Bădica a încercat să stabilească relații bune cu ardelenii, promițînd „dreaptă slujbă coroanei și înălțimii sale craiului”. La începutul lunii decembrie, brașovenii au răspuns cu promisiuni de pace; ele erau pur formale, pentru că în Transilvania aveau loc pregătiri febrile în vederea readucerii lui Radu de la Afumați pe tronul țării.

Înștiințați de aceste pregătiri, la 19 decembrie 1523, Radu Bădica și boierii săi scriau brașovenilor: „ne-au venit la ureche multe vorbe rele despre Radu voievod care este între voi, cum

că aveți de gând să intrați în Țara Românească, să faceți zarvă între voi și Țara Românească”, deși noul domn se închinase coroanei maghiare și lui I. Zápolya. La început Radu Bădica și boierii săi nu crezuseră asemenea zvonuri, „dar acum — declară ei — vin oamenii noștri și ne spun cu adevărat că pe la Crăciun va intra Radu voievod, cu știrea și cu puterea voastră”.

Ținând seama de faptul că Radu Bădica și boierii săi juraseră credință ardelenilor, ei avertizează pe brașoveni că, dacă calcă „întocmirea și jurământul”, îi vor obliga să se închine turcilor „și ce are să se întâmple mai departe să fie de sufletele voastre”, făcându-i deci răspunzători pe brașoveni de eventuala alianță cu Poarta și de urmările nedorite ale acesteia.

Informațiile lui Radu Bădica despre venirea lui Radu de la Afumați erau exacte ; la 31 decembrie un cnez din Rășinari transmitea la Sibiu știrea că domnul trecuse în țară însoțit de oștirea sa.

Sprrijinit de Craiovești, care-l trădaseră pe Radu de la Afumați, Radu Bădica spera probabil în ajutorul otomanilor. Aceștia însă, adăpostindu-l pe Vladislav, cel alungat din domnie la Bădica, nutreau alte planuri, pe care și le vor realiza într-un mod cu totul nedorit de Bădica ; de la turci nu-i va veni ajutor, ci moartea.

Noul domn a încercat să obțină confirmarea Porții și steagul de domnie, „fiindcă așa a fost obiceiul vechi al Țării Românești”. În acest scop, el a trimis la Stanbul o solie, formată din Giura pîrcălabul din Stănești și Oancea vistierul din Batiu. Cheltuielile făcute la Poartă au fost destul de mari ; într-un document din 24 octombrie

1535 se afirmă că „Bădica a rămas cu multe datorii la turci, toate aceste datorii fac aspri 150 000 ; și s-au plătit toți acești mai sus-ziși aspri din averea domnească”. Cu toate aceste daturi, Poarta nu-i va ierta lui Bădica faptul că alungase din țară pe domnul numit de ea.

Dintr-un raport italian din 24 ianuarie 1524 reiese că fostul domn Vladislav al III-lea promisese sultanului 10 000 de cai împreună cu forțele sale armate pentru expediția plănuită în Ungaria. Această promisiune ar putea constitui unul din motivele pentru care Poarta l-a preferat pe fostul domn numit de ea și nu pe cel care-l alungase de pe tron. Din raport rezultă că încercarea lui Radu Bădica de a obține confirmarea sultanului a fost contracarată de Vladislav al III-lea, care a rămas preferatul Porții.

Reținem deci că situația lui Bădica era destul de fragilă : Poarta sprijinea pe Vladislav, iar transilvănenii pe Radu de la Afumați.

Ajuns în Țara Românească, la sfârșitul anului 1523 sau începutul lui 1524³, Radu de la Afumați anunța brașovenilor situația critică în care se afla, amenințat fiind de o confruntare cu Radu

³ La 31 decembrie era trimis un cnez de la Sibiu „*versus partes transalpinas*” să afle noutăți despre Radu Bădica, precum și despre trecerea lui Radu de la Afumați (*quod illi significaret quomodo Radwl Wayvoda cum gentibus suis contra eundem ad regnum transalpinum veniret*). La 11 ianuarie era trimis un sol „*cum litteris credincionalibus*” la Radu Bădica, iar peste 5 zile un altul „*cum litteris credincionalibus ad alterum Radwl* (de la Afumați) *ut resciret quis illorum victoriam prelii obtineret*” (Hurmuzaki, XI, p. 846).

Bădica pe care-l credea sprijinit de otomani : „cu voința lui Dumnezeu, am sosit în țară, iar acei Pîrvulești (= adepții lui Pîrvu Craiovescu) voiesc să se bată cu domnia mea și foarte ne pregătim de război. Și turci mulți ei nu au, dar se fălește Badea că va pune pe sangeacul din Vidin și pe sangeacul de Nicopolea și se vor bate cu domnia mea“.

Radu avertiza pe brașoveni că, dacă i se va întâmpla „ceva zmințeală“, adică va fi învins de dușmanii săi, „apoi ei vor veni în Țara Bîrsei împreună cu Badea [...] și se fălesc că vor prăda pretutindeni“. Pentru a evita o asemenea situație nedorită domnul cere brașovenilor să „dați știre tuturor pușcașilor și voinicilor din Brașov și din Țara Bîrsei ca toți să săriți și să năvăliți la Rucăr... Și să vină unii cu bani (= leafă), iar alții și fără bani... ; și de grabă să veniți cu multe oști, să nu vă întrecă Badea cu turcii.“

Nu știm ce urmare a avut apelul lui Radu de la Afumați ; este foarte probabil că el a primit ajutorul solicitat.

La 19 ianuarie (1524), Radu Bădica se adresa și el brașovenilor, rugându-i să nu-l ajute pe rivalul și fratele său. După ce evocă împrejurările în care a fost ales domn, Bădica arată că aflase prin iscoadele sale că s-a ridicat din mijlocul brașovenilor „vrăjmașul peste capul domniei mele,

Rezultă din aceste știri că, în ianuarie 1524, sibienii considerau că Țara Românească avea doi domni. Spre sfârșitul lunii era trimis un Ioan Olahul la Radu de la Afumați „*cum speciali congratulacione sue victorie*“ (după uciderea lui Radu Bădica).

Radu voievod, și cu puterea voastră a venit să-mi rupă capul“.

La acuzația lui Radu de la Afumați că ar fi adus pe otomani în țară, Bădica se scuză, recunoscându-și neputința: „n-am adus noi pe turci în țară, ci ei singuri au intrat, căci ei au intrat și în alte țări mai tari decât noi, dar în această țară, când sîntem mai slabi decât toate țările?“. Din modul cum vorbește despre „procleții agareni turci“, care au adus „mult rău și amară moarte și robie“ Țării Românești, rezultă că Bădica nu poate fi considerat o unealtă a otomanilor. El avertiza pe brașoveni: „voi n-aveți nevoie să trăiți cu noi în răzmeriță, căci cu toții sîntem creștini“, cerîndu-le să nu-l sprijine pe Radu de la Afumați, căci astfel „vom avea și noi ajutor de acolo de unde știm că putem să avem“ (era o aluzie la posibilitatea unui sprijin turcesc, deși otomanii aveau cu totul alte planuri, așa cum vom vedea).

După cum remarcă Ștefan Ștefănescu, comentînd această scrisoare deosebit de interesantă, „dincolo de «neputința» țării de a rezista turcilor — invocată de domn — se ascundea de fapt renunțarea voită a unei însemnate părți a mării boierimi la lupta împotriva turcilor, de care ea era legată prin interese strînse. Chiar în împrejurările în care «neputința» țării de a rezista presiunii turcești tindea să se transforme în posibilitatea reală de luptă — e cazul domniei lui Radu de la Afumați — marea boierime s-a ferit să facă ca această posibilitate să devină o realitate și s-a înțeles cu turcii“.

Nu putem aprecia cu exactitate ce efect a avut scrisoarea lui Bădica asupra brașovenilor. Un lucru este sigur : *între cei doi frați nu s-a ajuns la luptă*⁴ *deoarece, la scurt timp după data scrisorii amintite, Bădica a fost atras într-o cursă de turci și ucis.*

Amănunte despre împrejurările asasinării sale ne oferă scrisoarea lui Michael Bocignoli, alcătuită la 29 iunie 1524, deci la scurtă vreme după asasinat : după ce a aflat de izgonirea lui Vladislav al III-lea, sultanul — deși răbda greu această insultă — „s-a prefăcut că nu e supărat și apoi a trimis în Țara Românească un sol cu 300 de călăreți ca să-i ducă domnului de curînd ales in-signele domniei⁵, (adică) buzduganul, steagul pe care îl folosesc în luptă toți comandanții, pe care turcii îl numesc sangeac-bei și care este făcut dintr-o coadă de cal (adică tui — n.a.) și apoi o podoabă de cap din fir de aur, răsucit ca o cunună. Acesta (= solul), după ce vine în Țara Românească, este primit cu cinste de voievod, dar cînd în fața domnișorilor (= boierilor) și

⁴ Aici ne deosebim de opinia lui Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, p. 186, după care ar fi avut loc o ciocnire între cei doi frați. Întrucît, la 19 ianuarie 1524, Bădica ruga pe brașoveni să nu-l ajute pe rivalul său, iar peste cîteva zile el se afla în sudul țării, unde avea să fie ucis de otomani, nu a avut timp să lupte cu Radu de la Afumați, aflat în partea de nord a Țării Românești.

⁵ Știrea aceasta este în contradicție cu afirmația lui Radu Bădica, din 19 ianuarie 1524, potrivit căreia boierii trimiși după confirmare „s-au întors de la Poarta împărătească cu steag și foarte cu bună și întocmită pace” (I. Bogdan, *Documente și regeste*, p. 168).

a voievodului se preface că vrea să-i pună (acesta) cununa pe cap, îl lovește cu buzduganul în cap și îl omoară pe voievod, după cum îi poruncise sultanul. Iar ceilalți călăreți îi atacă și îi măcelăresc pe cei mai mulți dintre domnișori și, încălecând fără să li se împotrivescă nimeni, au fugit în cetatea Giurgiu.

În același mod povestește moartea lui Radu Bădica și fratele și urmașul său la tron, Radu de la Afumați, într-o scrisoare adresată brașovenilor la 2 februarie 1524, când se afla deja în scaunul domnesc : solii Porții au venit cu steagul de domnie, iar Bădica, încrezător, a ieșit înaintea lor, „apoi turcii l-au tăiat pe el și câți boieri au fost cu dînsul“. Boierii care au scăpat de măcel, înspăimîntați de cele întîmplate, au trimis un om la Radu de la Afumați ca să-l anunțe „că ei n-au știut în nici un chip de tăierea aceasta“.

Data uciderii lui Radu Bădica este cuprinsă între 19 ianuarie (data scrisorii sale citate în paginile precedente) și 29 ianuarie, când vestea uciderii sale era anunțată Sibiului. La Brașov știrea despre decapitarea nefericitului voievod (*qualiter Badyka Waywoda esset decollatus*) a ajuns între 13 și 25 februarie.

Interesant de subliniat este faptul că știrea despre uciderea lui Bădica era înregistrată în Transilvania exact în forma în care o transmitea și Radu de la Afumați : „*quod aliter Thurci ipso Badyka Woyvode banderium Imperatoris obtulissent et tandem idem Badyka per eosdem cum pluribus boyaronibus suis interemptus fuisset*“.

Văzînd că stratagema cu Radu Bădica le-a reușit destul de ușor, otomanii au încercat să o

repete și cu Radu de la Afumați, despre care știau că se află în țară. Ei au spus boierilor și oștenilor care rămăseseră în viață : „mergeți unde se află domnul Radu voievod, peste plai, fiindcă el vă este domnitor și împăratul lui i-a dat Țara Românească să fie domn. Acest steag este al lui Radu voievod de peste plai“ (deși Poarta îl trimisese lui Bădica !). Turcii l-au chemat pe Radu la vadul Giurgiului, unde acesta ar fi avut aceeași soartă cu Radu Bădica.

Știind că otomanii „sînt vicleni și necredincioși“ (cum spune Radu vodă în altă scrisoare, adresată sibienilor) Radu de la Afumați nu a dat crezare vorbelor „dulci“ trimise lui, pretextînd că „s-au înfricoșat boierii... și nu pot să vină“. În același timp, temîndu-se de o confruntare cu oastea otomană și neavînd bani să plătească dorobanții și secuii veniți cu el din Transilvania, cere brașovenilor să-i trimită ajutor, avertizîndu-i : „*dacă turcii ne vor învinge și ne vor rușina, nici domniile voastre nu veți fi în pace*“.

„Trimiteteți-mi oaste în ajutor — scria domnul brașovenilor la 27 ianuarie — cîtă vă este cu putință, dar în taină, căci vreau s-o așez la o parte și să văd dacă turcii vor într-adevăr și cu gînd bun să ne aducă pace și steag, sau dacă nu cumva vor să lucreze cu șiretenie și cu gînd să piardă Țara Românească și să se apropie (astfel) de țara înălțimii sale craiului (= Ludovic al II-lea) și a dumneavoastră, ca s-o prade“. Pentru a putea preîntîmpina o asemenea situație nedorită, spune domnul mai departe, „noi trebuie să avem cu ce să ne apărăm și cu ce să ne batem cu ei, ca să ne apărăm și să nu ne dăm turcilor“.

Domnul își exprima astfel nu numai hotărîrea de a lupta pentru apărarea țării sale împotriva tendințelor otomane de cotorpire, dar și convingerea că Țara Românească constituia o pavăză pentru Ungaria și Transilvania, care erau deci obligate să-l ajute în propriul lor interes.

Această convingere o nutrea și regele Ungariei, Ludovic al II-lea, care a încercat în câteva rînduri să-l ajute pe Radu de la Afumați. La 5 februarie 1524 tînărul monarh semnala regelui Angliei primejdia în care se afla regatul său după ce otomanii ocupaseră în ultimii trei ani toate fortificațiile de pe Dunăre și Sava, precum și cele două provincii ale românilor care constituiau un avanpost al acestor fortificații (*Valachorum quoque provinciis duabus quae ab uno Regni nostri angulo propugnaculorum vicem prestabant*).

În vara aceluiași an, Michael Bocignoli își exprima temerea că, dacă sultanul ar supune Țara Românească și Moldova, „cei mai mulți socotesc că s-ar sfîrși curînd și cu ungurii și cu polonii, întrucît nu se vede să fie la unguri mijloace de luptă cu care să poată ține piept unui principe atît de puternic“, cum era Soliman.

Din aceste mărturii rezultă cu claritate că *factorii de răspundere ai vremii erau conștienți de importanța Țărilor Române pentru apărarea statelor vecine de expansiunea otomană*. Cu toate acestea, din Transilvania nu i se răspundea domnului decît prin solii trimise să-l felicite pentru biruința sa și să se intereseze de intențiile turcilor. „De un ajutor nici nu se pomenea, cu toate apelurile neconținute ale domnitorului muntean, lăsat de data aceasta singur în lupta cu turcii. Bo-

ierii lui Radu, văzînd primejdia, începură să treacă munții, refugiindu-se în Ardeal, și el însuși amenință pe sibieni cu ruperea legăturilor de prietenie deoarece nu i s-a trimis nimic din ajutorul cerut“.

Ajutorul a venit prea tîrziu și nu i-a fost de nici un folos domnului. La 6 martie Radu vodă reproșa sibienilor că nu i-au trimis ajutoarele cerute (*ad suam petitionem nullos drabantos misissemus*); peste trei zile se trimiteau 67 trabanți „*versus Transsalpinam in subsidium Radwl Wayvode*“. Așeștia nu i-au fost de nici un folos, deoarece la 20 martie se știa la Sibiu că Radu vodă fusese alungat (*quod Radwl Wayvoda de regno transsalpino expulsus fuerat et in fugam prostratus*). La sfîrșitul lunii se trimiteau iscoade „*ad partes transalpinas pro investigandis rumoribus Thurcorum*“ Luna martie a fost deci decisivă pentru soarta domniei lui Radu de la Afumați.

În martie 1524 — deci după numai o lună și ceva de domnie a lui Radu de la Afumați — trupele turcești repun pe Vladislav al III-lea pe tronul Țării Românești, iar Radu este silit să pribegească din nou în Transilvania. A treia sa expediție în Țara Românească s-a terminat fără prea mult succes, datorită lipsei de ajutor din partea aliaților săi ⁶.

⁶ Cu toate acestea, în scrisoarea sa din 29 iunie 1524, Michael Bocignoli susține că — după uciderea lui Radu Bădica — Zápolya ar fi venit în Țara Românească „pentru a respinge primejdia comună printr-o luptă crîncenă, căci, dacă turcii ar ocupa Țara Românească, s-ar sfîrși cu toată Transilvania, al cărui principe suprem este“ (Că-

A doua domnie a lui Vladislav al III-lea (martie—septembrie 1524). Nu știm prea multe lucruri despre noua domnie a lui Vladislav al III-lea, instalat iarăși cu sprijinul otoman și privit — din această pricină — cu suspiciune atît de boieri (care-l mai alungaseră o dată de pe tronul țării), cît și de transilvăneni, la care se refugiase aliatul lor, fostul domn, Radu de la Afumați.

Înscăunarea lui Vladislav a însemnat o agravare a situației Țării Românești, pe care contemporanii o considerau supusă Porții. În vara anului 1524, Michael Bocignoli afirma că locuitorii Țării Românești „au ajuns nu numai tributari turcilor, dar aproape subjugați de ei“ (*non solum vectigales sed pene subditi*).

Documentele interne emise de Vladislav al III-lea între 10 mai și 27 iulie 1524 nu au sfat domnesc, astfel încît nu cunoaștem colaboratorii săi din această scurtă domnie. Este foarte probabil că ei au fost aceiași cu cei care vor alcătui sfatul său domnesc în lunile aprilie-august ale anului următor și care erau boieri mai puțin cunoscuți decît aceia ai lui Radu de la Afumați: Jigoran mare vornic, Drăgan și Vișan mari logofeți, Capotă vistier, Stan spătar, Manea stolnic, Neagoș comis, Petru paharnic, Petriman, Mălai și Sahat mari postelnici, Virjoghe clucer, Hamza portar, Gonțea armaș etc. Cei mai mulți dintre aceștia vor dispărea odată cu domnul pe care

lători străini, I, p. 179). E vorba, foarte probabil, de una din campaniile întreprinse în anii precedenți întrucît alte izvoare nu amintesc despre o nouă expediție a lui Zápolya în februarie-iunie 1524 în Țara Românească.

l-au slujit cu mai multă sau mai puțină credință.

Unul din documentele amintite, și anume cel din 27 iulie 1524, prezintă o deosebită importanță ; în acest hrisov, prin care este scutit de dări și slujbe satul Ceuri — Gorj, apare pentru prima dată o categorie nouă de slujbași domnești, și anume „acei ce vor trage la oaste“. Aceasta dovedește că locuitorii Țării Românești refuzau să participe la luptele dintre pretendenții la domnie, fiind necesar la nevoie să fie „trași“, adică siliți să vină la oaste de dregătorii domniei.

Cea de-a doua observație privind conținutul documentului este aceea că — deși satul se găsea în Oltenia — nu sînt indicate în scutirea de dări și slujbe slugile marelui ban (cum ar fi fost firesc, ținînd seama de atribuțiile acestuia în Oltenia), ci slugile marelui vornic, a cărui autoritate se întindea de regulă doar în Muntenia. Aceasta poate indica relații proaste între domn și familia boierilor Craiovești care deținea marea bănie. Neputînd să uite rolul lui Pîrvu Craiovescu în alungarea sa din prima domnie, era normal ca Vladislav să-l țină departe de viața politică.

După unele știri, în august 1524, Vladislav al III-lea a încredințat mare bănie unui oarecare Tatu, ceea ce a determinat pe Craiovești să treacă definitiv de partea lui Radu de la Afumați.

Lipsit de sprijin din partea boierilor, Vladislav a căutat — ca și în prima sa domnie — să se apropie de transilvăneni, care l-au privit la început cu aceeași rezervă.

Noul domn a luat unele măsuri pentru stîrpirea răufăcătorilor, care se înmulțiseră în aceste vremuri tulburi ; el aducea la cunoștință brașo-

venilor aceste măsuri pentru a-i determina să reia comerțul cu Țara Românească, întrerupt în timpul luptelor pentru tron. Aceste măsuri nu îndreptățesc, în nici un caz, opinia lui T. Palade, după care Vladislav ar fi fost un „domn înzestrat cu calități de bun cîrmuitor“.

Se înțelege că, în situația existentă în primăvara lui 1524, Vladislav nu putea fi privit decît cu rezervă în Transilvania. Ținînd seama că ocuparea Țării Românești de trupele otomane constituia „cel mai sigur și mai grav pericol“ pentru regatul Ungariei, la 5 aprilie 1524, regele Ludovic al II-lea cerea sibienilor să ia măsuri urgente de apărare în regiunea amenințată.

Temerile erau întemeiate căci Balibeg, comandantul forțelor otomane nord-vestice, amenința Ungaria dinspre Severin, iar Mustafa pașa, cu 3 000 de ieniceri și 7 sangiacuri, dinspre Țara Românească.

Cu toată această atmosferă încărcată, Vladislav a încercat să spulbere neîncrederea ce plana asupra sa, ca domn instaurat de otomani.

La 1 mai 1524 el se adresa sibienilor cu rugămintea de a media pacea și prietenia „*cum universis Saxonibus et toti regno Transilvanie*“; prin intermediul lor, noul domn al Țării Românești trimetea o scrisoare regelui Ungariei, asigurîndu-l de devotamentul său.

La 15 mai 1524 — cînd Radu de la Afumați împreună cu vicevoievodul Transilvaniei „și cu toți pribegii au pornit în sus spre Severin“ — Vladislav al III-lea se plîngea brașovenilor de faptul că au legat în obezi de fier pe doi trimiși ai săi în Transilvania; știind că are „mulți vrăj-

mași“ dincolo de munți, domnul trimisese din nou în solie la vicevoievod pe dregătorul său Momce logofătul, prin intermediul căruia spera să se împace cu ardelenii.

Înțelegînd că domnia lui Vladislav poate dura în condițiile tulburi din aceea vreme, cînd Transilvania însăși era amenințată de otomani, sibienii au încercat să se apropie de domnul Țării Românești, ceea ce le-a atras dezaprobarea lui Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei; la 29 iulie 1524, acesta scria sibienilor: „atîta vreme cît veți ține partea lui Vladislav voievod, faceți cea mai mare greșală, atît pentru cetate, cît și pentru voi înșivă“ (*Certo sciatis quod usque tenetis partem Wladislai Waivode, quod tam civitatem vestram, quam etiam vosmet ipsos in maximum errorem ducitis*). Voievodul avea, fără îndoială, în vedere planurile sale de a-l sprijini din nou pe Radu de la Afumați să reocupe tronul.

La rîndul lor, brașovenii au încercat să lase impresia lui Vladislav că-i sînt binevoitori, dar că nu-i pot face nimic lui Radu de la Afumați, care se află sub protecția lui I. Zápolya.

Cu sprijinul acestuia, Radu de la Afumați a trecut din nou în Țara Românească în septembrie 1524. Prețul noului ajutor a fost foarte probabil ocuparea de către oastea transilvăneană a cetății Poenari; la 10 septembrie 1524, aflat la Curtea de Argeș, Nicolae Thomory, castelanul Făgărașului, cerea sibienilor să ia măsuri pentru aprovizionarea cetății.

Cu prilejul ocupării cetății de trupele transilvănene, este posibil să fi avut loc o răscoală a țărănimii din satele din jurul cetății, răscoală

consemnată de textul lapidar de pe piatra de mormînt a lui Radu de la Afumați ca fiind o luptă „cu țărani (horani) la Poenari“. Este una din cele mai misterioase lupte din cele purtate în timpul domniilor lui Radu de la Afumați, pe care nu au reușit să o lămurească încă încercările făcute pînă acum.

Sînt greu de precizat împrejurările în care fostul domn și-a reocupat scaunul cu sprijin din Transilvania⁷; după unele știri, la 20 septembrie 1524, Radu de la Afumați era din nou pe tron la Tîrgoviște. (Primul său document intern datează deabia din 10 februarie 1525, după întoarcerea de la Poartă).

Nu știm sigur dacă au avut loc confruntări armate între Radu și Vladislav; este posibil ca acesta din urmă — părăsit de boieri — să se fi retras la pașalele dunărene, de unde va reveni în anul următor.

După cum observa T. Palade, faptul că turcii nu l-au sprijinit pe Vladislav împotriva lui Radu de la Afumați — venit a patra oară din Transilvania — arată că ei se săturaseră să se tot amestece fără folos în lupta pentru ocuparea tronului Țării Românești. „Preocupați de lovitura în stil mare ce proiectaseră a o da Ungariei, ei socotiră că e mai bine a-l îngădui pe Radu, pentru ca, mai tîrziu, să-l cîștige de partea lor“.

⁷ La 16 septembrie 1524 se plăteau 4 florini pentru o jumătate de cîntar de „salis nitri“ necesar „ad expeditionem Transalpinam in introductione domini Radul waywodae Transalpini“ (Quellen, I, p. 564). Spre deosebire de celelalte expediții, informațiile despre campania din septembrie 1524 sînt mai sărace.

În acest scop, încă de la începutul domniei, în octombrie 1524, a fost trimis la Țîrgoviște Ibrahim pașa, pentru a discuta împăcarea cu Radu, în prezența nobililor Török Balint și Bádo Ferencz, care-l însoțiseră în expediție⁸. Această bunăvoință arătată de Poartă îl va fi îndemnat pe Radu de la Afumați să încerce o apropiere diplomatică de puternicul vecin de la sudul Dunării, care pusese în acest timp stăpînire pe cetatea Severinului⁹. Pe de altă parte, după cum observa cu ani

⁸ Știrea aceasta, deosebit de prețioasă, se află în memoriile lui Anton Verancsics, care arată că, după ce I. Zapolya l-a sprijinit din nou pe Radu de la Afumați să-și reia domnia acesta s-a întâlnit cu puternicul pașa, dar că „nu știe nimeni ce au vorbit în secret” (*Monumenta Hungariae Historica Scriptores*, III, Buda, 1857, p. 20). Este vorba deci de tratative al căror conținut nu-l cunoaștem, dar a căror urmare a fost împăcarea lui Radu vodă cu Poarta.

Probabil după această întrevedere cu Ibrahim pașa, în noiembrie 1524, marele ban Pîrvu Craiovescu anunța sibienilor că Radu de la Afumați a fost recunoscut domn de sultan („*qualiter Radwł Wayvoda per Cesarem Thurcarum regno transsalpino iterum institutus esset*”) (Hurmuzaki, XI, p. 848).

În acest caz este greu de înțeles știrea pe care o transmitea din Buda, la 8 noiembrie 1524, cardinalul Burgio — în general bine informat cu privire la situația din țările române — care afirmă că turcii „au recuperat” Țara Românească și au pus pe tron „il Vayvoda contrario del nostro” (adică pe Vladislav al III-lea!). În fața acestei situații, Radu de la Afumați s-a dus la Balibeg după ajutor (Hurmuzaki, II/3, p. 484.)

⁹ La 8 octombrie 1524, vicevoievodul Leonard Barlabassy anunța sibienilor că turcii se pregăteau să atace Severinul cu trupe foarte puternice (*validissimam gencium copiam*). El susținea că Radu vodă de la Afumați primise ordin — sub amenințarea unei pedepse foarte grave

În urmă Ion Radu Mircea, este foarte posibil ca — după pierderea cetăților Orșova și Severin — Radu de la Afumați să fi înțeles slăbiciunea regatului maghiar care nu-și mai putea apăra hotarele amenințate de otomani și de la care — în asemenea condiții — nu se mai putea aștepta la ajutor.

pentru infidelitate — să participe alături de turci la cucerirea cetății „*cum totis viribus suis*” (Hurmuzaki, XV, p. 282).

Intrucât Radu nu-și asumase o astfel de obligație față de Imperiul otoman, știrea este greu de crezut; în plus, participarea domnului la cucerirea cetății nu este confirmată de nici un fel de izvor istoric. După unii martori ai evenimentelor, cetatea fusese pierdută din cauza neglijenței lui I. Zápolya (*ibidem*. II/3, p. 489).

Într-o scrisoare adresată solului său la papă la 8 martie 1524, tânărul rege al Ungariei arăta că îi trebuiau sume mari de bani pentru apărarea cetăților Timișoara și Severin de atacurile turcești și că regatul maghiar pierduse mai multe fortificații, nu din cauza neglijenței, ci a lipsei de mijloace pecuniare (Hurmuzaki, II/3, p. 471—472). Lipsit de bani, Ludovic al II-lea a concesionat sibienilor dreptul de a bate monedă, cu condiția ca aceștia să întărească și să înarmeze cetatea Severinului (*ibidem*, p. 475—476), ceea ce probabil nu au făcut.

Asediul cetății a fost descris pe larg de cardinalul Burzio, care arăta că la Buda nu înțelegea nimeni importanța cetății: „*lo Re (= Ludovic al II-lea) si scusa cum lo consiglio, lo consiglio cum lo Re*” (*ibidem*, p. 478). De aceea nu considerăm că I. Zápolya este singurul vinovat de pierderea cetății.

VI. RADU DE LA AFUMAȚI DIN NOU DOMN. IMPĂCAREA CU POARTA OTOMANĂ

Cei trei ani de luptă aproape continuă cu otomanii au adus Țării Românești nenumărate pierderi umane și materiale. În anul 1524 a intervenit foarte probabil o stare de nemulțumire în rîndul clasei conducătoare muntene — care suferise ea însăși mari pierderi — și care a ajuns la concluzia că rezistența nu mai poate continua, fiind preferabilă o înțelegere cu Poarta. Această concluzie a fost determinată, fără îndoială, și de lipsa de sprijin ferm din partea aliaților Țării Românești, Transilvania și Ungaria, amenințate ele însele de expansiunea otomană. Faptul acesta era cunoscut factorilor diplomatici ai vremii ; de pildă Antonio Burgio, nunțul papal în Ungaria, motiva că domnul Țării Românești „s-a pus sub protecția turcilor, disperînd de neprimirea nici unui ajutor din partea noastră“, în primul rînd a Ungariei. De aceea pe bună dreptate spunea N. Iorga că Radu de la Afumați „*nu voia să fie cavalerul condamnat al unei creștinătăți care arăta că nu se putea apăra*“.

După opinia cronicarului Radu Popescu, hotărîrea de a se înțelege cu Poarta ar fi fost luată într-un sfat mai larg, la care au participat „toți

boierii“ ; sfătuindu-se îndelung, au ajuns la concluzia „că nu vor putea să să tot bată, ei fiind puțini și țara mică, cu un împărat ce au luat și au cuprins atâtea țări și are mulțime de oameni“. Ținând seama de această disproporție de forțe, „cu toții“ boierii l-au sfătuit pe domn „să meargă la Poartă, să plece capul la poala împăratului și așa au făcut“¹.

Dealtfel, Țara Românească nu făcea altceva decât să urmeze exemplul celorlalte puteri europene, care — temîndu-se de puternicul sultan Soliman — căutau să-i atragă bunăvoința și să amîne primejdia ce le amenința. După cum arăta T. Palade în monografia dedicată lui Radu de la Afumați, toate statele din jur au plătit sume de bani Porții pentru a-și asigura liniștea. „Astfel, Sigismund al Poloniei, pentru a obține de la Soliman prelungirea păcii încheiate cu cîțiva ani înainte, îi trimise solie cu 6 mari daruri de argint. Raguza, pentru a opri atacul turcesc ce o amenința, plăti 5 560 ducați. Veneția, la rîndul ei, pentru menținerea bunelor relații, trimitea sultanului suma de 10 000 aspri și o haină de onoare, iar Ungaria, totdeauna lipsită de bani, aștepta tot de la Veneția 8 000 ducați ca să-și dea și ea partea de contribuție. Însăși Germania obținea pacea

¹ Deși cronicarul pune această călătorie a lui Radu de la Afumați la Poartă înainte de numirea ca domn a lui Vladislav al III-lea, ni se pare că ea trebuie plasată înainte de împăcarea lui Radu cu Poarta din decembrie 1524

După opinia lui Ștefan Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, p. 189, Craioveștii au reușit să obțină recunoașterea ca domn a lui Radu de la Afumați prin relațiile de rudenie pe care le aveau în Imperiul Otoman.

plătind Porții un tribut anual de 30 000 ducați. În astfel de condiții, când state puternice cerșeau aproape pacea din partea turcilor, plătindu-le tribut, opunerea domnului muntean nu ar fi avut nici un rost și nu ar fi dat nici un rezultat“.

Despre împăcarea lui Radu de la Afumați cu Poarta dispunem de mai multe știri. Prima, în ordine cronologică, este relația ambasadorului venețian la Istanbul, Petrus Bragadenus, care scria la 13 decembrie 1524: „zilele acestea, voievodul Țării Românești, care a alungat pe cel pus de sultan (= Vladislav al III-lea), a venit și a sărutat mâna sultanului, spunînd că recunoaște ca dreaptă suzeranitatea lui și că voiește să fie tributarul lui, pentru care lucru a fost bine primit și s-a înapoiat cu bine“.

Din această relație rezultă că, în schimbul plății tributului, Poarta l-a recunoscut ca domn pe Radu de la Afumați, deși acesta alungase de pe tron pe voievodul „pus de sultan“. În afară de tribut, domnul nu pare a-și fi asumat alte obligații.

Marino Sanudo, în *Diarii*-le sale, ne transmite știrea că la Adrianopol — unde se afla sultanul — Radu de la Afumați a avut de înfruntat opoziția vechiului său rival, Vladislav al III-lea, care a fost înfrînt, sultanul preferîndu-l de această dată pe Radu. Fostului domn i s-a hotărît de la Poartă o pensie zilnică de 50 de aspri (circa un galben), iar fiului său (viitorul domn Moise Vodă) — considerat „un tînăr de 16 ani foarte bine crescut“ — 100 de aspri zilnic.

Îngrijorați de cele ce se puteau întîmpla la Poartă, brașovenii întrebau pe prietenii lor din

Țara Românească dacă, într-adevăr, Radu s-a înțeles cu Poarta. Întrucât domnul se afla pe drum, spre țară, boierii rămași la scaun, în frunte cu banul Pîrvu Craiovescu, le-au răspuns, liniștindu-i : „noi din toate pe rînd am înțeles de domnul nostru Radu și de partea turcilor... și ne-au venit oamenii noștri de la domnul nostru Radu voievod și ne-au vestit că ne vine Radu voievod de la Poartă și e pe cale acum spre Țara Românească, foarte bucuros și vesel ca toți cei ce iubesc credința creștinească“. Veselia lui Radu dovedea că lucrurile se terminaseră cu bine pentru el și pentru statul său.

Întors la Tîrgoviște, la 1 februarie 1525, domnul a trimis la rîndu-i o scrisoare sibienilor în care le povestea cele întîmplate, pentru a le risipi bănuielile : „am mers la Poarta turcească și am stat de față cu împăratul turcesc și cu toți domnii țării turcești. Și-mi dăruie domnul Dumnezeu întîi, după aceia și împăratul turcesc domnia română (gospodstvo vlaškoj) ; și iarăși m-am întors la domnie cu viață și sănătate, împreună cu toți boierii cîți au fost cu mine și m-am așezat la tronul și domnia română“.

Domnul arată mai departe că se întorsese însoțit de o mică gardă de 30 de oșteni turci. El nu spune nimic despre noile obligații asumate, ceea ce poate dovedi că acestea nu erau deosebit de mari. În plus, promite că va fi, în continuare, „după jurămînt, în slujba sfintei coroane“ (a Ungariei), ceea ce arată că se bucura încă de dreptul de a duce politica tradițională, de apropiere de regatul maghiar.

Pentru restabilirea liniștei în țara sa, Radu vodă cere sibienilor să lase pe boierii pribegi aflați acolo să se întoarcă la casele lor, „să se liniștească supușii, că destul au pribegit“. Întrucât în Transilvania se găsea un pretendent la tronul Țării Românești (cărui domn îl spune „lotru“), solicită sibienilor să-l prindă pentru a nu-i da posibilitatea să uneltească împotriva sa.

Domnul își exprima speranța că împrejurările vor fi mai favorabile în viitor pentru a scăpa de turci: „Să dea Dumnezeu domniei voastre viață, sănătate și ispășire de către păgâni și de către vrăjmașii legii creștine și nouă de asemenea ca să putem plăti truda voastră și bunătatea cu slujbă și cu cinste“.

„Finalul scrisorii oglindește — după cum remarca Ștefan Ștefănescu — că Radu de la Afumați nu intenționa după întoarcerea sa de la Poartă să rupă legăturile cu vechii lui aliați și nici să renunțe la ideea luptei împotriva turcilor“, se înțelege când condițiile o vor îngădui.

După cum spunea T. Palade, „silit de împrejurări, domnul muntean a trebuit să-și calce pe inimă și să se plece turcilor. În sufletul său însă de luptător și viteaz, detestând acest act, el rămase același soldat devotat al cauzei creștine“. Și, într-adevăr, evenimentele ce vor urma vor dovedi că Radu de la Afumați nu devenise omul turcilor, așa cum l-au considerat unii diplomați străini, după împăcarea cu sultanul².

² De pildă, nunțitul Burgio — considerat „vir prudens, et ingeniosus“ — scria: „Radu Vayvoda di Transalpina che primo era nostro (adică aliatul lumii creștine) et no-

Care a fost prețul împăcării lui Radu de la Afumați cu Poarta otomană? Dintr-un raport venețian contemporan al lui Marino Sanudo rezultă că acest preț a fost mărirea haraciului de la 12 000 la 14 000 de galbeni, deci o majorare cu 2 000 de galbeni. Această majorare este acceptată și de Mihai Berza în cunoscutul său studiu privind evoluția haraciului țărilor române³

Este foarte posibil ca Radu de la Afumați să nu fi avut bani pentru achitarea integrală a haraciului, motiv pentru care a fost trimisă mica gardă turcească împreună cu domnul. La 5 februarie 1525, Radu vodă cerea brașovenilor să-l păsuiască de plata a 3315 aspri ce le datora pentru niște blănuri de jder, arătând că are nevoie de bani „ca să-i dau acelor turci care au venit cu domnia mea ca să ne curățim de ei”. După plata sumei datorate, țara s-a „curățit” de turci și a

vamente si è fatto del Turco, per mezzo di Balibeg, prefetto di Belgrado, et che era andato al Turco, come per altre mie lettere vostra Signoria deve haver inteso, a presente è tornato in Transalpina, remandato asai onoratamenti” (Hurmuzaki, II/3, p. 488).

Se înțelege că nu putem fi de acord cu unele afirmații recente potrivit cărora „Țara Românească este definitiv înfeudată Imperiului otoman” (Horia Ursu, *Moldova în contextul politic european (1517—1527)*, Buc., 1972, p. 123).

³ Menționăm că, după un document otoman din timpul domniei lui Neagoe Basarab, acesta ar fi mărit haraciul cu 100 000 de aspri, aducându-l la 700 000 de aspri, sumă echivalentă cu 14 000 de galbeni, ținând seama de faptul că ducatul sau florinul valora 50 de aspri (Mustafa Mehmet, *Un document turc concernant le kharatch de la Moldavie et de la Valachie au XVe—XVI siècles*, în „Revue des études sud — est européennes”, 1967, nr. 1—2, p. 270, 274.)

început să-și vindece rănilor cauzate de războaiele grele din ultimii ani. Dar liniștea nu avea să dureze mult.

Deși recunoscut de Poartă ca singur domn, Radu de la Afumați a avut de înfruntat mai departe pe Vladislav al III-lea, care a revenit în țară, sprijinit probabil de pașalele de la Dunăre sau de o parte a boierimii muntene. Cert este că, în perioada 19 aprilie — 18 august 1525, Țara Românească a avut doi domni, pe Vladislav la București și pe Radu de la Afumați la Tîrgoviște. Succesiunea documentelor emise de ei este următoarea :

- 19 aprilie — Vladislav al III-lea ;
- 30 aprilie—16 mai — Radu de la Afumați ;
- 30 mai—iulie — Vladislav al III-lea ;
- 24 iulie — Radu de la Afumați ;
- 18 august — Vladislav al III-lea și
- de la 8 septembrie — Radu de la Afumați singur.

Intrucât ne este greu să acceptăm șase schimbări de domni într-un răstimp scurt de câteva luni, ni se pare că singura explicație este aceea — acceptată și de istoricul Ștefan Ștefănescu — că cei doi domneau în același timp, unul în partea de nord a țării⁴, celălalt în partea de sud, mai aproape de turci. Lipsesc știri despre eventualele conflicte între ei în această epocă.

⁴ Cu toate acestea, Radu de la Afumați se considera „singur stăpînitor și domn a toată țara Ungrovlahiei“, cum se intitulează la 4 mai 1525, cînd în țară se găsea și Vladislav al III-lea, care elibera și el hrîsoave domnești cu sfatul său de boieri (*Documenta Romaniae Historica*, B, vol. II, p. 440)

După 18 august Vladislav dispare, în împrejurări necunoscute, iar Radu de la Afumați rămîne singurul domn al țării pînă la asasinarea sa în 1529. Este de presupus că Radu vodă a reușit să-l izgonească pe fostul domn prin forța armelor⁵.

*

Lupta lui Radu de la Afumați nu a fost zadarnică; ea a salvat țara de la transformarea în pašalic și a asigurat autonomia statului. După cum spunea cronicarul moldovean Macarie — contemporan cu domnul — Radu „s-a luptat cu turcii, cînd bătînd, cînd fiind bătut; de patru ori a trecut munții către hotarele ungurești (= Transilvania), aducînd ajutor de acolo și nu s-a lăsat pînă ce nu i-a alungat (pe turci) cu totul din hotarele acelea“.

În pisania pusă cu prilejul zugrăvirii bisericii lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș — care constituie o adevărată pagină de cronică — viteazul domn recunoștea el însuși că obținuse pacea cu turcii printr-o luptă dîrză: „au năvălit turcii cu multe greutăți, ca să ia patria noastră, Țara Românească; și m-am ridicat domnia mea

⁵ Referindu-se la lupta cu un „vrăjmaș“ (=pretendent), despre care vorbește o scrisoare din 7 decembrie (fără an), Stoica Nicolaescu (*Documente slavo-române*, p. 39) considera că acesta „e desigur Vladislav III, pe care Poarta îl părăsește în noiembrie 1524, dînd domnia lui Radu“. Întrucît Vladislav domnește și în 1525 și cum „vrăjmașul“ s-a ridicat „din Mehedinți“, este vorba de un alt pretendent, nu de fostul domn. Vezi mai jos cap. VII.

și cu boierii, multe războaie apărînd, cîte odată fiind goniți și cîte odată gonind (pe dușmani), pînă cînd puterea și ajutorul preainaltului Dumnezeu... ne-a dat pace". *Pacea cu turcii și libertatea țării au fost deci rezultatul luptelor conduse de viteazul domn*⁶.

Chiar și după recunoașterea suzeranității sultanului, materializată în plata haraciului mărit, Radu de la Afumați a continuat să trimită voievodului Transilvaniei și regelui Ungariei știri despre mișcările trupelor turcești, iar în momentele dramatice din vara anului 1526, cînd Soliman va porni cu forțe uriașe să supună Ungaria, Radu de la Afumați a avut curajul să făurească planuri pentru zădărnicierea expediției otomane.

⁶ Importanța luptei conduse de Radu de la Afumați a fost subliniată și de unul din cei mai avizați cunoscători ai relațiilor turco-române din evul mediu, I. Matei, care scria cu cîțiva ani în urmă: „La résistance organisée pendant le règne de Radu de la Afumați, la participation d'une grande partie des boyards — menacés de perdre leurs terres —, l'appui populaire accordé à cette lutte, déterminèrent les Turcs à renoncer ou tout au moins à ajourner l'exécution de leur plan. Ils avaient tout intérêt à éviter une révolte de grandes proportions à la veille de la grande bataille de Hongrie, ou le lendemain de celle-ci. Les instructions données à Ferruh Aga en 1525 sont très claires en ce sens: éviter tous les «troubles» ou toute action pouvant compromettre les intérêts du sultan”.

VII. POLITICA INTERNĂ A LUI RADU DE LA AFUMAȚI

Avînd o domnie zbuciumată, a cărei principală preocupare a fost — pînă la 1525 — apărarea independenței țării și a tronului său amenințat de Mehmet beg, Vladislav al III-lea sau Radu Bădica, Radu de la Afumați nu a beneficiat de răgazul necesar înfăptuirii unui program mai larg de politică internă, așa cum s-ar fi întîmplat, desigur, dacă domnia sa ar fi decurs liniștit și continuu vreme de șapte ani. Putem vorbi de o domnie relativ mai liniștită începînd de-abia din 1525, motiv pentru care am considerat că acest capitol privind politica internă a lui Radu de la Afumați poate fi plasat înainte de a prezenta evenimentele anului 1526.

De la început trebuie să spunem că informația privind situația internă a Țării Românești în această vreme nu este prea bogată; din cercetarea atentă a izvoarelor istorice rezultă însă că nu s-au produs schimbări notabile în principalele domenii ale vieții interne a țării așa cum ne sînt ele cunoscute în primele decenii ale secolului al XVI-lea. Mai agitată a fost viața socială, unde s-au înregistrat grave prejudicii din pricina luptelor purtate atît între pretendenții la tron, cît

și mai ales împotriva expansiunii otomane, lupte prezentate pe larg în capitolele anterioare.

*

Principalele ocupații ale locuitorilor au rămas cele tradiționale: agricultura cu ramurile sale, meșteșugurile, comerțul, pescuitul. Dezvoltarea lor a fost stinjenită, fără îndoială, în vremea luptelor care sileau populația să se retragă în locuri adăpostite. Viața își relua cursul normal după încetarea luptelor.

Bogația țării în produse agricole și în animale impresiona pe toți străinii care o vizitau. De pildă, raguzanul Michael Bocignoli afirma pe la 1524 că pământul Țării Românești „este gras, potrivit pentru cultură, afară de locurile unde e tăiat de mlaștini sau păduri. Regiunea este productivă în toate cele privind nevoile traiului...; nu este nicăieri în altă parte o mai mare mulțime de vite, iar hergheliile de cai sînt abia mai puțin numeroase decît turmele de vite mărunte“.

Peste două decenii — cînd realitățile erau aceleași — Anton Verancsics remarca și el faptul că Țara Românească și Moldova aveau pământ roditor, fiind „foarte bogate în vin, în bucate, în vite și în herghelii“.

Întrucît tehnica agricolă a făcut progrese lente de-a lungul veacurilor, este greu de precizat care era nivelul acestei tehnici în primele decenii ale secolului al XVI-lea. Din documente rezultă că principalele cereale cultivate erau grîul, meiul, orzul, ovăzul și secara. Intensitatea cultivării cerealelor este dovedită de numărul mare al morilor,

ca și de cantitățile mari de grâu exportate la sudul Dunării.

Productivitatea la cereale pare să fi fost cu totul deosebită ; după unele știri din a doua jumătate a sec. XVI, „o măsură de sămînță dă 25 și 30 de măsuri“. Chiar dacă această știre pare exagerată, trebuie să remarcăm fertilitatea deosebită a solului, care, după un an de cultură, era lăsat să se odihnească sau să se refacă.

Știri mai bogate avem despre comerț, datorită faptului că în desfășurarea acestuia erau necesare unele reglementări scrise.

Comerțul cu marile orașe din sudul Transilvaniei s-a desfășurat mai departe în condițiile stabilite de Neagoe Basarab, care hotărîse „să fie volnici neguțători (transilvăneni) să vîndă în scaunul domniei mele, la Tîrgoviște și la Tîrgșor și la Cîmpulung, dar să vîndă oamenilor noștri cu ridicata, iar prin alte tîrguri să nu umble“. Neagoe Basarab luase și unele măsuri de întărire a pazei la hotare, unde numise „vătafi pe la margini“ (viitorii vătafi de plai).

După cum remarca Radu Manolescu — cunoscut specialist în problemă — știrile privind comerțul Țării Românești cu Brașovul în deceniul al treilea al secolului al XVI-lea sînt destul de sărace și ele constau îndeosebi din salvconduce care garantau securitatea comerțului într-o vreme în care luptele și dese schimbări de domnie au creat o stare de nesiguranță pe care o deplîngea Vladislav al III-lea în 1524, cînd afirma că „neorînduiala“ din țară făcuse să se înmulțească în mod deosebit „răufăcătorii“.

Comerțul cu Transilvania a suferit, fără îndoială, în timpul luptelor pentru tron din Țara Românească, când hotarul de nord al țării se închidea și se luau măsuri speciale de pază. Când vremurile se linișteau, domnii cereau reluarea comerțului cu Brașovul și Sibiul, deschizând căile de comerț „pentru neguțători și săraci, ca toți să se hrănească în bună voie și în pace”, cum spunea Vladislav al III-lea, într-o scrisoare din 1523.

Radu de la Afumați a încurajat comerțul cu negustorii brașoveni și sibieni, care l-au și sprijinit în luptele sale antiotomane, ca și în expedițiile pentru reocuparea tronului.

Schimburile comerciale cu orașele transilvănene au cunoscut însă și unele momente dificile în anul 1525 — când Radu de la Afumați a refuzat să accepte „noua monedă” impusă de brașoveni, deși recunoștea că țara sa se aproviziona prin „oamenii” Brașovului — sau în 1528, când aceste relații au fost turburate de situația politică, și anume de trecerea negustorilor sași în tabăra lui Ferdinand de Habsburg ; în două scrisori din 23 februarie și 3 aprilie 1528, domnul Țării Românești arăta brașovenilor că supușii săi i se plînseseră că erau opriți să cumpere grâu și alte produse alimentare, deși domnul asigurase libertatea comerțului în țara sa, unde negustorii transilvăneni puteau cumpăra sau vinde produsele „în lungul și în latul țării noastre”. Prin asemenea măsuri restrictive, negustorii brașoveni, ca și cei sibieni, căutau să-l silească pe Radu de la Afumați să treacă de partea lui Ferdinand de Habsburg, aflat în conflict cu I. Zápolya.

Domnul le cere brașovenilor să asigure libertatea negoțului îndeosebi cu cereale și deschiderea drumurilor comerciale „*ut veheantur victualia videlicet triticum et alia victualia, quae sunt necesse colonis nostris, et aperantur viae versus regnum nostrum*“. El îi asigură, totodată, că nu are intenții agresive față de Transilvania (*quod mala non agerem nec facerem aliquam devastationem in regno regiae majestatis*), dar că nu-i va cruța pe brașoveni dacă nu-i va lăsa pe supușii săi să cumpere hrana necesară.

În vremea domniei lui Radu de la Afumați (îndeosebi după împăcarea cu Poarta din 1524) documentele amintesc despre extinderea comerțului cu Imperiul otoman. Astfel, la 1 aprilie 1526, când Radu vodă întărea mănăstirii Tismana dreptul de a încasa vama de la Calafat, se preciza că trebuiau să se plătească: 6 aspri de un cal, 3 aspri pentru un bou, 2 aspri de o vacă, un aspru pentru două oi, doi aspri de un sac de grâu, trei bolovani de sare din 100 de bolovani și 10 aspri pentru un butoi de vin. Animalele, grâul, vinul și sarea erau deci principalele produse exportate de Țara Românească la sudul Dunării.

*

Viața socială a epocii lui Radu de la Afumați a fost destul de agitată datorită în primul rând luptelor și nesiguranței pe care acestea o creau.

Domnia lui Radu vodă a fost tulburată de câțiva pretendenți, care au strâns în jurul lor o parte din forțele sociale ale Țării Românești, în primul rând grupuri de boieri care urmăreau

să acapareze puterea politică dominată în această vreme de puternica facțiune a „Pîrvuleștilor“ (partizanii lui Pîrvu banul Craiovescu).

În afară de pretendentul venit din Moldova și învins la Brăila (despre care va fi vorba în capitolul următor), Radu de la Afumați a mai avut de luptat și cu alți doi pretendenți care au provocat dezordine în țară. Este vorba mai întâi de un „domnișor“, ridicat în Oltenia (probabil în anul 1525).

Victoria împotriva pretendentului este amintită într-o scrisoare a lui Radu de la Afumați către brașoveni în care este trecută doar ziua și luna (7 decembrie), fără an (scrisoare datată de editor c. 1525). În document se spune că se ridicase „un vrăjmaș“ (nu „lotru“, cum sînt numiți de obicei pretendenții) din Mehedinți, „iar domnia mea am trimis pe cinstitul dregător al domniei mele, pe jupan Pîrvul banul, cu curtea domniei mele de s-au bătut cu dînșii“. În această luptă „vrăjmașul“ a fost ucis împreună cu „întreaga lui oaste, de s-a făcut multă moarte asupra lor, fără număr“ (bez cislă).

Din textul scrisorii rezultă că vrăjmașul domnului a găsit numeroși aderenți în Oltenia, că lupta cu partizanii săi a fost destul de grea și că în această luptă au căzut mulțime „fără număr“ de partizani ai pretendentului.

Cine poate fi misteriosul „vrăjmaș“ ? — Nu credem că el este fostul domn Vladislav (cum susțineau N. Iorga și Stoica Nicolaescu), întrucît acesta nu se putea ridica din Mehedinți, ci în regiunea Dunării, unde îl sprijineau otomanii. În plus, Radu de la Afumați nu ar fi ascuns nu-

mele vrăjmaşului ucis în luptă dacă acesta ar fi fost Vladislav al III-lea, cel care i-a cauzat atâtea neplăceri în anii 1523—1525¹.

La un eveniment asemănător se referă şi un document mai târziu, din 1579, prin care se întăreşte lui Manea, fiul lui Mogoş, ocină la Poiana, pe Jaleş (deci aproape de Mehedinţi!), fostă a fiilor lui Bilţu care — se spune în document — „au fost hicleni, căci cînd s-a bătut răposatul Radul voievod cu păgînii turci, cu Mehmet beg, fiul lui Ali beg, pentru creştini, să nu stăpînească păgînii turci Ţara Românească, iar fiii lui Bilţu şi cu alţi şerbi (hlapi), ei s-au sculat asupra capului răposatului Radul voievod ca să fie domn un lotru, anume Dragoslav purcarul“.

Acest document — emis la o jumătate de secol după uciderea lui Radu de la Afumaţi — este deosebit de interesant, dar ştirile furnizate de el nu pot fi acceptate în întregime. Mai întîi, este greu de acceptat ideea că locuitorii se puteau ridica împotriva domnului lor într-un moment de grea cumpănă pentru soarta ţării, cînd Radu se lupta „să nu stăpînească turcii Ţara Românească“, adică în anii 1522—1523. Este vorba probabil de o mişcare posterioară acestei date.

¹ Nu credem că N. Iorga are dreptate cînd susţine că pretendentul s-ar fi ridicat împotriva lui Radu Bădica (*Pretendenţi domneşti*, p. 72). La 7 decembrie 1523 Bădica avea alte griji nu se putea lupta cu pretendentul; este evident că Radu vodă din scrisoare este Radu de la Afumaţi. De altfel, în *Studii şi documente*, VI, p. 594, acelaşi N. Iorga susţine că pretendentul învins în părţile oltene de oastea lui Radu de la Afumaţi ar fi fost Vladislav al III-lea.

În al doilea rînd, nici un document din perioada domniei lui Radu de la Afumați nu amintește de un personaj cu numele de Dragoslav purcarul, care rămîne destul de misterios.

Cît privește „șerbii“ de care este vorba în text (numiți astfel probabil și cu sens peiorativ), aceștia nu se amestecau în general în luptele pentru tron, care erau apanajul taberelor boierești. Ar fi unul din puținele cazuri în care țărănimea își susținea propriul său candidat la tron, pe enigmaticul Dragoslav purcarul.

Dacă mai adăugăm și faptul că pe lespede de mormînt a viteazului domn mai este amintită o luptă „cu țărani“ (horani) la Poenari, înțelegem că în Țara Românească exista în această vreme o puternică stare de nemulțumire ce se manifesta uneori în forme violente (Așa cum am menționat în cap. IV, din 1523 datează prima poruncă de „ascultare“ adresată de domnie țărănilor aserviți).

Nemulțumirile nu erau create numai de nesiguranța în care trăiau locuitorii, dar și de alte cauze, printre care birurile mari necesare plății haraciului sau mercenarilor din armata domnească. Din vremea domniei lui Radu de la Afumați datează primul caz de pierdere a unei ocine din pricina neputinței de a o plăti de bir (document din 10 noiembrie 1528).

Într-un alt document, din 25 iulie 1557, se spune că trei locuitori din Cocoșeni și-au închinat ocinile lui Țalapi logofăt care le plătise birurile „din zilele lui Radu voievod care a pierit la Rîmnic pînă în zilele lui Vintilă voievod, birurile fac 4000 de aspri“. Rezultă din acest document că

birurile datorate de trei gospodării de megiași pe timp de circa 10 ani (1524—1534) însumau 4 000 de aspri, revenind de gospodărie circa 133 de aspri anual, adică aproximativ doi galbeni și jumătate, sumă destul de mare pentru această epocă. Putem spune deci că, *începînd din vremea domniei lui Radu de la Afumați, birul devine o greutate pentru locuitorii țării, siliți uneori să-și înstrăineze proprietățile pe care nu le mai puteau plăti de bir.*

În timp ce unii locuitori nu dispuneau nici de banii necesari pentru plata birului, marii boieri stăpîneau averi întinse; de pildă, Neagoe din Periș, mare vistier, stăpînea, la 1 iunie 1526, 36 de sate și circa 500 de robi.

Datorită numeroaselor schimbări de domni din această perioadă, boierii treceau adeseori dintr-o tabără în alta, fiind pasibili de acuzația de „hiclenie“ (= trădare) din partea domnului pe care îl părăseau. Documentele ne păstrează numele unora dintre boierii considerați „hicleni“, fără îndoială însă destul de puțini față de totalul celor care își schimbau patronul după împrejurări.

Cazurile repetate de „hiclenie“ l-au determinat pe domn să formuleze principiul după care erau pedepsiți „hiclenii“ : la 3 iunie 1528, Radu de la Afumați arăta că judecase cu toți dregătorii și boierii săi „după dreptate și după lege“ că „dacă cineva pierde de hiclenie, iar agonisita și averile (acestuia) să fie domnești“.

Aplicarea acestui principiu de confiscare a averilor celor dovediți „hicleni“ a dus la trecerea în patrimoniul domniei a numeroase averi. Iată cîteva cazuri cunoscute : Hamza spătarul a pierdut

ocina din Uibărești, vii și mori la Stoicănești „cu hiclenirea domniei mele“ (document din 4 august 1522); Prunceea și-a pierdut și el ocina din Bădeni—Buzău „cu rea hiclenie față de domnia mea“ (documente din <1523—1528> și 14 februarie 1536); lui Cîrstian Șupitul i s-au confiscat averile pentru același motiv (13 noiembrie 1525); aceeași soartă au avut-o bunurile fiilor lui Bilțu care „s-au sculat asupra capului“ lui Radu de la Afumați (document din 1579).

Ceea ce se cuvine subliniat este faptul că Radu de la Afumați (spre deosebire de urmașii săi Moise vodă, Vlad Vintilă, Radu Paisie, Mircea Ciobanul, Alexandru Mircea ș.a.) nu urmărea să ucidă pe boierii „hicleni“, ci doar le confiscă averea.

Ocinele celor „hicleni“ erau utilizate îndeosebi pentru răsplătirea boierilor care se distingeau prin „slujbă dreaptă și credincioasă“ față de domn, precum: Neagoe postelnic (document din 4 august 1522), Manea mare vornic (document din 13 noiembrie 1525), Balaur logofăt (14 februarie 1536), Dragu spătar (document din 19 ianuarie 1575—1576), Radu Furcovici vistier (document din 22 august 1575) ș.a.

În afară de boierii „miluiți“ pentru dreaptă și credincioasă slujbă, alți boieri și slugi domnești au primit diverse danii de la domn, fără să se menționeze motivul daniei; de pildă, Radu stolnicul a primit un sălaș de țigani din sălașele domnești (1525—1526); Giura logofătul o ocină domnească (5 mai 1538); Fîrtat clucerul locul domnesc Matca Verzei (7 iulie 1526); sluga domnească Corlăt ocină la Curtișoara (30 mai <1528>)

etc. Este de presupus că beneficiarii acestor dani s-au remarcat și ei prin slujbele aduse domnului țării, atît în timp de pace cît și în vreme de război.

Printre cei răsplătiți de domn nu se găsesc numai boieri, ci și oameni de condiție mai modestă. Dintr-un document din 28 august 1579 aflăm astfel că doi locuitori, Stoican și Preda, lăsaseră urmașilor lor satele Gubaucea și Drăgneiul, „dobîndite cu vărsare de sînge încă din zilele lui Radu voievod care a pierit la Rîmnic“.

După cum rezultă din cazurile citate, *Radu de la Afumați a răsplătit cu generozitate slujbele aduse domniei și țării, îndeosebi în timpul luptelor cu otomanii, cînd mulți locuitori și-au dat viața pentru apărarea patriei.*

Pe lîngă daniile făcute boierilor, Radu de la Afumați a făcut numeroase altele mănăstirilor din țară, atît din averea sa personală, cît și din veniturile țării : astfel, a dăruit mănăstirii Argeș jumătate din satul Pitești, plătită cu 30 000 de aspri din vistieria domnească (3 iunie 1528) ; episcopiei de Buzău i-a dăruit 6 sălașe de țigani, două măji de pește, 15 vedre de miere, gălețile de la 170 de case, cășaria din județul Buzău, 300 de vedre de vin etc. (8 septembrie 1525) ; mănăstirii Snagov vinăriciul și perperii de la Valea Călugărenilor (1527—1528) ; mănăstirii Seaca-Mușetești i-a dăruit mai multe sălașe de țigani (6 februarie 1526) ; mănăstirii Tismana vama de la Vîlcan (2 februarie 1528) etc.

În afară de daniile personale, Radu de la Afumați a reînnoit pe cele mai vechi, făcute îndeosebi de Neagoe Basarab : Balta Doamnei întărită mă-

năstirilor Glavacioc, Bolintin, Nucet, Strîmbu și Mușetești la 3 aprilie 1526 ; vama de la Calafat, întărită mănăstirii Tismana, la 1 aprilie 1526 etc.

Domnul a fost la fel de generos cu mănăstirile de la Muntele Athos, unde — urmînd pilda lui Neagoe Basarab — a făcut cîteva danii : mănăstirii Hilandar i-a dăruit 10 000 de aspri, mănăstirii Turnul lui Arbănaș 1 200 iar apoi 3 000 de aspri etc. ; daniile se făceau din dorința domnului de a fi considerat „nou ctitor“ la Muntele Athos.

*

Cît privește *organizarea țării* în vremea domniei lui Radu vodă, ea nu diferă de aceea din primele două decenii ale secolului. Domnul conducea țara cu ajutorul sfatului domnesc, format din aceiași dregători : marele ban, marele vornic, marele logofăt, marele vistier, marele spătar, marele comis, marele stolnic, marele paharnic și marele postelnic (funcție ocupată uneori de două persoane). Mai rar sînt amintiți ca membri ai sfatului domnesc și alți dregători, ca marele portar sau marele armaș.

Principalii dregători ai domniei lui Radu de la Afumați au fost : Pîrvu Craiovescu mare ban, Drăghici din Florești mare vornic, Manea Perșanu mare vornic, Neagoe din Periș mare vistier și mare vornic, Tudor din Drăgoești mare logofăt, Vîlsan Furcovici mare vistier, Radu al lui Furcă mare spătar, Drăghici din Mărgineni mare comis, Badea Aiaz Izvoranu mare postelnic,

Dragu din Orboești mare postelnic² ș.a., toți fiind membri ai unor puternice familii boierești, foarte influente în această epocă.

Numeroși colaboratori apropiați ai domnului au fost uciși în luptele cu „agarenii“ (= otomanii) din anii 1522—1524 pentru „credința creștină“. Numele lor a fost păstrat de pomelnicele mănăstirilor Argeș și Govora, unde sînt pomeniți printre cei morți în bătăliile purtate boierii : Captare logofăt, Harvat mare logofăt, Dumitru din Văcărești mare vistier, Neagoe vistier, Neagoe mare spătar, Oancea din Batiu vistier, Radu vornicul, Stanciu Benga portar, Udrea din Boldești mare vornic, Vladislav clucer, Baldovin pîrcălabul etc.

Numeroși alți boieri sînt amintiți ca participanți la luptele cu turcii, reușind să rămîna în viață : Balaur logofăt, Coadă clucerul, Diicu din Izvorani mare comis, Dragomir spătarul din Pietroșani, Giura postelnic din Stănești, Jitianu stolnic, Manea Perșanu clucer, Șuica din Șuici vornic, Toma banul din Pietroșani, Turcin clucerul, Vîlsan Furcovici vistierul, Radu Pașadia mare paharnic, Radu portar, Balica medelnicer, Cîrstea vistier, Dumitru pîrcălab, Maican spătar, Vlad ban etc.

I-am amintit aici pe boierii cunoscuți ca luptători în bătăliile cu „agarenii“ din anii 1522—1524, pentru că *ei au constituit una din cele mai glorioase generații de viteji cavaleri ai boierimii noastre*, care l-au secondat cu cinste pe domnul ri-

² Pentru toți aceștia vezi N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, Buc., 1971, s.v.

dicat de ei ca să conducă lupta pentru apărarea țării.

O problemă pe care trebuie să o discutăm aici este aceea a relațiilor lui Radu vodă cu marea boierime, în deosebi cu „Pîrvuleștii“, despre care s-a spus că au ajuns să tuteleze domnia și să-i impună propria lor linie politică, îndeosebi în relațiile cu Poarta.

Domnul și-a exercitat atribuțiile de suveran ca orice alt voievod, fără a fi fost influențat în mod deosebit de o partidă boierească. Poruncile aspre adresate de domn unora din supușii săi sînt o dovadă despre fermitatea cu care își îndeplinea atribuțiile domnești. Dregătorii care nu respectau hotărîrile domnului erau amenințați cu porunci de genul acesteia: „mai rău decît tine nu va păți nici un om“ (document din 7 ianuarie <1526>).

Dregătorii care nu-și îndeplineau obligațiile slujbei lor erau pedepsiți cu asprime; de pildă, în 1528, niște portărei care nu respectaseră porunca domnului cu privire la găzduirea unor soli au fost bătuți cu 150 de lovituri de toiag.

Vom insista în chip firesc asupra problemelor militare: *organizarea, dotarea și efectivele armatei*, cu ajutorul căreia Radu de la Afumați a asigurat independența țării.

În caz de mare primejdie se chema sub arme — conform tradiției — „oastea cea mare“, pe care documentele din timpul domniei lui Radu de la Afumați nu o amintesc printre scutirile de slujbe acordate satelor unor boieri sau mănăstiri (Ea este menționată într-un document dat de Moise vodă la 12 mai <1529>, ceea ce dovedește că exista și înainte de această dată).

Pe lângă „oastea cea mare“, pe care o comanda domnul, izvoarele amintesc și de curteni. De pildă, Pîrvu Craiovescu mare ban a învins un pretendent ridicat în Mehedinți cu ajutorul curtenilor domnului, puși sub comanda sa.

În această vreme existau încă cete de oșteni care depindeau de mării dregători. Cronica țării amintește astfel că marele ban Pîrvu Craiovescu l-a izgonit din țară pe vodă Vladislav în fruntea „voinicilor“ (= oștenilor) săi, care trebuie să fi fost destul de numeroși pentru a putea înfrînge oastea domnească.

Existența acestor oșteni aflați în slujba marilor dregători este dovedită și de unele documente ca cel din 3 august 1529, în care citim că același Pîrvu Craiovescu, mare ban, miluise mai multe „slugi“ ale sale cu două ocine în Oltenia, căpătate „cu dreaptă și credincioasă slujbă și cu sînge vărsat în tot locul“, se înțelege luptînd alături de marele ban.

Unele documente vorbesc chiar de participarea acestor „slugi“ la luptele conduse de Radu de la Afumați. De pildă, într-un document al epocii se spune: „astfel, cînd a fost război la Clejani, a ieșit Stanciul, tatăl lui Simul, înaintea acelor amîndoi (Barbu și Pîrvu Craiovescu) cu lancea. Astfel, tare s-a nevoit (Stanciu) cu dreaptă și credincioasă slujbă, pînă cînd a pierit. Iar după aceea Pîrvul ban, el a dat acea mai sus-zisă ocină (din Turceni) și i-a miluit și pe fiii lui Stanciul, pe Simul și pe frații lui, pentru slujba tatălui lor“.

Pe lângă oastea de țară, Radu de la Afumați a avut în slujba sa numeroși trabanți și secui mer-

cenari din Transilvania, care l-au sprijinit în luptele purtate împotriva agresiunii otomane.

Deși nu dispunem de date contemporane privind efectivele armatei Țării Românești în vremea domniei lui Radu de la Afumați, putem deduce aceste efective din documentele epocii lui Neagoe Basarab, care susținea, pe la 1517, că poate ridica la luptă 40 000 de ostași. Se înțelege că, în împrejurările grave din anii 1522—1523, când țara era amenințată cu transformarea în pașalîc, Radu de la Afumați va fi avut sub comanda sa efective asemănătoare, formate în cea mai mare parte din țărani care-și apărau glia strămoșească.

Oastea Țării Românești nu a fost înzestrată cu piese de artilerie, deoarece — așa cum am arătat — cele 32 de tunuri de care dispunea țara la moartea lui Neagoe Basarab au fost trimise peste Dunăre de Mehmet beg în decembrie 1521 ; de aceea, în luptele din 1522—1524, oastea lui Radu de la Afumați a fost sprijinită de tunurile trimise din Transilvania, de unde primea, de asemenea, plumb și silitră pentru armele de foc.

*

În încheierea acestui scurt capitol se cuvine să spunem câteva cuvinte despre *realizările culturale și artistice ale epocii lui Radu de la Afumați*.

După cum observa Nicolae Iorga, înrudirea lui Radu de la Afumați cu familia lui Neagoe Basarab a făcut din el „reprezentantul pe scaunul domnesc al curentului (cultural) pe care așa de mult îl întărise înaintașul său“.

Așa se explică faptul că în anul 1526 — după căsătoria sa cu domnița Ruxandra — Radu vodă s-a considerat dator să zugrăvească celebra ctitorie a socrului său de la Curtea de Argeș. În pisană pusă la 10 septembrie 1526, cu prilejul încheierii lucrărilor, executate de talentatul zugrav Dobromir, Radu de la Afumați arată că doamna Despina, soacra sa, îi amintise că biserica lui Neagoe rămăsese nezugrăvită, ceea ce îl obligase să o isprăvească spre a se numi și el ctitor al lăcașului.

În textul pisaniei se mai arată că Radu de la Afumați pusese să i se zugrăvească chipul în biserică „după porunca lui Neagoe voievod și voiața lui”³, ceea ce dovedește că el a ținut seama de dorința ctitorului și a familiei sale.

Pictura bisericii lui Neagoe din Curtea de Argeș este principala realizare artistică a epocii lui Radu de la Afumați. După cum au remarcat specialiștii, în faza încheiată în 1526 „s-au zugrăvit numai cele trei suprafețe ale încăperii mormintelor din sud (care aparțineau familiei lui Neagoe Basarab), măsurînd în lățime mai mult de 1,50 m, precum și cele două suprafețe cuprinse între fereastra și pilastrul sudic al zidului vestic și dintre acest pilastru și ușa mare a bisericii,

³ Se înțelege că Neagoe nu avea cum să-i poruncească direct lui Radu de la Afumați; în textul pisaniei pusă la ctitoria sa se spune că viitorul socru al lui Radu vodă nu și-a putut termina opera începută deoarece „s-a dus la veșnicile lăcașuri”: el a rugat pe urmașul său la tron „să isprăvească și să zugrăvească chipul lui” unde a poruncit (Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a mănăstirii Curtea de Argeș*, p. 22).

aflăte, în mare parte, în afara încăperii mormintelor. În această fază, Radu de la Afumați a pus să se picteze în încăperea mormintelor cele trei mari familii voivodale, care, spre deosebire de celelalte imagini, poartă trei chivoturi : familia sa proprie (Radu de la Afumați și doamna Ruxandra) cu chivotul bisericii mînăstirii Argeș, văzut din profil, familia lui Neagoe (Neagoe Basarab, doamna Despina și cei șase copii), cu același chivot, văzut din față, și familia cneazului Lazăr (cneazul Lazăr, cnejina Milița și doi copii) cu chivotul bisericii Ravanița, din profil.

În afara încăperii mormintelor au fost zugrăviți Radu (cel Mare), Mircea (cel Bătrîn) și (Nicolae) Alexandru și, probabil, Vlad Călugărul. Prin zugrăvirea acestor predecesori ai săi, Radu de la Afumați căuta să-și dovedească genealogia sa domnească și să-și legitimeze astfel domnia, atît ca urmaș al lui Radu cel Mare, cît și ca ginere al lui Neagoe Basarab.

Pictura bisericii lui Neagoe din Curtea de Argeș nu este singura realizare a acestei epoci zbućiumate, care nu a fost propice dezvoltării artelor.

Un monument important al acestei epoci trebuie să fi fost curțile domnului de la Afumați, de unde viteazul voievod emite un hrisov la 11 septembrie 1525. La sfîrșitul secolului trecut locuitorii satului mai păstrau amintirea acestor curți domnești, dar ele nu au fost descoperite încă de arheologi.

În aceeași epocă s-a construit biserica Sf. Nicolae—Andronești din Tîrgoviște, clădită de Manea Perșanu mare vornic în 1527 ; ea nu se mai păstrează deoarece a fost avariată de oștile oto-

mane în 1595, fiind refăcută de Matei Basarab și doamna Elina la 1653.

După cum s-a arătat nu de mult, din această vreme ar data și biserica fostei mănăstiri din Geoagiu de Sus, ridicată probabil de Radu de la Afumați în timpul pribegiei sale în Transilvania. Menționăm că domeniul Geoagiului a fost dăruit la 9 iulie 1517 de regele Ungariei lui Neagoe Basarab și fiului său, Theodosie, cu scopul ca, în cazul în care domnul ar fi fost silit să-și părăsească țara, „să se refugieze la noi în țara noastră, în siguranță, cu fiii și fiicele sale și cu boierii și lucrurile sale și să aibă un loc sigur“ (de refugiu). După moartea lui Neagoe și a fiului său, Theodosie, la 30 iulie 1523, domeniul Geoagiului se afla în stăpânirea lui Pîrvu Craiovescu mare ban, Harvat mare logofăt și Oancea vistierul.

O operă de o deosebită valoare artistică și istorică este lespedea de pe mormîntul lui Radu de la Afumați din biserica mănăstirii din Curtea de Argeș, în care viteazul voievod este reprezentat călare, cu buzduganul în mîna dreaptă și cu mantia fluturînd; în partea de jos a pietrei funerare este săpat un text unic în istoria noastră, și anume lista bătațiilor purtate de domnul răposat pentru apărarea țării, text folosit în lucrarea noastră (vezi cap. IX).

După cum au remarcat specialiștii, imaginea lui Radu de la Afumați de pe piatra de mormînt utilizează ca model pe sfîntul militar Dimitrie, sculptat pe ușile de la mănăstirea Snagov. „Faptul că pentru chipul lui Radu de la Afumați s-a ales ca model un sfînt militar nu este întîmplă-

tor. Radu de la Afumați era socotit un luptător împotriva Semilunei. Imaginea de pe piatra de mormânt... este a unui cruciat, în sensul răsăritean, așa cum fuseseră și sfinții militari, așa cum l-au văzut probabil urmașii pe Ștefan cel Mare”.

Piatra de mormânt a lui Radu de la Afumați va fi utilizată mai târziu pentru alte două opere de același gen : pietrele tombale ale altor doi viteji, Albu Golescu și Stroe Buzescu, care „reprezintă și ele ilustrarea a două pagini de cronică în care ni se relatează vitejia celor dispăruți”.

O ultimă problemă pe care o vom prezenta aici este aceea dacă *a existat sau nu o cronică a lui Radu de la Afumați*, problemă ce a stîrnit în ultima vreme discuții contradictorii.

Primul care a susținut existența unei cronici scrise „în parte sub domnia lui Radu de la Afumați” a fost P. P. Panaitescu, care a adus două argumente în sprijinul afirmației sale : atitudinea binevoitoare a autorului față de facțiunea Craioveștilor și faptul că, fiind scrisă „în vremea luptelor cu turcii, susține atitudinea luptătoare pentru independență”.

Opinia lui P. P. Panaitescu a fost îmbrățișată și de alți autori, care au afirmat — fără dovezi convingătoare — că această cronică ar fi fost redactată în 1525 și că ea cuprindea istoria Țării Românești începînd de la 1290.

O opinie asemănătoare a susținut de curînd și Ștefan Andreescu, care afirmă că este vorba de prima cronică a Țării Românești ce ilustrează cu precizie excepționalul efort militar și politic antiotoman susținut de societatea vremii.

După opinia noastră, *argumentele aduse în sprijinul existenței unei cronici a epocii lui Radu de la Afumați nu sînt convingătoare*. Dacă ar fi existat o asemenea cronică contemporană cu domnia viteazului conducător de oști sînt greu de înțeles erorile de datare pe care le cuprinde⁴ sau faptul că nu amintește decît o mică parte din luptele purtate împotriva otomanilor, lupte pe care le cunoaștem din textul de pe lespeda de mormînt a lui Radu de la Afumați, acesta, într-adevăr, contemporan cu epoca.

În plus, dacă ar fi existat o astfel de cronică, ea este destul de incompletă : nu amintește decît de o singură domnie a lui Vladislav al III-lea, nu spune nimic despre scurta domnie a lui Radu Bădica, despre luptele lui Radu de la Afumați cu ceilalți pretendenți etc. Din aceste motive considerăm că nu sînt dovezi suficiente pentru a susține existența unei cronici a lui Radu de la Afumați.

⁴ De pildă, se spune că Mehmet beg a prădat regiunea Buzău „în luna lui mai în 2 zile“, deși evenimentul s-a produs în nov. 1521 ; se afirmă că, la alegerea sa ca domn, Radu de la Afumați era ginerele lui Neagoe Basarab, deși a devenit soțul Ruxandrei în 1526 ; se susține că Radu de la Afumați s-ar fi dus la Poartă în 1523, fiind oprit acolo „multă vreme“, deși în acea vreme voievodul se afla în Transilvania etc.

VIII. 1526 — AN DE GREA CUMPĂNĂ.
ÎNCERCĂRI DE SALVARE
A REGATULUI MAGHIAR
RELAȚIILE LUI RADU DE LA AFUMAȚI CU
ȘTEFĂNIȚĂ VODĂ AL MOLDOVEI

În momentul în care Radu de la Afumați își asigurase stabilitatea domniei după numeroase lupte și se creaseră condiții favorabile refacerii țării atât de greu încercată în anii 1521—1525, pe plan extern se pregătea unul din evenimentele cu consecințe grave pentru soarta Europei centrale, care va influența și situația țărilor române: este vorba de campania sultanului Soliman din vara anului 1526, care va duce la prăbușirea regatului maghiar.

Planul acestei campanii fusese întocmit de sultan pentru primăvara anului 1526. La 18 decembrie 1525, oratorul regelui Sigismund I al Poloniei scria din Brașov regelui Ungariei că aflate despre intențiile sultanului de a ataca în primăvară Ungaria, de unde rezulta nevoia de a se lua măsuri de pază și de întărire a pregătirii militare. Într-un astfel de climat, domnul Țării Românești era bănuț pe nedrept că intenționa să predea turcilor pe voievodul Transilvaniei (*Woyevoda vero Transalpinensis promisit ipsi Turcu Woyevodam Transilvaniensem extradere*). În realitate, Radu de la Afumați, care era informat despre intențiile turcilor prin oamenii săi, transmitea ști-

rile aflate în Transilvania și Ungaria. De pildă, la 27 martie, Antonio Burgio anunța din Buda la Vatican că venise un sol de la Radu Vodă, voievodul transalpin, să anunțe că turcii construiseră trei poduri la Nicopole. Solul îl asigura pe rege că domnul, împreună cu toți baronii (= boierii) săi, era gata să se expună la orice pericol, să se unească cu voievodul Transilvaniei și să se opună turcilor, cu condiția că, dacă va trebui să-și părăsească țara, regele să-i asigure un loc de refugiu în Ungaria, unde să poată trăi cu ai săi (l'ambaxada sua è questa : che lui como bon suietto di la sua Maestà insieme cum tutti li Baroni et Principi del Regnio è prontissimo di esponersi ad ogni pericolo, et din coniungersi cum lo Voyvoda di Transilvania, et di obstare al Turco, purché sua Maestà lo assecuri, che perdensoi quella provintia li dia luoco qui in Ungaria, ove possi egli insieme cum li suoi vivere).

În aceeași zi, voievodul Transilvaniei anunță și el printr-o scrisoare curtea regală că un spion al său văzuse „un ponte già fatto in un certo loco sopra Nicopole“ și își exprima teama că otomanii vor asedia Brașovul — „cita principale“ — și Sibiul.

La 11 aprilie, același nunțiu apostolic Burgio arăta că veniseră la Buda trimiși ai lui Radu de la Afumați și ai lui I. Zápolya cu știrea că turcii au demolat cele trei poduri făcute la Nicopole și din materialul rezultat construiseră alte două poduri, unul pe Nistru și altul la Chilia, cu intenția de a trece prin Moldova spre Transilvania. Din aceste texte rezultă că, în primăvara lui 1526, turcii pregăteau (sau simulau pregăti-

rea ?) un atac prin Țara Românească sau Moldova spre Transilvania. Realizarea planului a trebuit amînată din pricina situației nesigure de la granița de răsărit a Imperiului otoman, ca și a dezordinelor din armata padișahului. După restabilirea ordinii, sultanul și-a pregătit temeinic campania ; inițial se pare că atacul trebuia să se desfășoare pe traseul Țara Românească—Transilvania—Ungaria, dar acest plan a fost abandonat apoi din motive strategice și înlocuit cu altul care viza atacarea regatului Ungariei dinspre sud, prin nordul Serbiei, unde otomanii dețineau puternica cetate a Belgradului, cucerită de ei în 1521.

Situația Ungariei înainte de marea campanie otomană din 1526 era disperată. Ea este pregnant prezentată într-un raport al nunțului papal Burgio, adresat papei la 18 ianuarie 1526 : „Țara aceasta nu este în stare să se apere singură, depinde de dispoziția dușmanului. Cînd nu răzbesc să achite lefurile garnizoanelor de la hotare, cum se poate aștepta să se ridice înaintea întregii puteri a sultanului ? Domnii (= nobilii) trăiesc pentru ei, nemeșimea e împărțită în partide. Dar, chiar dacă ar domni între ei înțelegerea, fără pregătiri de război, nu se poate ajunge la nimic. Pot să dea o bătălie, dar, dacă o pierd, nu au nici o întăritură unde să se retragă, ca să aștepte ajutor. Iar ajutor, de unde ? Germania e o scenă de tulburări și e dușmana naturală a națiunii maghiare,¹ iar Polonia a încheiat pace cu turcii..

¹ Cînd regele Ungariei a cerut ajutorul principilor germani, întruniți la Viena în 1522, aceștia au răspuns că soldații trimiși în ajutor în anii trecuți au fost tratați într-un mod nu prea amical (*Ungarie provinciales superiori-*

Îmi dau seama că, dacă sultanul vine cu o armată puternică, nu există speranță ca țara să fie salvată“.

Constatînd indiferența magnaților maghiari pentru soarta țării lor, același bine informat cardinal Burgio scria secretarului papal — exagerînd evident pentru a fi mai plastic — „dacă Ungaria ar putea fi salvată din vîrtejul primejdiei turcești pentru un preț de trei florini, nu s-ar găsi în toată țara trei oameni gata să facă acest sacrificiu“.

Regele Ludovic al II-lea recunoștea el însuși starea de nesiguranță în care se găsea regatul său; el declara că „se teme mai mult de turcii din Ungaria, decît de cei din Turcia“.

După cum informa pe Carol Quintul în 1525, regele Ungariei era conștient de faptul că sulta-

bus annis alienos milites, ipsis contra infedele subvenientes, aspere ac minus amice exceperunt atque tractaverunt) și că se găsesc printre unguri oameni — care declară că mai bine se supun turcilor decît să primească ajutorul germanilor și boemilor (*sunt qui referant, aliquos Ungaros palam predicare, malle turcicum imperatorem agnoscere suum principem, quam bohemis et germanicos auxiliis uti et illa ferre*). Mai mult încă, maghiarii dăduseră dovadă de totală ingraturitudine aruncînd în Dunăre cîteva mii de lănci (*framearum milia seu hastarum, quibus pedites utuntur*), trimise din Germania (Hurmuzaki, II/3, p. 400).

Mai vîrziu, s-au adăugat și neînțelegerile de ordin confesional, în Imperiul german extinzîndu-se Reforma, în timp ce Ungaria rămînea catolică. Dieta maghiară întrunită la Rakos în 1525 hotăra ca luteranii să fie stîrpiți ori unde vor fi aflați (*Lutherani etiam omnes de Regno extirpentur: Et ubicunque reperti fuerint; non solum per Ecclesiasticas, verum etiam per Saeculares personas, libere capiantur et comburan(tur)*) (Hurmuzaki, II/3, p. 507).

nul pregătește o mare armată nu pentru a ocupa vreun oraș sau pentru a executa incursiuni la frontierele regatului său, ci ca să nimicească cu totul Ungaria și să facă să-i piară numele, odată cu capul regelui (*Constituit autem... ineunte vere non unum nobis aut alterum oppidum adimere, non excursionibus fines nostros impetere, sed quicquid este ditionis Hungariae, ita Thurcarum viribus ac multitudine obruere, ut cum nostro capite huius quoque Regni nomen extingui ac tolli in perpetuum*).

Informații asemănătoare transmitea regele maghiar și papei Clement al VII-lea la 30 aprilie 1526 : „*Imperatorem Thurcorum collectis undique omnibus viribus suis et ex Asia et ex Europa contra nos venire, et non iam ad fines Regni invadendos aut provincias aliquas mihi subiectas subigendas, aut arces expugnandas, sed ad Regnum hoc meum Hungariae, et ad Budam Regni mei solium occupandam recta tendere*“. Rezultă din aceste texte că tînărul rege al Ungariei era conștient de faptul că marea expediție pregătită de sultan urmărea desființarea regatului său, pe care nu l-a putut salva.

Anarhia feudală a înlesnit succesele otomanilor; o parte a nobilimii s-a sustras de la participarea la luptă și însuși voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya, a lipsit de pe cîmpul de bătălie²; el a

² Printre motivele invocate pentru absența lui I. Zápolya de pe cîmpul de bătălie au fost întîrzierea ordinului dat de rege de a se prezenta cu oastea sa la Mohács, precum și teama de a nu fi atacat din spate de Radu de la Afumați (M. Sanudo, *Diarii*, XLII, c. 609). Întrucît domnul îi propusese un plan comun de acțiune îm-

fost, dealtfel, principalul beneficiar al înfrîngerii armatei regale.

Cunoscînd situația grea în care se afla Ungaria, tînărul rege Ludovic al II-lea a adresat numeroase cereri de ajutor puterilor apusene, care nu i-au trimis decît promisiuni. A scris astfel papei — care i-a expediat o sumă de bani — lui Francisc I, regele Franței, și lui Carol Quintul, care-i era cumnat. În scrisoarea către papă din iunie 1526 nefericitul rege implora disperat ajutor „în numele creștinătății”. Francisc I nu putea sprijini Ungaria deoarece căuta alianța sultanului.

Aflați în conflict cu regele Franței (la 22 mai se încheiase „liga de la Cognac”, prin care Franța, papalitatea, Veneția, Milanul și Florența se alia-seră împotriva lui Carol Quintul), Habsburgii vor face tot posibilul să exploateze relațiile lui Francisc cu Soliman, pentru a acuza pe regele Franței în fața întregii creștinătăți de atacul sultanului asupra Ungariei, considerată „adevăratul bulevard al creștinătății”, pentru că „după sfatul acestuia (Francisc), sultanul a acceptat acest război”, scria Carol Quintul principilor germani. La rîndul său, regele Franței se desvinovăța în fața unor suve-

potriva turcilor, o altă scuză invocată de Ștefan Brodaries era aceea că voievodul a întîrziat din pricina discuțiilor privind aplicarea acestui plan, deci nicidecum din cauza lui Radu de la Afumați, care-i oferise ajutor (Hurmuzaki, II/3, p. 568 și urm.) Indiferent de motivele invocate de Zápolya, vom remarca *lipsa sa de interes pentru salvarea regatului maghiar*. Dealtfel, chiar dacă ar fi ajuns la timp pe cîmpul de luptă, cu cei circa 14 000 de oșteni ai săi, I. Zápolya tot nu ar fi putut schimba soarta bătăliei, ținînd seama de forțele uriașe comandate de Soliman (circa 200 000 de oameni).

rani din țările Europei, afirmând că „toate acestea s-au petrecut mai de grabă din vina împăratului“ (Carol Quintul).

Puterile apusene nu au înțeles că este în interesul lor să apere regatul Ungariei, deși era clar că acesta reprezenta primul obiectiv în planurile expansioniste ale lui Soliman spre centrul Europei (la trei ani după căderea Ungariei, în 1529, va fi asediată Viena).

Nici Polonia nu a întreprins nimic în sprijinul Ungariei, deși regele Sigismund era unchiul lui Ludovic al II-lea. După încheierea păcii cu Poarta în 1525, solul regelui Poloniei dădea umile asigurări de prietenie sultanului și motiva că intervine pentru pace între Poartă și regatul maghiar datorită înrudirii suveranului său cu regele Ludovic. La aceste oferte vizirul Ibrahim ar fi răspuns tăios: „faceți-vă treaba voastră, lăsați Ungaria la o parte, căci cu Ungaria avem altă socotală decât cu Polonia“.

Sultanul cunoștea bine situația grea în care se găsea regatul Ungariei prin intermediul beilor săi de margine, care-l asigurau că „se va obține o cucerire atât de mare, încât așa ceva nu a fost niciodată“, și aceasta deoarece dregătorii otomani știau că unгурii nu mai prezentau „o forță de luat în seamă“. Soarta regatului maghiar părea deci pecetluită.

*

În fața acestei situații disperate în care se găsea regatul Ungariei, amenințat de planurile expansioniste ale lui Soliman, slăbit de contradic-

ții interne și de ambițiile magnaților și lipsit de sprijin din afară, ce puteau face țările române extracarpătice, considerate vechi aliante ale regatului maghiar ?

Una din principalele preocupări ale sultanului a fost aceea de a izola Ungaria de țările române, îndeosebi prin presiuni și amenințări la adresa domnilor lor.

Înainte de lupta de la Mohács, din 29 august 1526, se exprimaseră temeri despre o expediție otomană în Moldova (lipsită de sprijinul Poloniei, care încheiase pace cu Poarta în 1525), ca și despre înlocuirea lui Ștefăniță cu un alt domn ; în plus, în iulie 1526, deci înainte de lupta de la Mohács, tătarii amenințau Moldova cu invazia. Din această pricină, tânărul domn a fost silit să ducă o politică prudentă, de echilibru ; Ștefăniță nu s-a arătat ostil lui Soliman, dar nici nu l-a ajutat în expediția sa — așa cum i se ceruse ; în același timp, el nu a putut ajuta nici Ungaria, deși cunoștea primejdia mare care o amenința. Domnul l-a anunțat pe regele Ludovic al II-lea că nu-l va putea sprijini pe față, deoarece Soliman îi rezervase un rol în campania împotriva regatului maghiar, rol pe care nu l-a îndeplinit (è stato richiesto insieme cum il Transalpino ad star in ordine per potere dannificare l'Ungaria).

Cît privește Țara Românească, după un raport al nunțului papal Burgio — care căpătase informația de la voievodul Paul, vasal al turcilor, fugit din tabăra otomană în ianuarie 1526 — aceasta era amenințată direct de ofensiva otomană, deoarece Soliman plănuise inițial să atace Ungaria prin Țara Românească și Transilvania,

și aceasta din două motive: pentru a-l obliga pe domnul Țării Românești să i se alătore cu forțele sale armate și pentru a împiedica un eventual atac din flanc al lui Ioan Zápolya, voievodul Transilvaniei. Este posibil ca prin acest plan Soliman să fi mascat de fapt adevărata direcție a atacului său (pe care îl va da prin Serbia).

Cu toate amenințările directe la care era supusă țara sa, Radu de la Afumați — care nu abandonase idealurile sale de luptător împotriva „păgînilor agareni“ și a expansiunii otomane — a încercat să ajute Ungaria amenințată, făurind un plan de acțiune deosebit de îndrăzneț.³

Voievodul Țării Românești a trimis în mare taină un om de încredere la regele Ungariei, pentru a-l înștiința că sultanul înaintază cu toate forțele sale armate și că domnul este gata să-l ajute pe rege în această grea încercare, atacînd pe turci. „Ținînd seama de concentrarea maximă a forțelor militare otomane și de faptul că ținuturile de la Dunărea de Jos au fost lăsate sub o pază slabă, domnul Țării Românești a întocmit un plan concis care prevedea atacarea simultană a inamicului, din față de către oastea regească, iar din spate de către cea a voievozilor“ (Radu de la Afumați și I. Zápolya).

Planul lui Radu vodă avea și o a doua variantă, și anume trecerea Dunării și pustiirea re-

³ Menționăm că acest plan — considerat pînă nu de mult „imaginar“ — a fost pus în adevărata sa lumină de I. Pataki în 1967, după cercetarea arhivei familiei de Brandenburg, de la Nürnberg, unde a descoperit memoriul de justificare al lui I. Zápolya adresat papei Clement al VII-lea în care dădea detalii despre acest plan de acțiune.

giunii de la sudul fluviului de către oștile muntene și transilvănene, pentru a-l sili pe sultan să se întoarcă din expediție.

Planul a fost acceptat de rege și de anturajul său, dar voievodul Transilvaniei — însărcinat cu executarea planului — a fost de altă părere, considerînd mai recomandabilă unirea forțelor sale cu cele ale regelui pentru a înfrunța împreună pe dușman.

Datorită acestor discuții prelungite, deși atacul oștilor otomane era iminent, planul nu s-a putut realiza, astfel încît au trecut mai multe săptămîni prețioase.

Pentru a ne da seama de confuzia și dezorganizarea ce domneau la Buda în preajma invaziei turcești, vom cita scrisoarea nunțiuului papal Burzio din 19 iunie 1526, în care se arăta că discuțiile din consiliul regelui nu duceau la nici o hotărîre, că regele dormea pînă la prînz fără să țină seama de pericol și că nu se luau măsuri eficiente pentru pregătirea apărării (*Non est minima res, quae proponitur in Consilio, quin tota dies in disputationibus consumatur, et vespere divelluntur magis confusi. Si aliquid concludatur, postea nemo est, qui id exsquat. Majestas regia nec commemorat, nec sentit periculum, dormit usque in meridiem, et consilium, incipit in meridie. Non est ullus ejus timor ulla reverentia, et omni die in deterius vergimus, non habemus vel unam navim in Danubio, nec ullum tormentum belicum instructum, praeter aliquot tormenta, quae a Proceribus adferenda dicantur...*)

Aflînd probabil de acest plan, reprezentanții Porții au luat măsuri de prevenire a executării

lui. Printre altele „ei au pretins ca unicul fiu al lui Radu de la Afumați (Vlad voievod) să fie trimis ostatec în tabăra sultanului. În această situație, domnul Țării Românești n-a mai putut să participe la expediția propusă și, implicit, nu se mai putea conta nici pe forța armată a acestei țări“.

Datarea planului de acțiune comună antiotomană se poate face după două știri sigure : este vorba, mai întâi, de o scrisoare a nunțiului papal Antonio Burgio, datată 9 mai, din care rezultă că domnul Țării Românești s-a dus la Adrianopol în întâmpinarea sultanului. (Știrea este plauzibilă, ținând seama că din perioada 20 aprilie—18 mai 1526 lipsesc documente emise de cancelaria domnească). Radu de la Afumați a avut deci posibilitatea să cunoască la fața locului amploarea expediției și pericolul uriaș ce amenința Ungaria.

Întors în țară — arăta I. Pataki — „e mai mult decît probabil că, în prima jumătate a lui iunie, el a trimis la Buda planul atacului cu un om de încredere (*per primarium et secretissimum nuncium*)“. Este vorba de Ioan Zalanczy „*servitor domini woywodae Transalpinensis qui venerat ad R. M. in certis secretis negotiis domini sui*“⁴. Data plecării acestui sol din Buda este cunoscută din registrul de socoteli al curții regale :

⁴ Acest secretar al lui Radu de la Afumați va juca un rol de seamă pe lângă domn, motiv pentru care, la 1 ianuarie 1527, va primi de la I. Zápolya câteva posesiuni în comitatul Hunedoara pentru serviciile aduse „*in variis legationibus*“ (A. Veress, *Acta et epistolae*, p. 143—144).

25 iunie, ziua în care a părăsit capitala Ungariei și solul domnului Moldovei.

După discutarea și aprobarea planului de către rege și sfetnicii săi, în luna iulie a fost trimis în Transilvania Urban de Batthyán pentru a transmite voievodului I. Zápolya hotărârea regelui în legătură cu planul de acțiune. Din Transilvania solul a trecut în Moldova pentru a-l anunța și pe Ștefăniță vodă de intențiile regelui Ungariei.

Discuțiile privind planul comun de acțiune al lui Radu de la Afumați durând câteva săptămâni, timp în care nu s-a reușit punerea lui în aplicare, oștile transilvănene au fost mobilizate de-abia la data de 15 august, cu locul de adunare la Turda; se înțelege că ele nu au putut ajunge în două săptămâni la Mohács ca să participe la bătălia hotărâtoare pentru soarta regatului maghiar.

La 29 august 1526, oastea lui Ludovic al II-lea, sprijinită doar de câteva detașamente mici sosite din țările vecine, a suferit la Mohács o înfrângere decisivă, însuși regele găsimându-și moartea pe câmpul de luptă. Otomanii au reușit să intre pentru prima dată în Buda, la 8 septembrie 1526.

Înfrângerea regatului Ungariei a însemnat o gravă lovitură dată forțelor de rezistență anti-otomană din centrul și sud-estul Europei. Conducut cu o deosebită energie și abilitate diplomatică de Soliman Magnificul și bazat pe forța sa militară bine organizată și deosebit de puternică, Imperiul Semilunei a reușit să schimbe echilibrul de forțe din această zonă în favoarea sa; această schimbare a fost ușurată și de faptul că, după retragerea lui Soliman din Ungaria, aici s-au de-

clanșat puternice lupte pentru tronul rămas vacant.

Indiferent însă de cele întâmplate, planul de acțiune propus de Radu de la Afumați dovedește că voievodul a fost preocupat de salvarea regatului maghiar, care fusese aliatul său în lupta antiotomană din anii 1522—1524. Acest plan aruncă o nouă lumină asupra domniei sale și dovedește că voievodul nu devenise omul Porții după „închinarea” sa din 1524. Am putea spune deci, în concluzie, că *Țara Românească s-a găsit printre puținele state europene care au fost preocupate de soarta regatului maghiar în momentele de grea cumpănă din 1526.*

*

În legătură cu acest aspect important al politicii externe a lui Radu de la Afumați din anul 1526, se cuvine să trecem în revistă *relațiile domnului Țării Românești cu Ștefăniță vodă al Moldovei*, și aceasta întrucât unii istorici consideră că există o relație directă între neparticiparea celor doi domni la luptele din vara lui 1526 și neînțelegerile ivite între ei în același an.

Cei mai mulți istorici din trecut susțineau că aceste neînțelegeri ar constitui un gen de „război troian” al poporului nostru: cei doi domni s-ar fi înfruntat între ei pentru mîna preafrumoasei domnițe Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab, promisă inițial lui Ștefăniță, dar încredințată lui Radu de la Afumați.

Primul istoric care a pus la îndoială faptul că adevăratul motiv al conflictului dintre cei doi

domni a fost alegerea de către Radu de la Afumați a Ruxandrei, fiica cea mai mică și frumoasă a lui Neagoe, a fost Nicolae Iorga, care considera povestea „neîntemeiată și hazlie”. Marele istoric atrăgea atenția asupra faptului că între condițiile păcii dintre cei doi domni cedarea pribegilor figurează la loc de frunte și că I. Zápolya însuși scria regelui Ungariei că împăcarea dintre Radu și Ștefăniță s-a făcut cu „o restituire reciprocă a pribegilor” (*controversie inter ipsos condescenderunt ac alter alteri prybekos restituerunt et Dominus Moldavus Vayvoda iam repatriavit*). „Avem deci și alt înțeles al acestui nou incident războinic: Ștefan nu putea să sufere uneltirile continue ale pribegilor, care se pare că și prădaseră cu ajutor muntean în Moldova... și politica lui de luptător creștin se lovea de aceste intrigi ale lor”⁵

Mergînd mai departe, Ștefan Andreescu afirma că acest conflict este în realitate o „înscenare”, menită să inducă în eroare pe turci; cearta ar fi fost „simulată” de cei doi domni ca să le slujească drept pretext că nu participă alături de otomani la luptele cu regatul maghiar din vara lui 1526⁶. Ni se pare cel puțin ciudată opinia

⁵ Înainte de a susține această opinie, N. Iorga era convins și el că pricina conflictului dintre cei doi domni fusese alegerea Ruxandrei de către Radu de la Afumați (vezi *Istoria armatei române*, I, Buc., 1929, p. 209).

⁶ O opinie în parte asemănătoare exprimase și Horia Ursu, *op. cit.*, p. 106, care afirmă că „nu este exclus” ca acest conflict „să fi făcut parte din tactica lui Ștefan cel Tânăr, tocmai spre a avea motive de a rămîne în expectativă față de cele două mari tabere ce se încleștaseră într-o luptă finală. Că a fost doar o diversiune motivată de

autorului că, luptându-se în 1526, domnii Moldovei și Țării Românești ar fi „conlucrat politic“.

În explicarea acestui conflict nu trebuie să pornim de la asemenea idei pentru a-i scuza pe cei doi domni de neparticiparea la lupta de la Mohács (Să nu uităm că Radu de la Afumați a încercat să ajute Ungaria, astfel încât nu avea nevoie să simuleze conflictul cu Ștefăniță).

Mai trebuie să avem în vedere faptul că cei doi domni moșteniseră o situație de tensiune în raporturile dintre țările lor; se știe că Radu cel Mare sau Neagoe Basarab au susținut pretenții la tronul Moldovei.

Aceste relații au devenit mai încordate după 1523, când parte din boierii moldoveni — învinși și persecutați de domn după ridicarea lor împotriva autorității centrale — au pribegit în Țara Românească⁷. De aceea credem că N. Iorga avea

chestiuni de prestigiu sau de interese personale, nu putem preciza!“ În nici un caz nu poate fi vorba de „conlucrare“ între doi domni în timpul acestor neînțelegeri. Ștefăniță nu avea nevoie să simuleze conflictul și pentru faptul că era amenințat de un atac tătarăsc care-i imobiliza forțele armate. O solie a domnului Moldovei la regele Ungariei arăta acestuia că 50 000 de tătari amenințau Polonia și Moldova, dar că el era hotărât „a le da bătaie“ (dice che Tartari sono cinquanta millia cavalli congregati per entrare în Polonia et în Moldavia, et che lui à apparichiato per donarli battaglia). Pentru a face față mai ușor primejdiei, tânărul domn ceruse regelui Poloniei să își unească forțele cu ale sale, cerere rămasă fără rezultată (Hurmuzaki, II/3, p. 538).

⁷ Așa cum spunea cronicarul Macarie, după revolta din 1523, boierii adversari ai lui Ștefăniță s-au risipit „în hotarele și în domniile dimprejur“, deci și în Țara Românească (*Cronicile slavo-române*, p. 94).

dreptate cînd afirma că *una din principalele cauze ale conflictului au fost pribegii*⁸.

De aceeași părere este și unul din ultimii cercetători ai domniei lui Ștefăniță vodă, Horia Ursu, care arăta: „Originea conflictului dintre cei doi domnitori stă, probabil, în refuzul permanent al lui Radu de la Afumați de a extrăda pe boierii moldoveni pribegi, care continuau să unel-tească împotriva domnitorului Moldovei“.

Că pribegii au fost motivul principal al adversității rezultă mai întîi din împrejurarea că acest conflict a izbucnit înainte de alegerea Ruxandrei ca soție a lui Radu de la Afumați. După cum reiese dintr-o scrisoare a lui I. Zápolya din 1 decembrie 1525 — scrisoare puțin folosită de istoricii care s-au ocupat de această problemă — neînțelegerile dintre cei doi voievozi fuseseră provocate de un „fiu de voievod“ care „s-a ridicat din Moldova“⁹, de unde a înaintat spre Brăila cu o oaste de aproape 2 000 de oameni (recrutați foarte probabil dintre adversarii lui Radu de la Afumați și ai Craioveștilor). Cînd a ajuns la Brăila, micul grup de oaste a fost nimicuit de oștenii lui Radu Vodă. Pe timpul acestei ciocniri, preten-

⁸ Existau și pribegi munteni în Moldova; dintr-un document din 14 februarie 1536 rezultă că un anume Prunceea pierduse o ocină „cu hiclenc“ față de Radu de la Afumați „căci a pribegit Prunceea în Moldova și acolo a murit“ (DRH, B, vol. IV, p. 7).

⁹ Ni se pare neîntemeiată opinia unor autori — puțin cam aspri cu Radu de la Afumați — după care conflictul din 1526 ar fi fost o „greșeală politică“ a domnului Țării Românești (vezi vol. 60 de ani de la făurirea statului național unitar român, Buc., 1978, p. 22). Nu trebuie să uităm că cel care a atacat primul a fost Ștefăniță.

dentul la tron s-a înecat. Deși voievodul Moldovei ceruse să-i fie remiși „unii dintre captivi, care au fost duși la Radu voievod“, acesta a refuzat să-i predea. Din acest pasaj rezultă că Ștefăniță era el însuși amestecat în conflict, de îndată ce putea să ceară înapoierea unora dintre cei prinși în luptă, care erau, desigur supușii săi. Nu știm dacă aceștia intraseră în Țara Românească cu știrea domnului Moldovei sau fuseseră aduși de pretendentul la tron și de boierii acestuia.

În scrisoare, voievodul Transilvaniei își exprima speranța că cei doi domni — care „și-au trimis unul altuia soli speciali“ de pace — se vor împăca. În curînd însă se va ivi un nou motiv de neînțelegere între Radu de la Afumați și Ștefăniță.

În afară de motivul principal, pribegii, mai exista unul de natură personală, care nu trebuie totuși neglijat. Se știe că Neagoe Basarab a avut două fiice, Stana și Ruxandra, ultima vestită prin frumusețea ei. Încă din timpul vieții, Neagoe promisese pe una din fiice lui Ștefăniță vodă, tînărul domn al Moldovei, care urma să-și aleagă mireasa din cele două fiice; din pricina evenimentelor întîmplate în Moldova, Ștefăniță nu s-a putut căsători prea curînd.

În noiembrie 1525, Radu de la Afumați rămîne văduv, prin moartea primei sale soții Voica, fiica lui Vlaicu vornicul. Pentru a-l lega mai puternic de familia lor, Craioveștii au cerut domnului să se căsătorească cu una din fiicele lui Neagoe vodă, amenințîndu-l că altfel îl vor izgoni de pe tron (*de regno suo penitus expellentur*). Ei au

cîştigat de parte lor pe Ibrahim paşa şi Mustafa paşa, care le erau rude.

Primind propunerea boierilor săi, cu care a încheiat o înţelegere, Radu de la Afumaţi s-a adresat regelui Ungariei, Ludovic al II-lea — sub protecţia căruia se aflau cele două domniţe — precum şi lui I. Zápolya, cerîndu-le pe una din ele de soţie; acceptînd cererea, regele comunică voievodului Transilvaniei, „ca vecin al unuia şi al celuilalt“ domn, să fixeze ziua alegerii, ţinînd seama şi de promisiunea făcută de Neagoe lui Ştefăniţă.

Este interesant de arătat că — în scrisoarea amintită, din 1 decembrie 1525 — voievodul Transilvaniei cerea arhiepiscopului de Strigoniu, primatul regatului Ungariei, ca în cazul în care va veni solul lui Radu de la Afumaţi la rege, „să nu i se dea un răspuns decisiv pînă ce nu va fi bine aprovizionată cu alimente cetatea Poienari“, aflată în stăpînirea garnizoanelor transilvane.

Întrucît domnul Moldovei era preocupat de intenţiile agresive ale tătarilor, care-i ameninţau ţara, el a cerut lui Zápolya să amîne data alegerii. Presat de Radu de la Afumaţi, voievodul Transilvaniei i-a dat acestuia posibilitatea să aleagă primul; în ianuarie 1526, solii domnului au ales-o pe Ruxandra ca viitoarea lor doamnă¹⁰, lui Ştefăniţă rămînîndu-i Stana.

¹⁰ La 17 ianuarie sibiinii înregistrau cheltuielile făcute cu găzduirea boierilor veniţi din partea lui Radu vodă „*pro abductione iunioris filie domine Bozaradne*“ (Hurmuzaki, XI, p. 849).

Radu de la Afumați

**Doamna Ruxandra, soția
lui Radu de la Afumați**

Pecetea lui Radu
de la Afumați

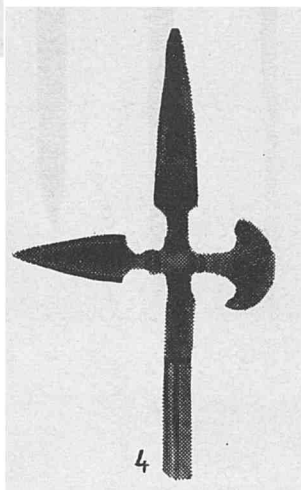
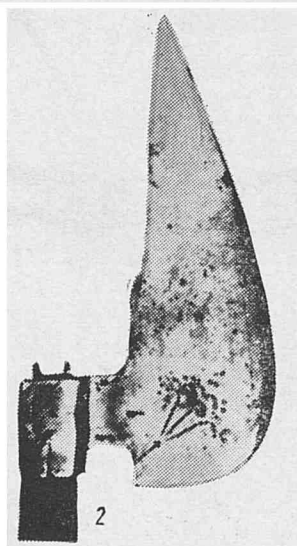
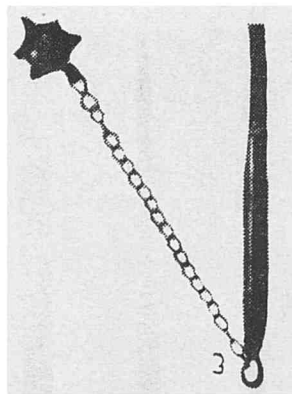
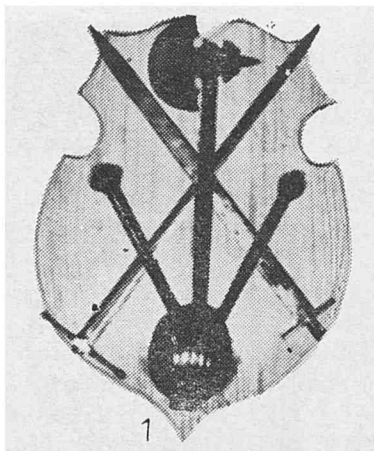
Efigia lui Radu
de la Afumați de pe
piatra tombală

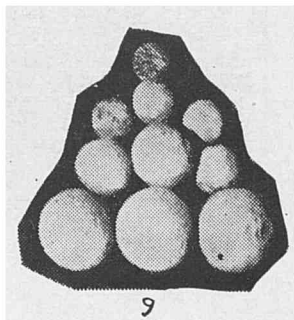
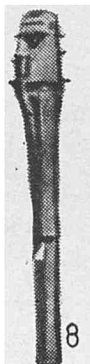
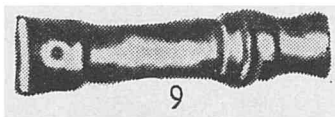
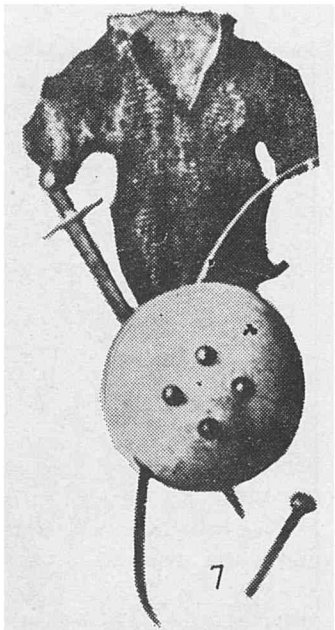
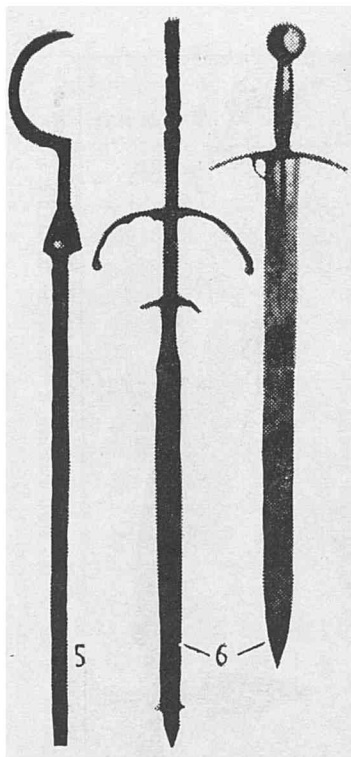
Lespedea de pe piatra de mormânt a lui
Radu de la Afumați

**Biserica minăstirii Curtea de Argeș unde este înmormîntat
Radu de la Afumați**
www.dacoromanica.ro

Arme din sec. XV–XVI:
(1) arme albe, (2) secrete de
luptă, (3) bici de luptă,
(4) halebardă, (5) seceră de

luptă, (6) săbii de tip occidental (7) cămașă de zale, sabie, scut și arc, (8) ghioa-gă, (9) bombardă de mână și ghiulele

www.dacoromanica.ro

Harta luptelor purtate de Radu de la Afumați, (după Gheorghe Romanescu: *Marile bătălii ale românilor*, București, 1982)

În mod firesc domnul Moldovei s-a considerat nedreptățit și a protestat pe lângă regele Ungariei și voievodul Transilvaniei (condolendosi che li è stata fatta iniuria contra la forma di concordia fatta primo, et poi da la Maestà del Re comprobata). El a arătat că este gata să se împace cu domnul Țării Românești cu condiția ca acesta să primească a se numi „voievodul cel mic al Valahiei“ (*Vayvoda minore di la Valacchia*) și să-l recunoască pe el drept „mare voievod al Valahiei“, deci un fel de suzeran.

Dorința domnului Moldovei de a fi numit astfel era cunoscută și la Poartă ; la 9 iulie 1526, Petrus Bragadenus scria de la Istanbul la Veneția că „ducele Marii Valahii“ (ducha Valacho Grande) trimisese tributul sultanului. *Faptul că Moldova era numită în această epocă Valahia Mare constituie o recunoaștere clară a unității de neam dintre munteni și moldoveni.*

Cererea lui Ștefăniță constituie o *dovadă convingătoare a existenței conștiinței unității de neam*, domnul numind cele două țări cu termenul Valahia, deci ambele țări românești. Menționînd această cerere, cardinalul Antonio Burgio adăuga : „aceste două provincii, Moldova și Muntenia, sînt Valahia, colonie de romani“ (*queste due provintie, Moldavia et Transalpina, son la Valachia, colonia di Romani*). Dealtfel, trebuie să arătăm că nu numai Burgio recunoștea în această vreme unitatea de neam a muntenilor cu moldovenii, ci și regele Ungariei, care arăta, la 1524, papei Clement al VII-lea că primise vești „din cele două Valahii“ (*ex duabus Valachiis*).

Intrucît Radu de la Afumați nu a acceptat condiția pusă de viitorul său cumnat și cum acesta trebuia să dovedească că merită să fie numit „mare voievod“ al Valahiei, avînd oastea strînsă împotriva tătarilor, în februarie 1526 atacă fulgerător Țara Românească, ajungînd pînă în regiunea Tîrgșor. După cum spun cronicile moldovene, Radu de la Afumați n-a cutezat a sta împotriva vijeliosului atac, care l-a luat prin surprindere.

Cronicarul muntean Radu Popescu — care-l acuză pe tînărul domn al Moldovei de „multe nebunii“ — afirmă că acesta, „semețindu-se“ după victoria obținută asupra tătarilor, „s-au sculat fără veaste și au intrat în Țeara Rumânească de au jăfuit pînă la Tărsor și iar s-au întors îndărăt, întreg, că Radul vodă nu era gata de oaste“.

Intrucît cearta celor doi domni crea o stare de instabilitate în regiune, atît regele Ungariei, cît și sultanul au intervenit energic pentru împăcarea lor.¹¹

La începutul lui martie 1526, Radu de la Afumați a cerut pace și a restituit lui Ștefăniță pribegii, care au fost uciși din porunca domnului Moldovei. La 17 martie nunțiul apostolic Antonio Burgio transmitea din Buda secretarului papal că voievozii celor două țări române s-au împă-

¹¹ Probabil în legătură cu aceste demersuri de împăcare a fost expediat în solie la Radu vodă secretarul regal Nicolae Gerendy; la 22 aprilie 1526, anunțînd solia sibiienilor, Ioan Zápolya arăta că aceasta prezenta multă importanță, dar că nu era necesar să le dezvăluie scopul ei (Hurmuzaki, XV/1, p. 288).

cat, iar Radu de la Afumați i-a restituit lui Ștefăniță pribegii, considerați dușmani și rebeli, care au fost uciși. În text se afirmă că domnul Țării Românești fusese izgonit din domnie și că i se lăsase tronul cu această condiție. Iată textul: „Hogi è venuta nova, che quei due Vayvodi di Transalpina et di Moldavia si sono concordati in questo modo, che lo Transalpino, cacciato che fu da quel Regno, hebbe per bene di dar in mano di l'altro certi soi ribelli che el favoriuva, et quello havuto questo, li ha lassato lo Stato, si è tornato in Moldavia, et ha fatto decapitare tutti quelli, che erano suoi nimici et ribelli“.

Faptul că relațiile celor doi domni români erau bune în vara anului 1526 rezultă din împrejurararea că, în luna iunie, Ștefăniță vodă îl anunța pe regele Ludovic al II-lea că se va alia cu Radu de la Afumați și vor porni la luptă împotriva turcilor pentru a salva Ungaria; el cerea regelui să poruncească lui I. Zápolya să li se alăture, pentru a-l ataca pe sultan din spate. Oferta lui Ștefăniță dovedește că el nu avea de ce să simuleze conflictul cu Radu de la Afumați, de îndată ce se arăta gata să meargă alături de acesta împotriva otomanilor; în plus, este greu de acceptat ideea unui simulacru sîngeros între oștile muntene și moldovene, formate ambele din români.

În aprilie 1528 — după moartea lui Ștefăniță — Radu de la Afumați întreținea relații bune cu noul domn al Moldovei, Petru Rareș, solii moldoveni venind în Țara Românească împreună cu trimișii brașovenilor, folosiți probabil ca intermediari.

IX. SFÎRȘITUL DOMNIEI LUI RADU DE LA AFUMAȚI. PERSONALITATEA SA

După dezastrul de la Mohacs a început lupta pentru succesiunea la tronul Ungariei între Ioan Zápolya, sprijinit de Poartă, și Ferdinand de Habsburg, fratele lui Carol Quintul. În această luptă au fost antrenati și domnii țărilor române, Petru Rareș și Radu de la Afumați. Ferdinand de Habsburg a trimis soli speciali pentru a-i determina să treacă de partea sa, în timp ce Poarta le cerea cu insistență să-l susțină pe Ioan Zápolya, devenit candidatul său. În ultimii săi doi ani de domnie (1527—1528), Radu de la Afumați a încercat să reia vechile sale planuri antiotomane, intrând în legătură cu Ferdinand de Habsburg. Această încercare temerară va avea urmări grave pentru domn.

Deși își dădea seama că un atac hotărât și rapid contra lui Soliman, ale cărui oști erau sleite de lunga expediție, ar putea să-i aducă câștig de cauză, Ioan Zápolya a fost preocupat mai întâi de toate de întărirea poziției sale pe cale diplomatică, căutând sprijin la curțile regilor Angliei, Franței și Poloniei; după cum se arată în *Istoria României*, solii săi au vizitat Roma, Veneția și curțile

principilor germani, pentru a obține recunoașterea titlului dobândit. El a pierdut din vedere că intra astfel în sfera aliaților Porții, care erau bucuroși să vadă în persoana lui un adversar puternic al Habsburgilor în centrul Europei, dar care, la sprijinul solicitat împotriva Semilunei, răspundeau doar prin promisiuni niciodată respectate.

La început — ținând seama de ajutorul pe care-l primise de la I. Zápolya în anii 1522—1524 — Radu de la Afumați a fost de partea acestuia, trimițând soli la noul rege al Ungariei, încoronat la 10 noiembrie 1526. Considerînd că nu poate continua lupta împotriva Imperiului otoman cînd coroana sa era amenințată de Ferdinand de Habsburg, ales și el rege la 17 decembrie 1526, I. Zápolya a încercat să se apropie de sultan, unde a trimis pe Hieronym Laski să ducă tributul și dorința sa de supunere; Soliman l-a primit pe noul rege al Ungariei ca protejat al său.

În a doua jumătate a anului 1527, sorții izbînzii au trecut de partea lui Ferdinand; la 25 august 1527 acesta a cucerit Buda, zdrobind apoi, la 27 septembrie, oastea lui Zápolya la Tokaj și silindu-l pe acesta să se retragă în Transilvania.

Victoriile lui Ferdinand au produs o puternică impresie asupra contemporanilor, iar Radu de la Afumați a început să nutrească noi planuri antiotomane.

Într-o întrevvedere confidențială cu Stefan Glinčić, solul lui Ferdinand, în noiembrie 1527, domnul Țării Românești i-a arătat acestuia că „nu e nimic ce nu ar încerca să facă cu dragă inimă”

pentru Ferdinand, dar că, „în împrejurările de acum“, nu vedea cum ar putea face acest lucru¹.

Radu atrage atenția, totodată, solului lui Ferdinand că în hotărîrea poziției sale trebuia să țină seama de relațiile cu puternicul vecin din sud, Imperiul otoman : „deoarece este tributar turcilor, se cuvine să-i îndestuleze și să-i liniștească cît mai bine și să nu încline nici către această parte (=Habsburgii) ori către alta, căci atîta timp cît se află înconjurat de dușmani ar fi sfîrșitul domniei sale și ar fi îndepărtat de pe tron dacă le-ar produce cea mai mică nemulțumire“. În plus, domnul trebuia să țină seama de faptul că fiul său era ostatec la Poartă.

Deși a primit asigurări cu privire la securitatea bunurilor sale din Transilvania, Radu de la Afumați nu era total convins de promisiunile Habsburgilor. Urmărind eliberarea țării sale de sub dominația otomană, el s-a declarat de acord în principiu să treacă de partea lui Ferdinand în cazul în care acesta ar fi pornit împotriva turcilor și l-ar fi anunțat printr-un sol special că vine cu oastea. Dacă Ferdinand ar fi făcut aceasta, Radu de la Afumați era gata „să se încingă la luptă și să se arate așa cum va trebui să hotărască în chip mîntuitor folosul maiestății voastre regești (= Ferdinand) și al întregii obști creștine“. Domnul declara că ar fi primit cu mare bucurie pe solul care i-ar fi adus o asemenea veste, încît

¹ La 30 decembrie 1527 solul Ungariei arăta că — în urma ordinului sultanului — cei doi voievozi români (quelli due Vayvodi Vallachi) vor ajuta pe Ioan Zápolya (Hurmuzaki, VIII, p. 53)

l-ar fi încărcat cu atâtea daruri că și regele Ferdinand ar fi rămas uimit de ele.

Hotărârea domnului de a porni lupta împotriva otomanilor — în condiții favorabile, se înțelege — a fost remarcată de solul lui Ferdinand, care spunea : „am simțit limpede că strădania și dorința minunată a acestui om și a întregii Țări Românești, ba chiar a Serbiei, Bulgariei și Bosniei, este să se elibereze din strânsoarea tiraniei turcilor celor mai cruzi, căci la dînșii nu se aud nimic altceva decît cele mai mari plîngeri împotriva apăsărilor, a samavolnicilor și a nemăsuratei tiranii a turcilor“.

Intrucît nu își asumase nici un fel de obligație față de Ferdinand, Radu de la Afumați a continuat să ducă aceeași politică prudentă, respectîndu-și obligațiile față de Poartă. Această politică precum și intervenția lui I. Zápolya la Poartă au determinat autoritățile turcești să-l elibereze pe fiul domnului român la sfîrșitul lunii ianuarie 1528. În raportul lui Hieronym Laski, solul lui Zápolya la Istanbul, se preciza că eliberarea ostaticului fiu de domn se făcuse „*cum magna difficultate*“, ceea ce dovedește că Poarta nu avea prea multă încredere în domnul Țării Românești.

Eliberat de grija pentru viața fiului său, Radu de la Afumați și-a schimbat treptat orientarea politică, acceptînd, în primăvara aceluiași an 1528, alianța cu Ferdinand, act ce avea să-l coste tronul și viața. Ce l-a îndemnat la această nouă orientare politică este greu de spus cu certitudine, dar unele presupuneri se pot face. Motivele au fost atît de natură politică, cît și economică.

Domnul nu părăsise gândul de a-și scoate țara de sub dominația otomană și aceasta nu se putea realiza decât cu sprijinul Transilvaniei. Cum însă I. Zápolya devenise omul Porții, Radu de la Afumați nu mai putea spera la nici un ajutor din partea acestuia, motiv pentru care l-a preferat pe Ferdinand, inamic declarat al Imperiului otoman.

Pe de altă parte, prin apropierea de Ferdinand, domnul român urmărea și alte scopuri, printre care : asigurarea stăpînirii asupra posesiunilor sale din Transilvania, îndepărtarea pretendenților la tronul său aflați în provincia de peste munți, ca și restabilirea legăturilor comerciale ale Țării Românești cu Brașovul și Sibiul, orașe puternice care trecuseră de partea lui Ferdinand. Așa se și explică faptul că, înainte de a trimite sol la Ferdinand, el s-a adresat celor două mari orașe, la 23 și 24 februarie 1528, oferindu-le relații de bună vecinătate și cerînd reluarea schimburilor comerciale reciproc avantajoase. În plus, în scrisoarea către sibieni, el se oferea să participe la campania împotriva Imperiului otoman, cerînd însă îndepărtarea pretendentului Sigismund Sasul, aflat la Sibiu și folosit ca mijloc de șantaj împotriva domnului.

În aceeași vreme, nefiind sigur că Radu de la Afumați va trece de partea sa, Ferdinand făcea presiuni asupra lui prin intermediul lui Petru Perényi, noul voievod al Transilvaniei, care i-a adresat domnului o scrisoare la începutul lui martie 1528. Între timp, în februarie, trupele lui I. Zápolya fuseseră înfrînte în bătălia hotărîtoare de la Kosiče.

Primăvara anului 1528 a fost hotărîtoare pentru noua orientare politică a domnului Țării Românești. În această vreme Radu de la Afumați era solicitat de ambele tabere aflate în luptă pentru tronul Ungariei. În timp ce Ferdinand îi cerea să treacă de partea sa, la Tîrgoviște se afla Hieronym Laski care — întors de la Poartă cu promisiunea că vizirul îl luase pe Zápolya „in veram fraternitatem” — soma pe locuitorii Transilvaniei să se supună stăpînului său, transmițîndu-le și mesajul domnului Țării Românești care promitea „pace bună și dragoste celor buni și credincioși, iar celor răi, pîrjol, fier, piere, jaf și urgie de tot felul”. Proferînd asemenea amenințări, domnul aștepta să vadă dacă turcii intervin direct, ceea ce nu s-a întîmplat.

El a refuzat să dea curs cererii turcești de a intra cu trupele în Transilvania pentru a-l susține pe Ioan Zápolya. Lucrul acesta rezultă clar din relația lui Andronico Tranquillo, prezent la Tîrgoviște în această vreme, care afirmă în mai 1528: „am înțeles foarte curînd că voievodul Radu este departe de a voi să îndeplinească porunca turcilor și să dea ajutor regelui Ioan”. Temîndu-se de paznicii puși de domn, Tranquillo a fugit împreună cu Laski la Poartă, unde au anunțat foarte probabil schimbarea poziției lui Radu de la Afumați și au împiedicat negocierile duse de solii lui Ferdinand de Habsburg cu sultanul.

Acestea sînt împrejurările în care, în primăvara aceluiași an 1528, Radu de la Afumați a trimis o solie în Ungaria Superioară pentru a purta negocieri cu Ferdinand și a stabili termenii

acordului ce urma a fi încheiat. Odată această misiune îndeplinită, în vara anului 1528, a urmat o a doua solie munteană care a dus „legământul” lui Radu și al boierilor săi față de Ferdinand, document deosebit de important, descoperit de curînd de harnicul cercetător Costin Feneșan.

Prin acest „legământ”, încheiat „cu încuviințarea sfetnicilor noștri și a tuturor stărilor” — urmînd pilda vechilor voievozi, înaintașii săi — Radu de la Afumați jură credință lui Ferdinand I, în calitatea sa de rege al Ungariei, promițînd să respecte „în tot chipul jurămîntul și credința și ascultarea, fără vreun vicleșug și înșelăciune”. Domnul promite ca, în cazul în care Ferdinand va porni o expediție împotriva turcilor sau tătarilor, împreună cu „toți boierii, supușii, fruntașii, precum și cu toate oștile”, să vină în ajutor după putere și să lupte „cu credință și stăruință pînă la sfîrșitul războiului... împotriva dușmanilor majestății sale”. În același timp, el promite să nu permită trecerea dușmanilor lui Ferdinand (îndeosebi a turcilor) prin teritoriul Țării Românești, iar în cazul în care nu s-ar fi putut opune cu armele înaintării otomane să-l anunțe din vreme pe rege.

Radu de la Afumați se mai obliga, de asemenea, să nu se prezinte la Poartă la cererea sultanului decît cu știrea lui Ferdinand, să nu încheie niciodată vreo „înțelegere prietenească ori vreo alianță mutuală” cu sultanul și, „dacă se va putea”, să nu plătească un haraci mai mare decît înaintașii săi.

În sfîrșit, domnul Țării Românești mai promite ca — în cazul eliberării „de puterea și de tirania turcilor” — să reînnoiască anual, prin trimiși

speciali, jurământul de credință față de Ferdinand, ceea ce nu s-a mai întâmplat.

„Din analiza prevederilor legământului reiese cu limpezime caracterul său profund antiotoman, aspect care a caracterizat, dealtfel, întreaga domnie a lui Radu de la Afumați, oferind, în același timp, o explicație temeinică schimbării de orientare politică a domnului român prin trecerea în tabăra lui Ferdinand de Habsburg, care părea să-i ofere cheazășii mai sigure pentru realizarea năzuințelor sale“.

În schimb, Ferdinand promite să-l păstreze pe Radu împreună cu „boierii, sfetnicii, frunțașii, dregătorii și cu ceilalți localnici și locuitori, precum și întreg poporul Țării Românești, în toate vechile noastre libertăți, drepturi și bune obiceiuri de care ne-am folosit mereu pînă acum...; să ne apere și ocrotească cu armatele sale“; dacă domnul va fi alungat din țară, Ferdinand îl va adăposti „la un loc mai înainte stabilit“ și-l va ajuta să-și recapete tronul „prin tăria armelor și autoritatea sa regală“.

Textul acestui document dovedește hotărîrea lui Radu de la Afumați de a continua lupta împotriva dominației otomane, nu singur, pentru că acest lucru nu mai era posibil, ci cu sprijinul lui Ferdinand, regele Ungariei și stăpînul Transilvaniei din acea vreme.

Faptul că Radu își asumase obligația fermă de a lupta împotriva turcilor alături de Ferdinand rezultă și din unele împrejurări de după moartea viteazului domn; la sfîrșitul lunii ianuarie 1529, neștiind încă despre asasinarea domnului, Ferdinand a însărcinat pe solul său Andreas Mihale-

wyth să înceapă pregătirile militare pentru campania antiotomană în baza legământului încheiat în vara anului 1528 (*cum et fide et unione mutua nobis et regno nostro praefato sit astrictus et coniunctus.*)

Scrisoarea adresată lui Radu (numit de Ferdinand „*Illustrissimum sincerem et fidelem nobis dilectum Radulem Woyvodam Transalpinensem*”) a fost predată noului domn ales de complotiști, după cum spune o notă marginală din 19 februarie 1529: „*dedi ad novum quoque Waywodam litteras credentiales Maiestates Vestre*”; acesta — se înțelege — nu i-a dat nici o urmare.

*

După cum observa C. Feneșan, legământul lui Radu de la Afumați — încheiat într-o conjunctură favorabilă, deschizătoare de perspective promițătoare — s-a dovedit curînd a fi fost un pas greșit, care va avea grave urmări pentru domnul Țării Românești.

În a doua jumătate a anului 1528 împrejurările care-l determinaseră pe Radu de la Afumați să se alăture partidei lui Ferdinand s-au schimbat într-un mod neprevăzut de viteazul domn. Susținut cu putere de Polonia și de Imperiul otoman, în toamna anului 1528 I. Zápolya a reușit să supună Transilvania, unde numai sașii și secuii au rămas credincioși lui Ferdinand. Un rol de seamă în modificarea situației l-a jucat Petru Rareș, domnul Moldovei, care a părăsit și el tabăra lui Ferdinand și a trecut de partea lui I. Zápolya. Întrucît Poarta îl susținea pe fostul voievod al Tran-

silvaniei, era firesc ca ea să urmărească lichidarea lui Radu de la Afumați, în care nu a avut nicio dată încredere.

După încheierea tratatului, aderenții lui Ioan Zápolya au căutat să compromită pe Radu de la Afumați la Poartă. La 1 sept. 1528, în numele lui Ferdinand I, ei au alcătuit o scrisoare falsă prin care acesta îl înștiința pe sultanul Soliman că a împuternicit pe domnul Țării Românești ca reprezentant al său și ca intermediar pentru încheierea unui tratat de pace cu Poarta.

Turcii au aflat în mod sigur despre noua orientare politică a domnului Țării Românești și au pus la cale înlăturarea lui prin intermediul unor boieri trădători.

Participarea reprezentanților Porții la asasinarea lui Radu de la Afumați a fost recunoscută de contemporanii săi. De pildă, la 25 martie 1529, judele sibian Marcus Pemfflinger scria lui Ferdinand I că Radu a fost asasinat de turci și de boieri, autorul principal fiind Mehmet beg: *Radul waivoda, uti Maiestati vestrae constat, a boieronibus nonnullis, praesertium Mehmet bek auctore et persuasore, cum et ipse waivodatum filio suo, ambiret*. Deci Mehmet beg uneltise din nou, de data aceasta pentru domnia fiului său.

De aceeași părere era și Johann Weymann, care îi scria lui Gheorghe de Brandenburg, la 27 ianuarie 1529: „de asemenea, a sosit o solie de la primarul din Sibiu aici la Buda că turcii au luat Țara Românească, că au decapitat pe Radu voievod și pe căpitanul din cetatea Poenari (Boyna) și au trimis ambele capete împăratului turcesc“ (Idoch ist heidt dan weytherr bodtschaft vonn

dem burgermaysterr auss der Hermstadt hier herr Keagen Offen Komenn, dass dy thurkenn dy Wallachey haben eynngenommen, den Radoll weyda und den hauptmann auff den festenn geschloss Boyna genand, Beyde gekopfft und ire hauptter beyde demm thurkeschen Keyser zu geschigkt).

În sfârșit, într-o scrisoare din 9 iulie 1529, adresată lordului cancelar al Angliei, cardinalul Wolsley, se arăta că predecesorul lui Moise vodă fusese ucis din porunca sultanului deoarece „s-a îndepărtat” de regele Ioan Zápolya, susținut de Poarta otomană (*Huius predecessor, quum a Rege Ioanne defecisset, Regis Turcarum iussu interemptus fuit*).

Radu de la Afumați este deci, ca și Vlad Țepeș, o victimă a boierimii muntene, care l-a asasinat în înțelegere cu Poarta otomană, împotriva căreia domnul intenționa să se ridice, cu sprijinul lui Ferdinand de Habsburg.

Asupra modului cum a fost ucis Radu vodă nu dispunem de prea multe știri. Cronica țării nu ne dezvăluie motivele, ci doar povestește fapta odioasă a uciderii, săvârșită de doi mari boieri, Neagoe vornicul din Periș și Drăgan postelnicul din Merișani—Bucșani : „după aceia, Neagoe vornicul și Drăgan postelnicul, ei au rădicat oaste pre ascuns pre capul Radului vodă. Decii, când au prins de veste Radul vodă, el nu și-au putut strînge oaste degrab, ci numaidecît au fugit cu fie-său, cu Vlad vodă, la banul Pîrvul la Craiova. Deci când au fost Radul vodă în oraș la Rîmnic, iar boierii au ajuns pe Radul vodă de l-au legat și i-au tăiat capul, și lui și fie-său, Vlad vodă ;

și au pierit amândoi în oraș la Râmnic când au fost cursul anilor 7037" (1529).

Surprins nepregătit de complotiștii care lucrau „pe ascuns” și care, după alte izvoare, s-ar fi întrunit la Slatina în luna decembrie², domnul a încercat să se salveze în Oltenia la ruda sa, banul Pîrvu Craiovescu. Asasinii l-au prins însă la Râmnicu Vlcea unde l-au ucis la 2 ianuarie 1529. După unele opinii, domnul ar fi fost omorât chiar în biserica de pe dealul Cetățuia³.

Cine erau asasinii? Amândoi erau rude cu domnul, fiind ginerii a două surori ale tatălui lui Radu de la Afumați, deci veri cu domnul și cumnați în-

² După cum rezultă din *Socotelile Sibiului*, la Slatina a avut loc o „congregație (= adunare largă) a boierilor” (*congregacio boyaronum*), în care s-a hotărât, foarte probabil, uciderea domnului. La 1 ianuarie sibiienii trimiteau la Slatina pe Ivan din Rășinari să afle ce s-a hotărât în această congregație (Hurmuzaki, XI, p. 852). Peste trei zile se aflase la Sibiu despre uciderea domnului.

³ Menționăm aci că despre asasinarea voievodului s-au făcut în trecut o serie de afirmații nefondate. Astfel, după opinia lui N. Iorga, *Istoria românilor pentru poporul românesc*, ed. VI-a, Vălenii de Munte, 1926, p. 175, Radu de la Afumați ar fi fost ucis de „boierii olteni, care-l găseau prea aspru pentru dînșii și care ar fi dorit, ca sub Neagoe și Teodosie, să-și aibă domn în legătură cu dînșii, născut din mamă olteancă sau coborâtor din neamul lor”. Marele istoric nu a ținut seama de faptul că cei doi uci-gași nu erau olteni și că domnul a căutat să se salveze tocmai în Oltenia, la Craioveștii cu care se înrudise.

Nu există apoi nici o dovadă că în asasinarea lui Radu de la Afumați ar fi fost amestecat Hieronym Laski, după cum afirmă Rodica Ciocan *Politica Habsburgilor față de Transilvania în timpul lui Carol Quintul*, Buc., 1945, p. 74, și cu atât mai puțin că odiosul asasinat ar fi fost rezultatul luptei dintre Dănești și Drăculești, cum susține P. D. Popescu.

tre ei. Neagoe s-a aflat alături de domn în împrejurările grele din 1522, când a fost mare postelnic, fiind promovat apoi mare vistier (1525—1526) și mare vornic (1527—1529); era un dragător apropiat al lui Radu vodă, care-l considera din „casa” sa. Celălalt boier (pe care Dan Pleșia îl confundă cu un alt Drăgan, mare logofăt al lui Vladislav al III-lea) a fost mare postelnic al lui Radu de la Afumați în 1523—1525, după care este menționat ca fost postelnic.

Ținând seama de faptul că viitorul domn, Moise vodă (fiul lui Vladislav al III-lea, deci dușmanul lui Radu de la Afumați), a fost numit de Poartă de-abia în martie 1529 — adică la două luni de la uciderea fostului voievod — este greu de acceptat o legătură între complotiști și viitorul voievod, străin de acțiunea lor.

Dealtfel, nu trebuie să uităm că complotiștii și-au ales propriul lor domn, pe un anume Basarab, care-și spunea fiul lui Basarab voievod (deci fiu al lui Neagoe!). Nu știm cine a fost acest efemer voievod⁴, care a dispărut fără urmă la venirea domnului numit de Poartă⁵.

⁴ Amintim aici opinia lui Ion Radu Mircea, care — ținând seama de faptul că Mehmet beg voia domnia pentru un fiu al său — susține că acest enigmatic Basarab ar putea fi fiul pașei de Nicopole, acceptat ca domn de boieri, dar care a dispărut apoi odată cu tatăl său, îndepărtat de suțan din postul de pașă de Nicopole (*Tara Românească și închinarea raialei Brăila*, în „Balcania”, IV, 1941, p. 455, nota 3).

⁵ I. Bogdan a publicat rezumatele a trei documente nedatate, adresate brașovenilor de Basarab voievod, pe care l-a identificat cu Basarab (al V-lea), domnul Țării Românești în ianuarie—februarie 1529. În aceste documente sînt

Pe de altă parte, faptul că — în timp ce conducea țara în lipsa domnului numit de Poartă — Neagoe vornicul a înclinat el însuși spre imperiali⁶, l-a îndreptățit pe Ștefan Ștefănescu să susțină că „nu atît schimbarea orientării politice a lui Radu a fost cauza care a stîrnit împotriva lui boierimea de la est de Olt, ci aceasta ura pe domn din cauza situației deosebite pe care continuau s-o aibă Craioveștii în țară... În lupta pentru răsturnarea lui Radu de la Afumați și cucerirea puterii, boierimea de la est de Olt a găsit sprijinul lui Mehmed beg“. În această judecată se omite totuși interesul otomanilor de a-l elimina pe Radu de la Afumați, trecut de partea lui Ferdinand.

La 4 ianuarie trupul domnului asasinat a fost înmormîntat în biserica mănăstirii lui Neagoe Ba-

amintiți Sibin vornicul și Ghiată spătarul, despre care I. Bogdan spune că „nu se întîlnesc în documentele unui alt Basaraba“. (*Documente și regeste*, p. 273—274). Sibin vornicul este menționat într-un document de la Radu de la Afumați din (1523—1528), deci el putea fi alături de noul domn în 1529. În schimb, documentele vremii nu amintesc nici un boier cu numele de Ghiată.

⁶ Faptul acesta rezultă din raportul solului Andreas Mihalewyth (Mihalevich) — trimis de Ferdinand la Radu de la Afumați, dar ajuns la Tîrgoviște în martie 1529, după asasinarea acestuia — care a tratat cu marele vornic Neagoe, despre care auzise că este devotat lui Ferdinand; acesta i-a dat cîteva informații despre intențiile otomanilor, precum și sfaturi cu privire la modul cum trebuiau atacate trupele turcești, în primul rînd pîrjolindu-se totul în calea lor, după tactica tradițională românească. Solul lui Ferdinand i-a cerut lui Neagoe „să se ridice“ (toți locuitorii) în jurul regelui său „și să-l silească pe noul voievod ce va veni să fie credincios“ lui Ferdinand (*Călători străini*, I, p. 300).

sarab din Curtea de Argeș, sub o frumoasă lespede de mormînt al cărui text săpat în piatră (alcătuit de domn sau de un apropiat al său) povestește luptele conduse de viteazul dispărut. Întrucît în acest text nu sînt amintite decît luptele din anii 1522—1524 (lipsește cele din 1525 și 1526 din Mehedinți și de la Brăila), este foarte probabil că viteazul domn și-a pregătit textul de pe piatra de mormînt după încheierea luptelor cu turcii din 1524, cînd amintirea acestor evenimente era încă proaspătă, constituind un titlu de glorie pentru voievod.

Textul de pe piatra tombală — unic în istoria noastră — completează un alt text, aflat la cîtiva pași de mormînt, sub portretul zugrăvit al lui Radu de la Afumați, unde domnul dispărut amintea urmașilor că „au năvălit turcii cu multe greutăți, ca să ia țara noastră, Țara Românească ; și ne-am ridicat domnia mea și cu boierii, multe războaie apărînd, cîte odată fiind goniți și cîte odată gonind pe dușman“. Textul de pe piatra de mormînt (vezi mai jos) continuă pe cel de sub portretul domnului, între ele existînd o legătură ce nu a fost încă remarcată de istorici.

Mai trebuie să subliniem faptul că — acceptînd textul care lauda bătăliile și victoriile lui Radu de la Afumați împotriva otomanilor — boierii care-l asasinaseră nu se desolidarizau de aceste victorii, cu alte cuvinte nu se arătau a fi filo-otomani.

În martie 1529, Poarta a trimis în țară ca domn pe Moise vodă ; într-o scrisoare din 25 martie 1529 din Sibiu se afirmă că noul domn venise însoțit în țară de trupe de ieniceri și călă-

reți otomani, deci ca om al turcilor; curînd el va trece în tabăra lui I. Zápolya ⁷.

În aceeași scrisoare se afirmă că banul și unii boieri (*bano et ceteris boieronibus*) — chemați de pașă la Giurgiu — au protestat împotriva numirii domnului de către turci, care contravenea „vechiului obicei” (*antiquam consuetudinem*) și au amenințat că, dacă turcii nu vor respecta acest obicei, vor fugi în Transilvania ⁸.

Istoricii români au condamnat odiosul asasinat, căruia i-a căzut victimă viteazul domn al Țării Românești și una din gloriile militare ale românilor. După opinia lui C. C. Giurescu, de pildă, această „crimă mizerabilă — unică prin împrejurările ei în istoria noastră — ...pune în lumina cea mai urîță boierimea munteană din acea vreme”.

Alți istorici au explicat poziția boierimii muntene, care nu mai dorea războiul. Iată ce spune Florin Constantiniu: „boierii l-au înlăturat în momentul cînd alianța domnului cu Ferdinand de Habsburg amenința să impună un nou efort for-

⁷ Într-o scrisoare adresată brașovenilor, Moise vodă îi asigura: „domnia mea sînt prieten și scut de credință despre partea turcilor”. Întrucît însă sultanul îi poruncise să intre cu oștile în Transilvania pentru a-i determina pe locuitori să se supună lui I. Zápolya, le cere să o facă căci altfel va veni sultanul personal și-i va robi. Domnul Țării Românești le promite că, dacă se supun lui I. Zápolya, va da de știre sultanului să nu mai vină în Transilvania (Silviu Dragomir, *Documente nouă*, p. 45—46).

⁸ Solul lui Ferdinand de Habsburg, aflat la Tîrgoviște la sfîrșitul lui martie 1529, afirma la rîndul său: „turcul (= sultanul) a trimis un voievod în Țara Românească, dar pînă acum (locuitorii) nu l-au primit ca domn” (*Călători străini*, I, p. 301).

țelor demo-militare ale țării — forțe deja sleite — și, mai ales, să anuleze rezultatele *politice* ale victoriilor militare domnești, adică renunțarea de către Poartă la planul ei de a instaura un pașalic pe teritoriul Țării Românești“.

Moartea lui Radu de la Afumați a impresionat puternic pe transilvăneni, foștii săi aliați, care-și exprimau temerea că turcii vor năvăli în Transilvania împreună cu muntenii, fapt ce nu ar fi fost posibil în timpul vieții temerarului voievod.

Brașovenii — care se purtaseră rău cu voievodul ucis în condiții dramatice, pentru a-l sili să treacă în tabăra lui Ferdinand — s-au îngrozit și ei la auzul știrii morții domnului ; în scrisoarea adresată lui Ferdinand de Habsburg, la 5 februarie 1529, ei arătau : „*Novit solus deus quid ex eo futurum sit, Turcis provinciam tenentibus*“.

*

S-a spus despre Radu de la Afumați că a fost un „practician“ al *Învățăturilor* adresate de Neagoe Basarab fiului său Theodosie. Fără îndoială că Radu vodă a aplicat în practică unele din faimoasele învățături, și în primul rînd aceea privitoare la vitejie : „tu să mergi drept față la față spre dușmanii tăi, fără nici o frică. Iar de vor fi ei mulți, nimic să nu te înfricoșezi, nici să te îndoiești, că omul viteaz și războinic nu se sperie de oamenii cei mulți, ci, cum risipește un leu o cireadă de cerbi și cum omoară un lup o turmă de oi cît de mare, așa și omul viteaz și bărbat nu se înfricoșează de oameni mulți“.

Vitejia a fost, fără îndoială, principala calitate a voievodului Radu, pe care urmașii săi l-au și nu-

mit, de altfel, „cel Viteaz“, și care merită pe deplin acest nume.

Numeroasele sale bătălii (19 în doi ani) ne sînt amintite de textul inscripției de pe lespedea ce-i străjuiește mormîntul de la Curtea de Argeș : „În știre să vă fie războaiele ce vă voi povesti vouă, pe care le-am purtat eu : cel dintîi război cu agarenii (nelocalizat — n.a), al doilea la Gubavi, al treilea la satul Ștefeni pe Neajlov, al patrulea la Clejani, al cincilea la Ciocănești, al șaselea la cetatea București, al șaptelea la cetatea Tîrgoviștei, al optulea la rîul Argeșel, al nouălea la satul Plata, al zecilea la Alimănești, pe Teleorman, al unsprezecelea, cel mai iute și mai vîrtos din toate războaiele, la Grumazi, cu 7 sangeacuri, al doisprezecelea la Nicopole, al treisprezecelea la Siștov, al patrusprezecelea la cetate la Poenari, cu țaranii, al cincisprezecelea la Gherghița, al șaisprezecelea iar la București, al șaptesprezecelea la oraș la Slatina, al optsprezecelea la cetatea București, cu Vladislav voievod, al nousprezecelea la satul Rucăr, al douăzecelea la Didrih“ (= Dridu)

„Acest lung pomelnic de lupte, prin care se aude sunetul săbiilor de la un capăt la altul al țării“, cum spunea N. Iorga, a făcut să rămîină în amintirea veșnică a neamului nostru numele bătăliilor purtate de viteazul domn pentru apărarea libertății și independenței patriei amenințate.

În afară de vitejie, alte componente ale personalității sale au fost perseverența și hotărîrea de a continua lupta pînă la victoria finală. Acest domn viteaz a fost silit de forțele superioare ale adversarilor săi, de împrejurările nefavorabile

sau de necredința unora din boierii săi care l-au părăsit să pribegească de patru ori în Transilvania, dar tot de atâtea ori a avut tăria să revină în țară și să alunge pe vrăjmași prin lupte grele. Dintre toți domnii români, este singurul care a avut o domnie atât de zbuciumată.

În același timp, domnul era conștient că — prin lupta sa — apăra nu numai libertatea țării sale, ci și pe aceea a țărilor vecine și a creștinătății în general, așa cum o făcuseră înaintea sa și alți mari voievozi ca Vlad Țepeș sau Ștefan cel Mare. El și-a exprimat în mod clar această convingere într-o conversație cu solul lui Ferdinand, căruia i-a mărturisit că este gata să lupte împotriva otomanilor pentru folosul „întregii obști creștine”. În numele acestui ideal domnul și-a jertfit viața.

Pentru toate aceste motive, dar mai ales pentru curajul cu care și-a apărat țara în momente deosebit de grave, *Radu de la Afumați merită pe deplin numele de Radu cel Viteaz pe care i l-au dat urmașii.*

În același timp, se cuvine ca el să ocupe un loc de cinste în galeria marilor noștri voievozi, alături de ceilalți domni viteji care au apărat, ca și el, libertatea patriei iubite: Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ioan vodă Viteazul și Mihai Unificatorul. Trecerea sa în rîndurile marilor voievozi ni se pare un act patriotic și de dreptate. Cartea noastră constituie o justificare a acestui act și, în același timp, un omagiu respectuos adus lui Radu vodă cel Viteaz, asasinat mișelește, ca și Vlad Țepeș și Mihai Viteazul.

CRONOLOGIA EVENIMENTELOR PETRECUTE ÎN
ȚARA ROMÂNEASCĂ DE LA MOARTEA LUI NEAGOE
BASARAB LA ACEEA A LUI RADU DE LA
AFUMAȚI (1521—1529)

1521

- septembrie 15 — Moartea lui Neagoe Basarab și urcarea pe tron a fiului său, Theodosie, tutelat de marele ban Preda Craiovescu, unchiul său.
- septembrie, a doua jumătate a lunii — Ridicarea ca domn a lui Radu sau Dragomir Călugărul, susținut de boierii buzoieni și de pribegi.
- sfârșitul lui septembrie—începutul lui octombrie — Lupta de la Tîrgoviște, în care banul Preda Craiovescu a fost ucis; Radu Călugărul ocupă tronul.
- octombrie, înainte de 25 — Radu Călugărul este învins de Mehmet beg, care restabilește ca domn pe Theodosie și pradă apoi regiunea Buzăului.
- decembrie — Theodosie este îndepărtat și trimis la Poartă, iar țara este luată în stăpânire de Mehmet beg, care cere sultanului să fie numit domn.

1522

- ianuarie — Amenințată cu transformarea în pașalîc, Țara Românească se ridică la luptă sub conducerea lui Radu de la Afumați, ales domn, care alungă pe turci din țară.
- februarie 3 — Primul document emis de Radu vodă de la Afumați.
- februarie — Mehmet beg vine în țară „cu mulțime de turci”, dar este învins de Radu la Glubavi și alungat peste Dunăre.
- martie — Noi lupte între Mehmet beg și oștile Țării Românești la Ștefeni, Clejani, București, Ciocănești, Tîrgoviște și riul Argeșel. Învingător, Meh-

- met beg numește subași în satele și orașele din Țara Românească, instituind administrație otomană.
- aprilie — Radu de la Afumați se retrage în Transilvania, cerînd ajutor lui I. Zápolya. Domnul prin beag primește ca feude Vințul de Jos și Vurpărul.
- iunie 22 — Trupele aliate, conduse de I. Zápolya și Radu de la Afumați, intră în Țara Românească și alungă pe Mehmet beg peste Dunăre; se pune capăt ocupației turcești.
- iulie — Mehmet beg se întoarce în țară cu oaste puternică; după ciocnirile de la Plata și Alimănești-Teleorman, turcii sînt înfrînți în bătălia de la Grumazi-Teleorman; grupuri din oastea lui Radu de la Afumați trec Dunărea și atacă pe turci la Nicopole și Șiștov.
- august — Mehmet beg revine în Țara Românească și învinge trupele lui Radu la Gherghița, București și Slatina. Domnul se retrage din nou în Transilvania (15 august).
- septembrie — Pregătirea expediției de reinstaurare a lui Radu de la Afumați cu ajutoare din Transilvania.
- octombrie 15 — Trupele lui I. Zápolya și Radu de la Afumați trec din nou munții pe la Rucăr, unde are loc o ciocnire cu turcii care se retrag.
- noiembrie — I. Zápolya se întoarce în Transilvania; trupele lui Radu continuă lupta, învingînd pe turci la Dridu. Radu de la Afumați ocupă pentru a treia oară tronul Țării Românești.

1523

- aprilie, după 4 — Radu de la Afumați este înlocuit de sultan cu Vladislav al III-lea și silit să se retragă din nou în Transilvania (25 aprilie), după ce s-a opus trupelor otomane, ce-l aduceau pe noul domn, la București.
- mai 22 — Prima poruncă de „ascultare“ adresată de domn țăranilor aserviți din Țara Românească, dovedind existența unei stări de agitație în țară.
- septembrie—octombrie — Radu de la Afumați începe pregătirile pentru o nouă expediție în Țara Româ-

nească, expediție care a fost amînată din cauza tulburărilor din Țara Românească și Moldova.
octombrie, ante 19 — Vladislav al III-lea este izgonit din țară de boierimea nemulțumită de politica sa ; Radu Bădica este ales domn.
noiembrie 8 — Document intern emis de Radu Bădica
decembrie 31 — Radu de la Afumați trece din nou în Țara Românească pentru a-și ocupa tronul.

1524

ianuarie, (între 19—29) — Radu Bădica este ucis de turcii trimiși în țară să-i aducă steagul de domnie ; Radu de la Afumați ocupă pentru a patra oară tronul (probabil fără lupte).
martie — Poarta otomană numește din nou domn pe Vladislav al III-lea ; Radu de la Afumați se retrage în Transilvania (20 martie), după ce a încercat să se opună trupelor ce aduceau pe noul domn.
august — Trupele turcești atacă cetatea Severinului, pe care o cuceresc în octombrie.
septembrie — Radu de la Afumați reocupă tronul cu sprijinul lui I. Zápolya, căruia îi cedează cetatea Poenari. Cu acest prilej, are loc probabil lupta „cu țărani” la Poenari. Vladislav este învins la Dridu.
octombrie — Tratatative între Radu de la Afumați și Ibrahim pașa care pregătesc împăcarea cu Poarta, solicitată și de marea boierime a țării.
decembrie — Radu de la Afumați obține confirmarea Porții în schimbul măririi haraciului de la 12 000 la 14 000 de galbeni. Țara își păstrează independența.

1525

februarie 1 — Întors în țară, Radu de la Afumați anunță în Transilvania împăcarea cu Poarta.
aprilie 19—august 18 — Domnie dublă în Țara Românească : la Tîrgoviște Radu de la Afumați, iar la București Vladislav al III lea, susținut de pașalele dunărene.

- august, după 18 — Radu de la Afumați alungă din țară pe Vladislav al III-lea și rămîne singur domn pînă în 1529.
- noiembrie — Trupele lui Radu de la Afumați înving la Brăila pe partizanii unui pretendent la tron, susținut de Ștefăniță vodă.
- decembrie, ante 7 — Luptă cu un nou „vrăjmaș”, ridicat în Mehedinți, care este învins și ucis de trupele conduse de Pîrvu Craiovescu.

1526

- ianuarie — Căsătoria lui Radu de la Afumați cu Ruxandra, fiica lui Neagoe Basarab.
- februarie — Trupele lui Ștefăniță vodă pătrund în Țara Românească pînă la Tîrgșor; cei doi domni se împacă în martie, Radu de la Afumați restituind lui Ștefăniță pribegii moldoveni.
- martie — Radu de la Afumați se oferă să ajute regatul maghiar împotriva trupelor otomane care se pregăteau să-l atace.
- aprilie-mai — Radu de la Afumați — chemat în tabăra sultanului — are prilejul să cunoască amploarea expediției turcești împotriva Ungariei.
- iunie — Radu de la Afumați propune regelui maghiar un plan comun de acțiune împotriva trupelor otomane, care nu s-a putut realiza.
- august 29 — Bătălia de la Mohács unde trupele maghiare sînt înfrînte de sultanul Soliman.
- noiembrie 10 — Ioan Zápolya este ales rege al Ungariei.
- decembrie 17 — Ferdinand de Habsburg este ales și el rege al Ungariei; între el și Zápolya începe lupta pentru coroana regatului, fiecare căutînd să obțină sprijinul domnilor țărilor române.

1527

- august—septembrie — Victoriile lui Ferdinand de Habsburg sîlesc pe I. Zápolya să se retragă în Transilvania și să solicite ajutorul lui Soliman.

- noiembrie — Solia lui Ferdinand de Habsburg la Radu de la Afumați pentru a-l atrage de partea imperi-
alilor.
- decembrie — Sultanul cere lui Radu de la Afumați și lui Petru Rareș să ajute pe I. Zápolya, favori-
tul său.

1528

- ianuarie — În urma soliei lui H. Laski la Poartă, sul-
tanul promite sprijinul lui I. Zápolya și eliberează pe
Vlad, fiul lui Radu de la Afumați, aflat ostatic
la Istanbul.
- februarie — Negustorii brașoveni și sibieni — trecuți de
partea lui Ferdinand de Habsburg — restrâng co-
merțul cu Țara Românească pentru a-l obliga pe
Radu de la Afumați să se alieze cu stăpînul lor.
- aprilie — Radu de la Afumați încheie o înțelegere cu
Petru Rareș, domnul Moldovei.
- vara — Tratat între Radu de la Afumați și Ferdinand
de Habsburg, prin care cei doi se aliază în lupta
antiotomană.
- toamna — I. Zápolya supune Transilvania — trecută
de partea lui Ferdinand — și pune în pericol
alianța încheiată de Radu de la Afumați.
- decembrie — O „congregație“ a boierilor Țării Româ-
nești, întrunită la Slatina, hotărăște îndepărtarea
de pe tron a lui Radu de la Afumați care fuge
în Oltenia la Pîrvu Craiovescu.

1529

- ianuarie 2 — Radu de la Afumați este asasinat de doi
din boierii săi, Neagoe vornicul și Drăgan pos-
telnicul, la Rîmnicu Vîlcea.
- ianuarie 4 — Fostul domn este înmormîntat în biserica
lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș.

LUCRARI TEORETICE

- * * *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Editura politică, 1975.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, București, Editura politică, 1977.
- NICOLAE CEAUȘESCU, *Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră, la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică, educativă a partidului*, prezentată la plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 1-2 iunie 1983, București, Editura politică, 1982.

I. Izvoare

- Acta Tomiciana*, vol. VI—VII, (Poznan), 1862—1864.
- I. BOGDAN, *Documente și regește privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, Buc., 1902.
- Călători străini despre țările române*, I, Buc., 1968.
- Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. II și III, Buc., 1972, 1975.
- SILVIU DRAGOMIR, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiul în sec. XV și XVI*, Buc., 1929.
- E. HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II/1, II/3, VIII, XI și XV, Buc., 1891, 1892, 1894, 1900, 1911.

- Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu-Dan Simonescu, Buc., 1960.
- STOICA NICOLAESCU, *Documente cu privire la Radu de la Afumați*, Buc., 1909.
- P. P. PANAITESCU, *Documente slavo-române din Sibiu (1470—1653)*, Buc., 1938.
- RADU POPESCU, *Istoriile donniilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, Buc., 1963.
- Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, I—II, Brașov, 1886, 1889.
- AURELIAN SACERDOTEANU, *Pomelnicul mănăstirii Argeșului* („Bis. ort. română”, 1965, nr. 3—4, p. 310—311).
- M. SANUDO, *I diarii*, Venezia, 1872—1902.
- FR. SCHULLER, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens* („Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde”, XXVI, 1896, p. 223—287, 607—672).
- GRIGORE G. TOCILESCU, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul, 1316—1603*, Buc., 1931.
- A. VERESS, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, I, 1527—1572, Buc., 1929.
- *Acta et epistolae relationum Transylvaniac Hungaricae cum Moldavia et Valachia*, I, 1468—1540, Budapesta, 1914.

II. Lucrări diverse

- Ch. ANCILLON, *Histoire de la vie de Soliman second empereur des Turcs*, Rotherdam, 1707.
- ȘTEFAN ANDREESCU, *Frământări politice în Țara Românească la începutul domniei lui Radu Paisie* („Rev. de istorie”, 29, 1976, nr. 3, p. 395—412).
- *Observații asupra pomelnicului mănăstirii Argeșului* („Glasul bisericii”, 1967, nr. 7—8, p. 800—829).
- *Restitutio Daciae (Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1526—1593)*, Buc., 1980.

- *Considération sur la date de la première chronique de Valachie* („Revue roumaine d'histoire“, 1973, nr. 2, p. 361—373).
- G. BOGDAN-DUICĂ, *Notiță despre Radul de la Afumați* („Arhiva“, IX, 1898, p. 313—318)
- FLORENTINA CAZAN, *Rolul orașului Sibiu în politica externă a lui Ferdinand de Habsburg* („Analele Universității București.“ istorie, 21, 1972, nr. 2, p.21-36).
- FLORENTINA CAZAN — A. BOIANGIU, *Unitatea de acțiune a țărilor române în politica antiotomană europeană (1522—1529)*, în vol. 60 de ani de la făurirea statului național unitar, Buc., 1978, p. 17—26.
- RODICA CIOCAN, *Politica Habsburgilor față de Transilvania în timpul lui Carol Quintul*, Buc., 1945.
- COSTIN FENEȘAN, *Legământul lui Radu de la Afumați față de Habsburgi. Semnificații și urmări* („Anuarul Institutului de istorie și arheologie“, Cluj-Napoca, 1980, p. 383—395).
- N. IORGA, *Indreptări și întregiri la istoria românilor după acte descoperite în arhive săsești*, Buc., 1905.
— *Pretendenți domnești în secolul al XVI-lea*, Buc., 1898 (extras din „Analele Acad. Române. Memoriile Secției istorice“, s. II, t. XIX).
- CAIUS JIGA, *Brașovul și lupta antiotomană a țărilor române la începutul secolului al XVI-lea* („Cumi-dava“, II, 1968, p. 111—118).
- MIHAI NICOLAESCU, *Eroica apărare a Țării Românești sub conducerea lui Radu de la Afumați* („Valachica“, 1976, p. 411—416).
- T. PALADE, *Radu de la Afumați*, Buc., 1939.
- IOSIF PATAKI, *Atitudinea lui Radu de la Afumați și a lui Ioan Zápolya în ajunul luptei de la Mohacs (1526)* („Studia Universitatis Babeș-Bolyai“, Historia, t. 12, 1967, fasc. 2, p. 13—27); reprodus și în vol. *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea maghiară*, Buc., 1976, p. 57—76.
- DAN PLEȘIA, *Neagoe Basarab — Originea, familia și o scurtă privire asupra politicii Țării Românești la începutul veacului al XVI-lea* („Studia Valachica“, 1970, p. 133—136).

- PETRU DEMETRU POPESCU, *Radu de la Afumați, domn al Țării Românești*, Buc., 1969.
- HORIA URSU, *Moldova în contextul politic european (1517—1527)*, Buc., 1972.
- ION URSU, *Din influențele politicii europene asupra istoriei noastre: Moise vodă (1529 martie — 1530 august)*, Buc., 1914 (extras din „Analele Acad. Române. Memoriile Secției istorice”, s. II, t. 36, 1913—1914, p. 517—528).

CUPRINS

<i>Introducere</i>	5
I. Transformările petrecute în Europa în vremea lui Radu de la Afumați	9
II. Succesiunea la tronul Țării Românești după moartea lui Neagoe Basarab și imixtiunea otomană în treburile ei interne (septembrie—decembrie 1521)	21
III. Alegerea lui Radu de la Afumați ca domn al Țării Românești și alungarea otomanilor din țară	32
IV. Prima domnie a lui Vladislav al III-lea (aprilie—octombrie 1523)	47
V. Domnia în Țara Românească în perioada octombrie 1523—septembrie 1524	58
VI. Radu de la Afumați din nou domn. Impăcarea cu Poarta otomană	81
VII. Politica internă a lui Radu de la Afumați	90
VIII. 1526 — an de grea cumpănă. Încercări de salvare a regatului maghiar. Relațiile lui Radu de la Afumați cu Ștefăniță vodă al Moldovei	111
IX. Sfirșitul domniei lui Radu de la Afumați. Personalitatea sa.	132
Cronologia evenimentelor petrecute în Țara Românească de la moartea lui Neagoe Basarab la aceea a lui Radu de la Afumați (1521—1529)	151
<i>Bibliografie selectivă</i>	156

Pentru curajul cu care și-a apărat țara în momente deosebit de grave, Radu de la Afumați merită pe deplin numele de Radu cel Viteaz pe care i l-au dat urmașii. În același timp, se cuvine ca el să ocupe un loc de cinste în galeria marilor noștri voievozi, alături de ceilalți domni viteji care au apărat, ca și el, libertatea patriei iubite: Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ioan Vodă Viteazul, Mihai Unificatorul.